

A tartalomról:

Dr. Blau Lajos: A héber nyelv feléledése — Somlyó Zoltán: Értsétek meg!... (vers) — Somlyó Zoltán: Este hat óra... (vers) — Pap Károly: Újesztendő (regényrészlet) — Patai Edith: Nėila (vers) — Dr. Kálmán Ödön: A próféta szökése — Dr. Max Diamant, v. román kamarai képviselő: Zsidó népművészet Bukovinában és Besszarábiában — Várnai Zseni: Mért vagyok zsidó? (vers) — Roth Jenőné: Autobuszon egy rejtélyes arabbal — Hamvas H. Sándor: Ég és föld között — Fanny Dessau: Umberto Steindler kapitány és tengerész — Horvát Henrik: Új törekvések a zsidó nemzeti zene terén — Bialik: Halálom után (vers) — Fleischer Lipót: Néplegendák Ábrahám Ibn Ezráról — Székely Béla: Freud és a zsidó kérdés lélektana — R. Stein M. Miksa: A zsidó nők szórakozása — Hajdu Miklós: Hírességek az én Kilemben — Új könyvek — Zsidó sport — Barát Endre: Egy óra az elhagyott zsidó gyermekek között — Dr. Fischer Benjámin: Templomot az Egyetemnek — Dr. Fodor Lajos: Építsünk templomot az Egyetem hegyén! — Tollhegyről — Zsidó humor — Krónika és szemle — Közgazdaság — Huszonnyolc illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolvasó szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Zene!

GRAMOFÓN

HEGEDŰ

RÁDIÓ

ZONGORA

MINDEN HANGSZER

Sternberg

KIRÁLYI UDVARI HANGSZERGYÁR

VII, RAKÓCZI-UT 60

SAJÁT PALOTA

ARJEGYZÉK INGYEN! FIZESSEN ELŐ ÉVI 1 — P-ért A LEGGAZDAGABB TARTALMU, KÉPEKKEL ILLUSZTRÁLT STERNBERG HIRADÓRA
NAGY PÁLYÁZATOK, HATALMAS DIJAKKAL AZ ELŐFIZETŐK RÉSZÉRE.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 24-455

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hangszerek, zongorák
részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI, Király-utca 58

Tábla- és tüköruveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14 *

Kuffler-étterem

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok
Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1903 óta

Menürendszer, mérsékelt árak
Ebéd házhoz szállítás
Péntek esti vacsorák

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1933.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:

Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Megvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid klosettülés

fürdőszoba-butor,

Celluloid kilincs

celluloid felirati táblák.

HIGIÉNIA CELLULOIDIPAR

V., Hold-utca 5. A Nemzeti Bankkal szemben

Telefon: 15-9-16

Rachel

Régi bibliai szobrok a pesti zsidó muzeum gyűjteményében (Lamm Mór ajándéka)

Eszter

A Múlt és Jövő 1934. októberi műmelléklete

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 OKTÓBER

DR BLAU LAJOS: A HÉBER NYELV FELÉLEDEDÉSE

Ezt a jelentős jelenséget tárgyalták már számos ízben, politikai, társadalmi és egyéb szempontokból, de mint kultúrjelenséget eddigelé, tudtommal, nem méltatták. Tisztán történeti szemüvegen át fogom ezt ebben a cikkben röviden szemlélni. A héber nyelv nemcsak a biblia, hanem az ásatások tanúsága szerint is, több, mint háromezeresztendő. Régibb nála az arameus nyelv, amely megelőzte és a történet folyamán mindig nagyobb területen élt. A perzsa birodalomnak is a diplomáciai nyelve volt, amellyel meghódított tartományaival érintkezett. Csodálatos intuícióna vall a talmud állítása, hogy Ádám arameusul beszélt. Tény az, hogy mellette a héber nyelv legalább háromezer év óta él és sohasem halt meg. A biblia lezárása után tovább élt nemcsak az írástudók ajkán, hanem a Szentföld bizonyos területein, elsősorban Jeruzsálemben és Judeában, mégpedig a nép között is. Ennek fényes bizonyítéka az, hogy első Juda patriarcha házában élő szolgáló olyan héber szavakat is használt, amelyekből az írástudók némely bibliai szó értelmét hámozták ki. Nem szenved kétséget, hogy elsősorban a papok (kóhen) tartották fenn és talán ezért nevezik a hébert szent nyelvnek, mivel a „szent” jelző egyedül a papokat illeti, másoknál a talmud a „szent” szót nem használja. Hogy első Juda patriarchát szentnek nevezték, arra a talmud külön magyarázatot keres és ad. Az idők folyamán egyre több és több lett az írástudó a nempapok, vagyis az izraeliták között, akik természetesen szintén héber nyelven beszéltek. Kivált e tekintetben a patriarchacsalád, amelynek kebelében a társalgási nyelv is a héber volt és a már említett Juda patriarcha 200 körül ki akarta küszöbölni Izrael országából az arameus nyelvet, azt mondva, hogy ez mire való, beszéljenek vagy héberül, vagy görögül. Amiből az is látszik, hogy Palesztina még ebben a korban is legalább annyira hellenizálva volt, mint pld. Egyiptom.

Az élet azonban erősebb, mint az érzélem, az aram nyelv diadalmaskodott és már a palesztinai és babilóniai talmud maga aramul beszél. Az aram nyelv uralkodott a palesztinai, valamint a babilóniai életségben és irodalomban kereken kilencszáz esztendeig, a harmadik századtól a tizenegyedik századig. A héber nyelv nem halt ugyan meg, de háttérbe szorult,

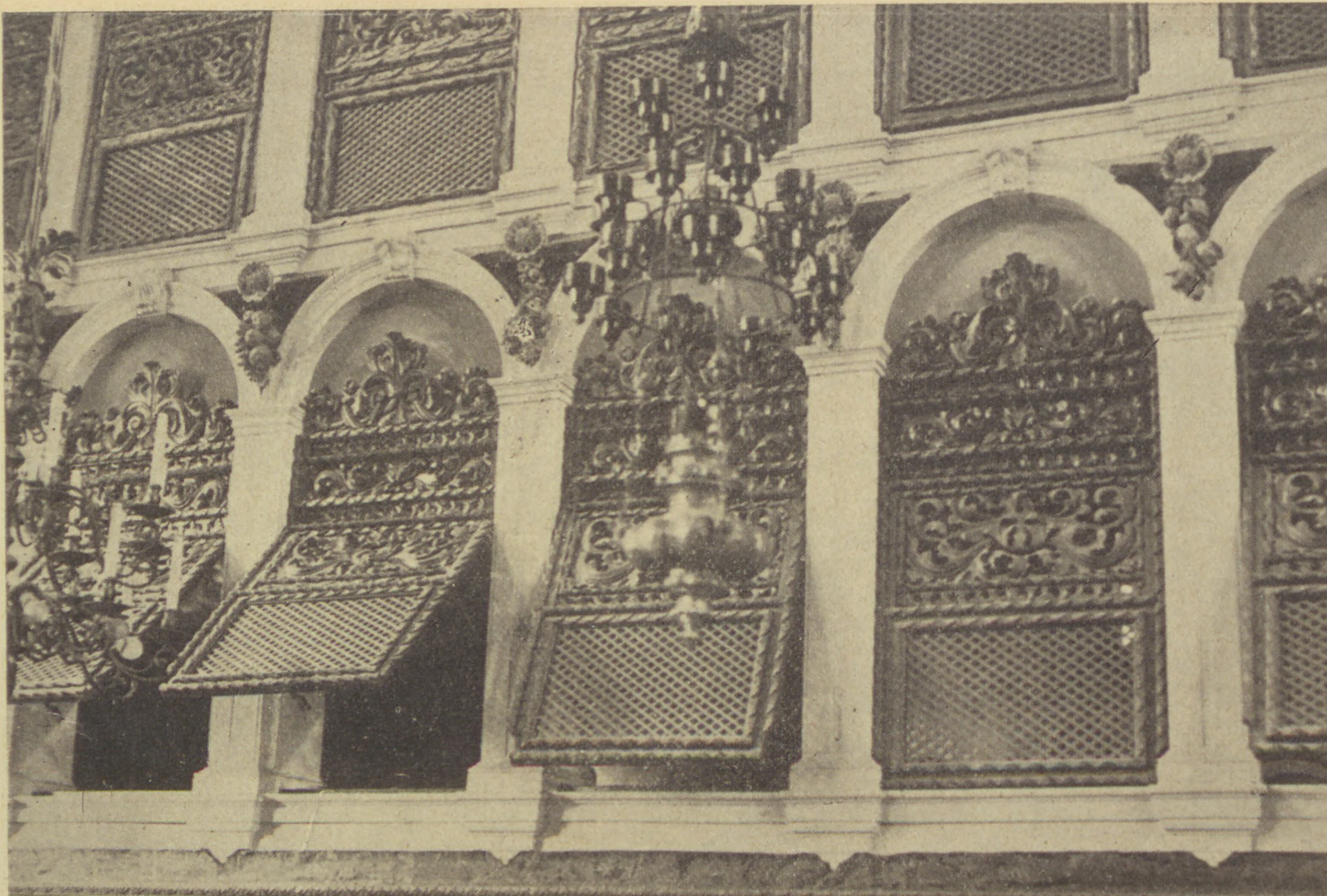
csak a nyolcadik századtól kezdve, a karaita mozgalommal került ismét előtérbe.

A palesztinai és babilóniai zsidóság hanyatlásával a zsidóság súlypontja az európai országokba, Spanyol-, Olasz- és Franciaországba helyeződött át, ahol az aram nyelvnek nem volt gyökere és így természetesen a héber nyelv lett uralkodóvá.

A görög-római irodalom eltűnésével az antik kultúrterületen az irodalom az egyház kezébe került, amely, mint a római birodalom örököse, Nyugaton és Afrikában a latin nyelvet használta. A tizenötödik századig, a renaissance koráig, Itália kivételével, kizárólag ez a nyelv volt használatban profán könyvek-nél is. A renaissance-szal előtérbe lépnek Nyugateurópában a nemzeti nyelvek, a latin nyelvénél pedig a klasszikusokhoz térnek vissza, a köznyelvet konyhatatánságnak nevezve. De azért a tudományban még mindig megmaradt, egész a tizennyolcadik századig, a nemzetközi latin világnyelv. A három nyugati nép e században a tudományban is nemzeti nyelvét tette úrrá.

Ez a rövid vázlat nagyjában a héber nyelvre is illik. A zsidóság nemzeti nyelve lett, amely az egész világon szétszórt közösségeket vallásilag összetartotta, amennyiben lehetővé tette a kölcsönös megértést. Így például a champagnei Troyes világvásárjain megjelenő arab zsidó beszélhetett Rasival a tizenegyedik században. A kereken húszezer könyvet kitevő középkori héber irodalom világi tartalmú könyvei szintén hébernyelvűek, úgyhogy megértésüket az országhatárok nem gátolták. A zsidók, tudniillik, minden országban az illető nép nyelvét beszélték, az ókorban görögül, latinul és egyéb nyelveken, a középkorban franciául, olaszul, németül, magyarul, lengyelül stb., csak a héber nyelv volt közös, úgy mint a keresztény világban a latin nyelv.

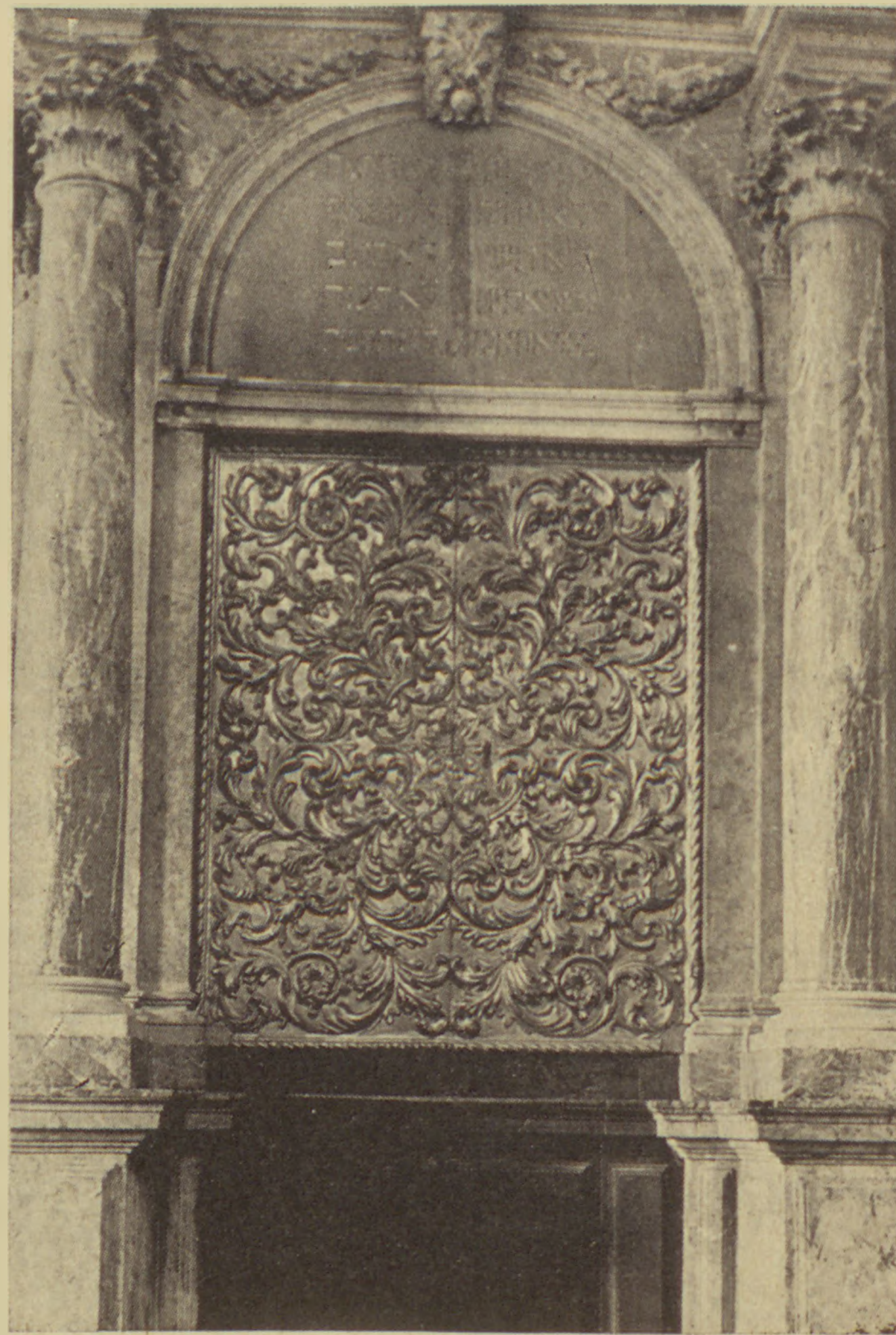
A tizenhetedik századtól kezdve a német zsidók mindinkább nagyobb jelentőségre tettek szert. Miután a német nép a harmincéves háborút száz év után kiheverte, a német irodalom is előretört és a német nyelv lett minden irányban uralkodóvá. A zsidók, mint mindenütt, Németországban is követték a nép szellemi áramlatát és Mendelssohnnal egy zsidó renaissance fejlődött ki. Az ő köre, halála után, 1786-

A padovai nagy zsinagóga barokstílusú női karzat rács-sorozata a 18. század elejéről

A padovai Scuola Italiana frigyszekrénye a XVI. századból

A padovai Scuola Spagnuola frigyszekrénye a XV. századból

ban adta ki az első héber folyóiratot, a Hameasséf-t, amely a klasszikus héberhez tért vissza. Ugyanaz a jelenség, mint amit az általános renaissance-ról vázoltunk. A folyóirat rövidéletű volt, mint az azt követő valamennyi héber tudományos orgánus, melyek közül egy sem vitte tizenöt évfolyamra, mint az általam szerkesztett Hacofeh.

A német felvilágosodás, a mendelssohnizmus, a tizenkilencedik században eljutott a lengyel zsidókhoz. Az úgynevezett Maszkilim (aufkláristák) felélesztették a klasszikus héber nyelvet. Egész nagy irodalmat teremtettek versben és prózában. Írókat és költőket a nemzeti gondolat fűtötte. Már ezek álmództak a héber köznyelvről. Az ebből a körből származó Ben Jehuda házában is csak héberül beszélt és annyira ment, hogy a második feleségével három hónapig nem tudott beszélni, amíg az meg nem tanult héberül.

Mindebből látjuk, hogy a héber nyelv a népek nemzeti áramlatainak hatása alatt ugyanazt az utat tette meg, mint a latin nyelv és a nemzeti nyelvek. Ennek természetszerű folyamánya a héber nyelvnek, mint köznyelvnek a feléledése, a cél az lévén, hogy legyen olyan nyelv, melyet minden zsidó megért. Az analógia még tovább tart, Münchenben újabban keletkezett egy *Societas latina*, melynek célja az, hogy megszüntesse a tudományban a nemzeti szétszaggatottságot és újból a latin nyelv legyen a kultúr világ közös tudományos nyelve. Arra törekszik, hogy mint a középkorban, most, a legújabb korban is, a latin nyelv legyen a nemzetközi nyelv. Ebben a pontban a héber nyelv megelőzte. Hogy hatása volt-e erre a törekvésre, ki tudhatja? Éppen úgy, mint keresik a modern technikai és egyéb szavak, mint pld. rádió, beton, repülő, stb. héber aequivalensét, úgy keresik a müncheniek a megfelelő új szavakat és eziránt felhívást intéztek az egész világhoz.

Úgy gondolom, hogy bebizonyítottam azt, hogy a héber nyelv sohasem halt meg, hogy ugyanazt az utat tette meg, amelyet a latin nyelv és hogy felélesztése a történeti fejlődés szükségszerű folyamánya.

A régi osloei zsidó templom

Somlyó Zoltán: Értsétek meg!...

*Ezerkilencszáztíz volt... S ami utána jött.
idehozta közénk az eleven ördögöt;
a bombátul, a tanktól a vér felocsudott —
s én még egy autót vezetni se tudok...*

*Minden, ami reánk jött, felkavarta a vért;
az agy, a kéz, a láb mind, mind új utakra tért;
repülnek bős iramban, felbomlik az atom —
s én még a rádiót sem, még azt sem hallgatom...*

*Így ősszel, ha eső hull és fú a zagyva szél,
az én repülőgépem a reppenő levél,
azon utazgat szívem hegyen és völgyön át,
elhagyva hős koromnak tébolyult vonatát...*

*Az élet hullagyár lett, csak halált szaporáz...
Mért érdekelne engem a bomba, meg a gáz!
Egy szál tollal is győzhet, ha tiszta, a marok:
értsétek meg, én élni, én élni akarok!...*

*Hagymázás poklok ellen nem gáz s golyó az ír!
De az én szent hatalmam: a toll és a papír!
A vérrel és ciánnal itatott karcsú tű:
a mindennél erősebb hatalom: a betű!...*

*Betű: általad élni s belőled szívni vért!
S így jönni rá az Ok-ra s így tudni meg: miért?
S mit érhet az utód majd s mennyit ért az előd...
Fúródjunk át korunkon: betű s én: bús vetőd!...*

Somlyó Zoltán: Este hat óra...

*Alkonyi szellő fujja a függönyt: este hat óra.
Szivarom hamuja puhán reádül a hamutartóra.
Füstje szeliden száll szét a néma szobába...
Apám is így ült egykor, ötvenéves korába...*

*Sokszor néztem az arcát: fáradt fényű szemére
rá volt írva a gond és az ajka vékony szegélye
némán rándult s az álla keserű volt és kemény;
mindig bámulva néztem — sohasem értettem én...*

*S most, hogy itt ülök s fáradt fényű szememre
rá van írva a gond: oly mélyen emlékszem erre...
S oly mélyen érzem a sorsát, mintha e széken,
ahol most én ülök: ő ülne, ahogy ült régen...*

*Itt fullad bennem a torka, a szíve itt dobog szívemben;
szolga volt ő is csak, bánatos, átkos rab ember...
Úgy, ahogy én is csak elnyomott szolga vagyok...
Apákról fiukra szállnak a gondterhes alkonyatok...*

*Halk nesz... Kisfiam épp most lép be az ajtón...
Rémülve tekintek rája, szívetszakasztón;
néki is eljön majd egyszer az esti hat óra,
amikor szivarja hamuja reádől a hamutartóra...*

PAP KÁROLY: ÚJESZTENDŐ (REGÉNYRÉSZLET)

A legelső bolondosságom, aminek annyira örültem, hogy mindjárt el is mondtam apámnak, az volt, hogy kicsi koromban sehogy sem kívántam megnövekedni. Nainban minden gyerek így imádkozott: Jaj, csak lennénk már nagyok! Csak én imádkoztam így: Jaj, csak sohse legyek nagyobb! S hogy miért? Mert ha én a mezőn, erdőn egy bogárkát, egy virágocskát láttam, mindjárt úgy reszkettem a boldogságtól, hogy legszívesebben se nem ittam, se nem ettem, se nem aludtam volna, hanem mindig csak a mezőn lesekedtem, kószáltam volna. S miután láttam, hogy a nagyoknak ez nem szerez semmiféle boldog remegést, egészen megijedtem, ha arra gondoltam, hogy valamikor én is olyanná legyek, mint ők. S mikor ezt elmondtam az atyámnak, ekkor hallottam először:

— Bolondos vagy Jehudácska. Az embernek nőni kell s ez alól nincs kivétel.

Ettől kezdve naponta figyeltem, hogy valóban növekednem kell-e. Legfőképp az esőhordóban nézgettem magamat s minthogy nem láttam semmi változást magamon, boldogan ujságoltam szüleimnek, hogy úgylátszik, mégsem növekszem.

Apám erre így felelt:

— Nem olyan az emberi élet növése, amit napról-napra közlelről lehetne látni. Messzi kell menni és magasra az éleledtől, az arcodtól, hogy láthassad, kicsoda vagy s hogy növekedtél-e. Minél messzebb vagy tőle, annál közelebb vagy hozzá s minél távolabbról nézed, annál többet látsz belőle...

— Jó, — mondtam — hát ha így van, nem lesem többé magamat.

És senki sorsával nem cseréltem volna, csak a bogarakéval, méhekével s a pillangókéval, mert ezek még nálamnál is kisebbek voltak s úgy gondoltam, ezek még jobban örülnek a maguk bolondosságának, mint én a magaménak. S annyit voltam köztük, annyit lesekedtem, szaladgáltam utánuk, hogy észrevétlenül eltanultam járásuk-kelésük módját, úgy hogy az emberek így szóltak: ni, a bolondos, a röpdöső Jehudácska! Ha estefelé hazatértem, mindig hívogattam őket magammal: lesz nektek is helyetek ott, ahol én nyugszom! Ők azonban a mezőn maradtak, de zümmögésük elkísért egészen az álomig s még azon túl is.

Ekkor már nem féltem a növekedéstől, mert már a harmadik ágyékköntöst szőtte anyám s homlokom már anyám válláig ért s mégsem láttam magam körül semmiféle változást.

Aztán elérkezett az újévi imádkozások ideje.

Szokásom szerint elbúcsúztam a mezőtől s hívtam a pillangókat a templomba. Gondoltam, haza nem jönnek velem, de a templomba biztos' eljőnnének, ha tudnák, hogy kicsoda az a templom. Atyám azonban megtiltotta: pillangó nem jöhet a templomba. Sírva mentem tehát az Istentiszteletre. Ám, ahogy felhallatszott a vének imádkozása, felszáradtak könnyeim s épp úgy kezdtem remegni a boldogságtól, mint odakünn a mezőn.

— Atyámfiak, imádkozni akarunk, itt az Ünnepe. — mondták a vének. Aztán csönd volt, majd újra hallatszott a vének hangja:

— Vigyázzatok, atyámfiak, kiben mozdul meg a lélek.

Megint csönd volt, aztán így szóltak a vének:

— Jól vigyázzatok, kiben mozdul meg a lélek és szól: Úgy érzem, engem szólít az Úr, hogy olvassam a Szentírást. De nem hiúságból, de nem azért, mert tudok olvasni, se nem azért, mert szeretnék olvasni. vagy mert ilyenkor olvasni szokás, se nem azért, mert szomszédaink kívánják, hogy olvassak, hanem csakis azért, mert érzem magamban a lélek mozdulását, amely Istentől való s ő akarja, hogy az én szájam olvasson a mai Ünnepen...

Így szóltak s ahogy beszédjüket ismételte az egész gyülekezet, egyszerre napfényt láttam, mezei virágokat, s a sok-sok bogarat, ami körülöttük zümmögött s mintha azok is így zümmögtek volna:

— De nem hiúságból, de nem ezért, de nem azért, hanem csakis, mert érzem magamban a lélek mozdulását, amely Istentől való s ő akarja, hogy én zümmögjek a mai Ünnepen...

S ez annyira tetszett nekem, hogy kiáltani szerettem volna: Ejnye, de nagyszerű!

De még kellő időben megrémültem magamtól; jaj, nem szabad most itt nekem kiáltoznom!

S tovább hallgattam, hallgattam a gyülekezetet, s ahogy egymásután, már ki tudja hányadszor ismételték a lélek hívását, úgy láttam, mint azok, akiknek hangját hallottam, apám, nagyapám, s rokonaim, ismerőseim s a vének mind, mind megmozdultak volna s röpdösni kezdtek a Szentírás asztala körül, amely olyan volt, mint egy tarka lilium. Mindegyik embernek megvolt a maga feje, csak hogy igen kicsinyek voltak, olyan kicsinyek, amilyen mindig szerettem volna lenni, ha láttam cikázni a mezők szárnyasait... Most hát ők valamennyien, ezek a nagyok, akiket mindig sajnáltam, hogy nem tudnak remegni a boldogságtól, végre hát most egyszer ők is kicsinyek lehettek, köntösük nem volt nagyobb, mint a méhecskéé szárnya, ezzel repdestek a Szentírás asztala körül, amely szüntelenül más és más virággá változott s amint ők egyre sűrűbben s egyre gyorsabban remegtek, röpdültek, valamennyien más és más mezei szárnyassá változtak, úgy hogy már elfeledtem megrémülni s kiszaladt a számon:

— Ninini, mintha a mezőn volnék!

Haragosan néztek fel a vének s atyám azonnyomban kivezetett a templomból s odakünn nagyon sópázkodott:

— Ej, hogy mindig csak az a mező van a fejedben!

De mikor elmondtam neki, amit láttam, nem tudta elrejteni mosolygását, mikor így szólt:

— Az ember nem tehet arról, amit lát, de arról tehet, hogy azt ki ne kiabálja, mikor együtt van a gyülekezet.

S a vének megmondták atyámnak:

— Fiad még esztelen ahhoz, hogy templomba mehessen. Várj vele.

S pajtásaim nevettek rajtam: olyan bolondos a röpdöső Jehudácska, hogy még templomba sem mehet!

Ez elszomorított, de ahogy másnap a mezőn voltam s láttam pillangóimat, megvigasztalódtam: most meg ők hasonlítottak az imádkozókhoz!

— Imádkoznak ezek is! — kiáltottam — csak az ő Szentírásuk a virágban van! S hogy nem mehettem templomba, a következő napot köztük töltöttem s ahol legnagyobb volt a méhek s pillangók gyülekezete, velük zümmögtem, ahogy hallottam a vénektől.

S addig-addig voltam a mezőn, hogy anyám már így szólt: Éppen olyan szagod van, mint a mezőnek.

S valóban, ahogy megszagoltam magamat, nem győztem nevetni, annyira igaza volt anyámnak.

Szüleim azonban félni kezdtek, hogy elpogányosodom egészen, hogy egy nap nem térek haza, hanem elholyongok, túl az erdőkön, ahol a samariaiak bálványképeiket imádják s mezítelenül, mint a pillangók, táncolnak a bálványaik körül. Nevetve biztattam őket:

— Ha mint ti, nem is, de mint pillangó majd csak megtalálom holdogulásomat!

Az ekefaragást hamarosan megtanultam, de az írást sehogyse fogta meg a fejem. Ahogy atyámmal leültem, hogy a porban megtanuljam a betűk rajzolását, nem győztem találgatni, mihez hasonlítanak ezek a betűk. S ahogy találgattam, a betűk mingyárt megelevenedtek s elkezdtek zümmögni. S mindegyik mást és mást zümmögött, hasonlóan a mezők szárnyas bogaraihoz.

— Ej! — kiáltottam — nem hagyják ezek magukat elolvasni. — S nevetve kértem atyámat, hogy ne vesződjön velem, nem viszen többre az olvasásban s írásban, mint egy pillangó...

Atyám bánkódva mondotta:

— Hát a fiú még annyira se vigye, mint az apja? Mindig úgy gondoltam, én csak betűzni fogok, de a fiam már majd tanulni fogja a Szentírást. S lám, ő a pillangókkal vetekszik s nem az emberekkel. .

Jókedvem, vidámságom s ügyességem a munkában azonban lassan megvigasztalta atyámat s abban bizakodott, hogy talán majd az unokája...

— Tyű! — mondottam — csak ilyet ne gondolj atyám! Hogy illene asszony és gyerek Jehudához, a röpködő bolondoshoz?! Van olyan asszony, aki nekem egy pillangót szülne? Más nem való hozzám, olyan meg úgy sincs. Ma itt vagyok, ki tudja, holnap hol vagyok s mivé változom? Ki tudja, még mi lesz velem?...

Szüleim összecapták a kezüket s úgy sopánkodtak: — Megnőttél és mégsem nőttél meg... Férfi vagy és mégis gyermek maradtál! Mert hol van még egy legény Náinban, aki ne kívátna atya lenni! Hát nem az atyánál kezdődik az ember Izráelben?

Nekem azonban nevetnem kellett a gondolatra is, hogy gyermekem legyen valaha... Amilyen bolondos vagyok, még ráfujnék: röpjél el!

Egy nap aztán, ahogy visszatértem a mezőről s lefeküdtem, megint elkísért a bogarak zümmögése,

egyre hangosabban hallottam a zümmögést, de nemcsak magam körül, hanem a fejemben, a szívemben, mindenütt. Minduntalan fel-felnyitottam a szememet: Ej, de jó ez a szag! Nagyokat szagoltam, egyre mélyebben, mélyebben s éreztem, ahogy szétterjed bennem a mezők mindenféle illata, ej, de szétterjed, milyen forró vagyok s milyen forróvá leszek! Az illattól milyen tüzessé! Legyeznem kellett magamat, mert még elégek... S ahogy legyezni akarom magam, már repülök is!

Nem emlékezem én semmire sem, kövessenek meg, ha emlékezem anyámra, apámra, csak röpjök. amerre az illatot érzem, s ahogy kiérek a mező fölé, egy százszínű ködnek tengernyi végtelenjét látom. Ej, gondoltam, hová kerültem én? Hogy hullámszik s mily nehéz felette a repülés s alulról látszanak a virágok, bámulnak reám, tátják a szájukat, ej, hogy nyujtják a nyelvüket, ni! Hiszen belőlük ömlik, a szájukból, a szemükből ömlik ez a sokszínű szagos köd, jaj, de nehéz a röpjelés, még elkábulok, elvesztem magam, belé-hullok a szájukba s tüzes nyelvük közé s jaj, ott mi lesz velem?... Félek s reszketek, feljebb, feljebb próbálkozom repülni, de az illattenger dagad a nyomomban, utánam dagad, nem lehet magasabbra szállnom, elér! Elér az illat s vonz a virágok szája, szeme! Hiába csapdosok, ah, el kell engednem magamat s szállok alá, hullok, belé-hullok az egyik virág szájába, nyelvei közé, még mozdulok néhányszor, aztán csak égek, édesen égek s nem kívánok mozdulni, érzem, hogy égnek le szárnyaim s ahogy felébredtem, kint feküdtem a mezőn, a csillagok alatt...

No, bolondos Jehuda, hogy kerültél ide a csillagok alá?

Forró volt a testem s oly holdogan gyöngé, azt hittem: talán még most is pillangó vagyok, aki részegen kibukott egy virágból? S szinte kíváncsian nyultam a testemhez, nehogy megsebezsem szárnyaimat.

— Ez bizony csak a bolondos Jehuda, — mondtam s nevetve tapintottam a testemet. Sohse éreztem ennyire a testemet s kiáltottam: ej, de ember-testű vagyok! S nevettem a gyönyörűségtől.

S ahogy így feküdtem, sokáig néztem az égre, hol mosolyogva, hol csodálkozva, mikor egyszerre úgy láttam, mintha a holdat valami szél lebegtetné, mint valami kendőt s valahányszor egyet-egyet lebbent, színe is változott.

— Ej! — kiáltottam. — Miféle kendő vagy? Egyszer fehér vagy, mint a veritékkendő, amivel a holdak kínjait törlik le az élők, aztán vörös vagy, mint a gyermekkendő, amihe az anya törölte bele újszülöttje vérét, aztán aranyos vagy, sárga, mint a jegykendő, amit a vőlegény ad a menyasszonyának, hogy letörölje vele szemérmességét... De akár ez vagy, akár az, akár ilyen, akár olyan, jó volna, ha letörölnéd testem forróságát, mert különben nem tudom, hogy kelek fel innét!

S ahogy tovább nézem a holdat, egyre jobban lebegett, egyre többször változtatta színét s akkor láttam, hogy a csillagok megmozdultak, köréje rajzot-tak, mint kicsike pillangók, aztán megragadták szélét s hozták lefelé, hadd legyen Jehudának mivel lető

Zsidó kereskedő

Török zsidó nő

Zsidó orvos

Középkori zsidó típusok. A berlini zsidó hitközség gyűjteményéből

rölni a forróságát. Jaj, mondtam, igen messziről jöttök, nem tudom, mikor értek ide! Ők azonban gyorsan hozták s a hold meg a csillagok egyre növekedtek; ej, gondoltam, már nem is kendő ez, hanem gyolcs, amibe a holtakat takarják, amibe a gyermeket pólyázzák, vagy a menyasszonyt öltöztetik! S a csillagok már akkorák, mint a mezei madarak s lám, már látszik, hogy csőrükkel fogják a hold széleit!

Aztán már akkora lett, gondoltam, sátrat építhetne belőle az ember az őszi ünnepre!

Jaj de gyorsan közeledik, jaj de gyorsan növekednek! Ej, hisz most már egész Náin ellakhatna benne! S a színét sem lehet már tudni, csak igen fényes! Alig bírta a szemem, s oly hidegség áradt belőle, hogy megborzongtam. Jaj, — kiáltottam — nem ez az egész világ fagyos szemfedője?

S rémületemben iszonyú erőfeszítéssel felrántottam hideglelés testemet a mezőről, s futni kezdtem a házak felé. — Jaj, — kiáltottam — fel, alvók, szemfedők ereszkedik az égből!

S amerre rohantam, kiugrottak az emberek a házaikból, s én rohantam végig a falun, kirohantam a faluból, mikor egyszerre gondoltam:

— Hová rohansz, bolond Jehuda, meddig?

Akkor megállottam, felnéztem az égre, s láttam a holdat, csöndesen, mozdulatlanul, régi helyén a csillagokkal együtt. Fölnyújtottam az ujjamat s nevettem: ejnye, de megbolondítottál! S ő mintha így szólt volna: bolond vagy te Jehudácska magadtól is! Hallod, hogy zúg az egész falu? Menj csak vissza hozzájuk, s üttesd meg magad, ha megbolygattad őket! S visszafutottam a házak közé, s már messziről kiáltottam a rajzó emberek elé: — Bolond voltam, üssetek meg! De aki nem üt, annak elmondom, hogy mit tett velem az Új Esztendő...

PATAI EDITH: NĚILA

Botján a pásztor átbocsájtja nyáját,
Ha száll az égen csendes alkonyat,
Atyánk, kegyelmed kitárt kapujába
Fogadd be alkonyatkor nyájadat.

Vérzik az est ruhája fenn az égen
És véreznek lenn tört emberszívek,
Vörös szallagunk váljék: hófehérré
Ott fenn a vérző fellegek felett.

Bús arcunk mögött sok száz emberöltőn
Miriád arcot lát Istenszemed,
Oh emberarc, örökké változatlan
Hordozza homlokán e bélyeget...

De ma hadd pihenünk meg Kapuidban
Véges szemünk ma érje el Szemed,
Bűnünk bibora váljék ma fehérré,
Mint a zsinór szent oltárod felett!

Hisz Te tudod — hogy holnap újra kezdjük.
Bűnszötte köntöst kap fehér ruhánk.
A Te törvényed ez is, oh Urunk!
Rejtelmes kézzel Te szabta reánk...

Oh, Te tudod — hogy holnap újra kezdjük,
Új delek várnak, — vár új alkonyat.
Oh minden alkonyatunk Alkonyatján
Világítsd ránk sugárzó Arcodat!

DR KÁLMÁN ÖDÖN: A PRÓFÉTA SZÖKÉSE

A zsidóság jellegzetes szentbőjtjének egyik prófétai hirdetése (Jóna) szimbolikusan adja az Ember sorsát. Kissé fellebbentve a régi történet külső eseményei mögött hullámozó lelki vívódást, előttünk az Ember, mi több: a mai Ember, vagy még ennél is több: a mai zsidó ember révedező benső világa.

Midőn a próféta parancsot kap az Úrtól, hogy menjen (Ninivébe) és hirdesse a népnek tengernyi bűnét és a reávaró büntetést, hosszú benső küzdelem után nem megy hivatása útjára, hanem hajóra ül, hogy elrejtőzzék. *Szökik Isten elől!* A gályán is annak mélyére bújik, ágyán vergődik, lelkében, mint tűz ég a hivatás parazsa, próféta volt ő testestől-lelkestől, de látva a föld szörnyű romlottságát, — önmagából is kiszökni akar. Mélyen elalszik s a midrás tudni véli, hogy miről álmodik: a messiáskorról! Közben vihar kél, kötél csikorog, a tenger tombol, a hajósnép babonásan térdre hull — a próféta álmodik — az örök békéről. Reáront a parancsnok: „Hogy tudsz most aludni?!“ s pereg a kérdések sora: „*Ki vagy? Mi a foglalkozásod? Honnan jössz? Mi a te hazád? Mely népből való vagy?*“ ... A próféta szeméből még álma, az örök béke nyugalma sugárzott s csak ennyit mond: Zsidó vagyok s az Egyetlent félem én!

A parancsnok megkövülten hallgatja, — nem is a választ, de a végtelen nyugalmat; künn villámok csattannak, mennykövek csapkodnak, a hajót feldobja a hullámlökés, a prófétát ledobja fekvőhelyéről, ő megérti a helyzetet s rettentő nyugalommal szól: „Dobjatok tengerbe, miattam haragszik az Úr, előle szököm, — *csak dobjatok a hullámok közé.*“

E történetben az emberiség viaskodásának sorsa. Tarajos hullámokon, sötét hullámokon, gyűlölet hullámokon rozoga gálya: *a műveltségbe vetett hit* hajója recseg-ropog, a kötelek nyöszörögnek; sápadt arcokon fagyos rémület: Mi lesz? Ujra kardokat fennek, lándzsát köszörülnek, tárnák mélyén kódorog a vas, az acél. Van még ép része a hajónak? És a gályák mélyén egy álmodozó: a zsidó! Látszólag aluszik. Csak a szíve-lelke kalapál.

Vergődik fekhelyén, álmodik békéről, örök békéről, messiási korról. S reánk támadnak! Kik vagytok? Mi a foglalkozástok? Mely népből való vagy? Honnan jöttetek ide? S szemünkben a viharhoz szokottság, évezredek elszánt nyugalma s szólunk: zsidók vagyunk, az Ég Egyetlenjét féljük. *Tudjuk, mit akartok, tudjuk, mit kérdeztek!* dobjatok a vihar mélyére, *mi vagyunk mindennek okai*, dobjatok csak a viharba — s elül majd az orkán, tűnik a szenvedély, a gálya igyekszik kikötőt találni s a zsidó ismét a végtelen tengerben hazátlanná válik!

Biz! mi vagyunk a próféták, kik szöknek az Úr elől! Izrael népe! Köröttünk tombol az élet villám-süvöltése s mi álmodozunk! Kétévezred éve tart már az álom a messiási korról. *Izrael lelkében prófétai küldetés és nem vállalja, csak álmodozik. Ne csodálkozzatok, higgyétek el, miattunk zeng az Ég, miattunk az Úr haragja megremegetteti a földet s vergődik az*

ember a tarajos hullámon, lélekvesztő gályán. Ne csodálkozzatok, hanem higgyetek és eszméljete!

A Szináj ormán szállt az Égi akarat s a zsidó szívbe plántálta a prófétai lelket, hogy az emberiséget nevelje, ígét hirdessen, éltevel a vallásosságnak, az erkölcsnek, az istennépnek példáját mutassa! „*Ti legyetek papi nemzetség,*“ próféták népe; minden zsidó lelkében a jövő megérzése, szent nép, a messiás előkészítője. *Ti tanítsátok meg a világot, mint kell vallásosan élni, tudást szeretni és messiást várni. Tanítsátok és hirdessetek és szenteljétek meg élteteket, hogy mintaképül legyetek.* — Ez a szináji láng, ez minden zsidó szívében és minden Jom Kippurkor felfénylik; de ott künn az életben *Izrael megtagadta hivatását, prófétaságát, nem él vallásos életet*, tanítványaitól eltanulta a földi vágyakat és — nincs többé, kit mintaképnek tekintsen a világ — és az Ég haragja sujtja a földet, *Szináj hegye füstölögve liheg — miattunk-miattunk! Miattunk Izrael gyermekei, kik elhagytuk a prófétaságot, kik megszöktünk hivatásunktól, azt hittük, mint többi népeknek, földi célokért vagyunk s nincs Szináj, nincs szombat, nincs ünnep, nincs imádság, nincs tóra — és vihar viharzik, hullámok tornyosulnak, büntetni kívánta Szináj a világot miértünk, mert kiszöktünk a zsidóságból.*

Reánk támad a megriadt hajósnép: „Milyen a te munkád?“ A nagyvilág érzi, hogy a zsidóságnak nem szabadna így élni, hozzájuk hasonló földi célokért s felelősségre von: Izrael, „te imádkozz Istenedhez, talán megsajnál minket is az Ég“.

„Milyen a te munkád, Izrael?“ Azt nem szabad felelned: olyan, mint a tiétek! Mert te nem lehetsz olyan, te emelkedjél az *imákban, a vallásban* fölének, nem földiekben, ne vetközzél ki prófétaságodból, vedled kötött frigyed Istened. Te légy például, ne fuss el hivatásod elől, ne lásd magad a többi népekhez hasonlóknak! A mi hivatásunk: kinek az Erő, kinek a föld — néked az erőnél is, a földnél is, még a kardnál is a szellem, a szív, a Prófétaság jelentkezzék!

„Hogy milyen legyen a munkánk?“ kérdjük magunktól; mert a kérdéseknél: mi a foglalkozásod? tudjuk, hogy mire céloznak. Már várják a feleletet: úgy-e kereskedő vagy, zsidó vagy? Hát igen, mint a próféta, mi is felelhetjük: dobjatok a tengerbe, tudjuk, hogy minden vihar, háború, szenvedélyeknek mi vagyunk titkos mozgatói, célpontjai.

Hát igen! feleljünk mi magunknak a kérdésre: milyen legyen a te munkád?! Legyen a mi munkánk át- meg átszöve idealizmussal; légy a munka szerelmese, nem kényszeredettje. Legyen munkánk átszellemítve a zsidó felelősség, a prófétai hivatás tudatától! Legyen bennünk a közös kötelességek, a közös feladatok végzése iránti prófétai zsarátnok tüze! Ne elégedjünk meg földi munkákkal, földi gondolatokkal. A zsidó kultúra eszményítse, szellemítse át, emelje fel tevékenységünket, az Ige szavát halljuk meg lelkünk mélyéről feltörni: Nem szabad kiszökni a zsidóságból, *nem lehet megfutni az Ige elől!*

Régi besszarábiai sírkő

Josua Fallik sírköve

Sírkő Menórát tartó madárral

DR MAX DIAMANT, V. ROMÁN KAMARAI KÉPVISELŐ : ZSIDÓ NÉPMŰVÉSZET BUKOVINÁBAN ÉS BESSZARÁBIÁBAN

Sok élő tanulság van arra, hogy a zsidó nép milyen viszonyban van a népművészettel. Tudjuk, hogy a művészet hosszú ideig a világi és egyházi urak szolgálatában állott. Az asszír nagykirályoktól kezdve, kiknek művészetét most hozták napvilágra a múzeumok és kutató-expedíciók tudósai, egészen a szovjet-művészetig, egy vonal fedezhető föl, amely úr a művész kifejezésformája fölött és amely arra mutat, hogy a művész hűséges szolgája a hatalmi gondolatnak. Angol kutatók, folkloristák azonban kimutatták, hogy a „királyi” művészet széles folyama mellett, számtalan friss és élő forrás csörgedez, amelyekből a nép primitív módon akar alakítani és éppúgy, mint ahogy meséket és dalokat költ, amelyeknek szerzői ismeretlenek maradnak, ugyanúgy minden népben művészet fejlődik ki, amely ősi eszmei hagyományokat hoz kifejezésre.

Ilyesmit föl lehet fedezni a keleti zsidóknál is. A zsidó folklóre aránylag még kiderítetlen és anyaga még nincsen összegyűjtve. Sokat összehozni ezen a téren nagyon nehéz dolog lesz. A zsidó folklór forrása a primitív viszonyok között élő keleti zsidóság. Ennek pedig majdnem minden generációja végigszenvedett egy-egy háborút vagy pogromot, számos tragikus véletlen következtében mindaz, amit házi miniatűr-művészetben teremtettek, elpusztult. Mindazonáltal a zsidó népművészet emlékeinek értékes maradványait lelték föl a régi temetők sírkövein, amelyeket nagy általánossággal nem romboltak szét. Nem tulságosan régiek ezek az emlékek, minthogy ezeken a területeken a sírokat jó részben falemezekkel jelölték meg és pedig tölgyfára, vagy bükkfára. Kétszázéves olyan népművészeti emlékek fölött rendelkezünk általában, amelyeket a Kárpátok és a Fekete-tenger között elterülő zsidó temetőkben találunk. Valóság-

gal reprezentatív temető, a zsidó népművészet múzeuma: a csernovitzi régi zsidó temető.

Csernovitzban két családot ismerünk, amely a sírásó- és a sírkő-ipart generációkon át űzi. A sírkövekről be lehet bizonyítani, hogy azokat egy bizonyos időig és pedig a 19. század közepéig népi művészek faragták és csak ezen idő után kezdődött ennek az iparnak szakmai karaktere. Ezek az új iparosok a népből való művészeket úgyszólván teljesen kiszorították. Vegyük sorba a legjellemzőbb sírköveket:

Itt van Josua Fallik emlékköve. Mindjárt az első pillanatra feltűnik a héber betűknek ornamentikája. Ez a betűdíz uralkodik az egész kő fölött és kompozíciójában erőteljesen hat. A szöveg nagyon egyszerű. Súlyos szegély övezi a textust és nehéz díszítés koronázza azt. A keret harmonikusan talál a betűkhöz és valósággal összecseng velük. A fősúly azonban a szövegen van, amely térben majdnem a kő egész frontját betölti. A szövegnek kihangsúlyozása nagyon összefügg azzal, ami az egyszerű zsidó életet betölti, vallási viszonyait ugyanis a Biblia, az imakönyv és általában héber szövegek jelölik. A kifejezés formája ennél fogva teljesen zsidó.

A Lipszcani-ban (Besszarábia) talált kő szövege nem olyan erővel hat, mint a Fallik-emlékkőé, itt azonban az írás ornamentikája jut szembeötlően kifejezésre. A keret végtelen sora kisebb íveknek, egy művészi gondolat, amely ezen az emlékkövön háromszor ismétlődik. A derékszögű követ ez a szegély lezárja. Egy váza díszíti absztrakt, a valóságtól eltérő virágokkal. A virág mindegyikében egy héber betűt látunk.

Egy másik Chane nevű asszony, akit 81 évvel azelőtt temettek el a csernovitzi temetőben, derékszögű síremléket kapott, amelynek fölirata két részre oszlik. Az alsó szöve-

get egy síma ív zárja le. Az írás masszív, vonalvezetése a betűknek azonban puha, úgy hogy ezen a kövön a hagyományos négyszögletű írás másként hat a rendesnél. Látni rajta, hogy a szobrász az egész írásképlet variációjára állította be munkáját. A menóra nem abban a formában jelentkezik, mint ahogy azt általában ismerjük. Lineáris barokk díszítést készített belőle a művész, ornamenst, amelyet egy madár tart gyöngéden. Az egész kő mélységesen komoly, de azért egyszerű és nemes hatásokat kelt.

Süssel, Zwie leányának sírköve, amely 1799-ből származik, azzal tűnik fel, hogy szférikus és szimetriaellenesen van fölépítve. Az írásjelek ezuttal szándékosan primitívek, amit ellenőrizni lehet. A koronán három héber betű áll, az évszám. A formák szépsége és merészsége valósággal feltűnő.

Seret bukovinai városka zsidó temetőjéből való Mordecháj Sigall rabbi sírköve. A rabbi 1833-ban halt meg. A kő írása emlékeztet a menórabeli sírkőre és főleg mértéktartásával különbözik. Ez bizonyára megfelel a rabbiról alkotott tekintélynek. A kő fölfelé háromszögben csúcsosodik, a háromszög azonban szabálytalan, az egyik oldal hosszabb, a másik rövidebb. Kézműves ilyen követ nem szállított volna. Ha a kő nem is hibátlan, de a madár, amely díszíti, a szárnyak mozgásában, a vonalak lendületében annyi frissességet és eleveniséget árul el, hogy azt csak művészelektű ember csinálhatta.

A néhány kép világosan és határozottan bizonyítja azt az alkotó erőt, ami az egyszerű, iskolázatlan néplélekből fakadt.

Várnai Zseni: Mért vagyok zsidó?

*Tükörbe néztem, arcomat kutatva,
s nem tűnt elébem semmiféle jel,
a lelkem kérdez, ám arcom vonása
hallgat csak némán, semmit sem felel.*

*A homlokom boltívezetje széles
s szemem alatta két barna dió,
orrom egyenes s ajkam zárt szegélye
nem mondja el, hogy mért vagyok zsidó?!*

*Lelkembe néztem, amely, mint a tenger
oly parttalan s végtelenbe nyúl,
hogy láthatárán kél a nap világa
és alkonyatkor mély vizébe hull*

*és benne élnek minden szenvedések,
vályak hulláma rajta tornyosul,
az ég azurját visszamosolyogja
s viharos képe rajta komorul.*

*Lelkembe néztem és az üldözöttek
bús arca nézett onnan vissza rám
s rádöbbenem öbennük önmagamra:
testvéreim, gyermekeim, anyám.*

*Lelkem előntött minden messzeséget,
éreztem, hogy szeretni, adni jó
s megláttam akkor homlokomra írva:
ez az, mi bennem az örök zsidó!*

AUTOBUSZON EGY REJTÉLYES ARABBAL

Igen tisztelt Főszerkesztő Uram!

Az elmúlt télen abban a szerencsében részesültem, hogy tíz hetet, életemnek legszebb heteit Palesztinában tölthettem. 14 napig voltam az urammal együtt Jeruzsálemben, Prof. Dr. Klein Sámuel vendége. Tel-Avivból Jeruzsálembé utazásom alkalmával a vonaton olyan élményem volt, amit érdemesnek tartok megírni:

Hárman utaztunk: az uram, leányom (ki Risonban egy Kibuchban dolgozik) és én. Velünk szemben egy jól öltözött arab ült, aki azért tűnt fel nekem, mert könyv volt a kezében. Észrevétlenül belekukkantottam, érdekelt, hogy mit olvas? Egy német fordítású biblia volt a kezében. Mikor ezt csendesen és magyarul mondom az uramnak, azt hittük: egy misszionárius. Lud-ban beszállt hozzánk egy német család: apa, anya és két szép fiú, 8—12 évesek lehettek. Szimpatikus, helyes emberek, az apa nagy lelkesedéssel mutogatta a gyerekeknek a vidék szépségeit és azok jelentőségeit. Közben odafordulok a lányomhoz és mondom: milyen szép két fiú! A szemközt ülő arab erre felfigyel, rámnéz és mondja: „*Tényleg szép gyerekek!*” — magyarul.

Tessék elképzelni, hogy én milyen kérdőjellé alakulva néztem rá. „Kérem, én tudok magyarul.” „Igen?” — mondom én nagyijedten. Ő, látva elcsodálkozásomat, sietve folytatja: A háború előtt 6 évig voltam Budapesten, — gyönyörű város ez, kérem! Szép időköt éltem ott! Mikor én elhülve és még mindig hámulva és szótlánul nézek rá, ezt mondja: Tessék mondani, nagyságos asszonyom, Hevesi Sándor még igazgatója a Nemzeti Színháznak? Én hebegek, dadogok: Nem tudom... de azt hiszem... hogy igen! És Jászai Mari, Gál Gyula, Márkus Emilia még játszanak? „Jászai Mária már meghalt” — mondom én fojtott hangon. De ő zavartalanul és kissé gúnyos nevetéssel az én ijedtségem miatt, folytatja: „Nagyságos asszony, hol van most Beregi Oszkár? Látja, ez egy páratlan művész, én többre, nagyobb művésznek tartom, mint Moissi-t. Vele nagy barátságban voltam, kislányát a térdemen hordtam. Ekkor már németre fordította a beszédet, gyönyörűen beszélt németül is.

„Beregi Oszkár most megint Pesten játszik, — mondom én — sőt én személyesen is ismerem. Egyszer vendégszerepelt városunkban.”

„Nagyon kérem, nagyságos asszony, ha találkoznék Beregi Oszkárral, adjon át egy szívélyes, meleg üdvözlét tőlem. Mondja meg neki, hogy még most is szeretettel gondolok rá.”

„De végre mondja meg, ki ön?”

„Én? *Asis Domét* arab drámaíró vagyok, németül Berlinben tanultam meg, hol az egyetemet végeztem. 27 drámámat játsszák arab nyelven és sokat lefordítottak angol, német stb. nyelvekre.”

Még sokáig beszélgettünk az egész úton és szíves szavakkal húcsúztunk egymástól Jeruzsálemben.

Érsekújvár, 1934 szept.

Roth Jenőné.

Érdekesen komponált „Beszomim” - tartó B. Minz (Varsó) gyűjteményéből

Kun Dezsőné szentföldi felvételei. Oldalt Rison L'Cijon. Középen Nazareth, Mária kútja

HAMVAS H. SÁNDOR: ÉG ÉS FÖLD KÖZÖTT

A hosszú út után úgy érezte, mintha szédülne és csak állt az aranyló napfényben, mozdulatlanul, mint Lóth aszszonya. Az öregek a házban, a szobában voltak; ahogy a feltárt ajtókon belesett, látta, hogy ülnek, csendben, némán, mint árnyak.

A falu is csendes volt. Ezek a nyári, hétköznapi délutánok mindig ilyen csendesek. Az emberek a földeken dolgoznak, a kalászba érett búzát vágják. Emlékszik; gyerekkorában, mikor félve végigcsont a falun, válla közé húzott nyakkal s remegve, hátha szembetalálja magát valamelyik fiúval és rácsapódik egy-egy kéz... az az érzése kelt, mintha egy különös temetőn menne keresztül... Tűrhetetlen volt a csend s még jobban riasztotta... s most ez a csend is tűrhetetlen. Nem, nem bírja idegekkel, pedig erre a csendre vágyott, a nagyváros lihegő, sikongó lár-mája nyugtalanította... megnyugvást, pihenést keresett, a testének, a lelkének a belső változás után.

De ez a csend?! Őrjítő! Mintha üznél, hajtana valamerre, valahová.

A boltban a huga foglalatoskodott. Nem, nem látta, de tudta, érezte. Már gyermekkorában is így volt, a huga minden szabadidejét a boltban töltötte; még nem volt hat-éves és már segített kiszolgálni.

A kopott, fehér fal tömör egységként emelkedett előtte. Különös, gyermekkorában nem is vette észre, pedig akkor is ilyen volt... De most? Mint valami tiltás, neked ide a házba nem szabad belépni!

Különös!

És a küszöbről is, mintha hangtalan tiltás kiáltozna rá... és hogy megvastagodott, megduzzadt?

Mindegy, itthon van... Évek szaladtak el a feje fölött. A sárga táskáját lóbálta és nézte a küszöböt, meg az ajtó tokját... Ó, hányszor átlépte a küszöböt, hányszor szaladt be rajta, elfulladva a futástól, mert a gyerekek megkergettek... Mintha most is érezné a félelmet, a szorongást... s önkéntelenül felemelte a kezét; már majdnem megérintette a mezüzet... aztán a karja lehanyatlott.

Az ösztön, gondolta s a szeme fáradt lett... valami ellenállhatatlan erő lenyűgözte... most úgy érezte magát, mint mikor a rabbira várt...

A rabbi, suttogta s ez a szó megmaradt benne, megnőtt, szétterebélyesedett és nagyon súlyos lett... És látta a rab-

bit; ősz szakállal lágyan omlott le az álláról, sötéten mély szemében erős tüzek lobogtak.

Szeretett volna menekülni tőle, mint akkor, mikor szembenállt vele s a fejét a mellére ejtette, a földet nézte, de a lelki szemében ott volt a rabbi.

Oh, Isten!

És a szavai?!

Vádolók, ostromozók... ezer évek szenvedése jajongott bennök... a kóborlások... a megpróbáltatások...

Szent imák csendültek a fülében, halk hangok, mintha eolhárfaakat pengetnének... de most fájdalmas, síró, jajongó benne, rajta keresztül az egeket ostromolja...

Megrázkódott.

Mi ez?

Hisz tudta, hogy így lesz. Mikor utoljára eljött a rabbitól, tudta, hogy még egy küzdelmen kell keresztül esnie.

Mégis, ez a hazaérkezés, ez a fal, ez az ajtó, a küszöb... nem, nem bírja el!

Péntek!

Most ez jutott az eszébe s különös, átlátott a falakon, belátott a házba, minden zugot látott s azt is látta, hogy az apja készülődik az estére... az anyja a gyertyákat az asztalra teszi... pedig odabent még csend volt.

Hanem az apja, a szent ember!

A szent ember; ezt mondta a rabbi, kiméletlenül, mint követ vágta az arcába:

— Az apád szent ember... és te a fia vagy?

A lelke fellázadt és hangtalanul sikongott... Miért ez?

Ha tudnák, ha látnák, ha ismernék az ő gyötrelmeit... ha érezték volna az ő szegénységét, ha a bensejébe láttak volna?!

Oh, siralom völgye! Oh, jaj a kicsinynek, a mindennap megtaposottnak!

Gyűlölet lángja csapott fel benne, de nem tudta, hogy kit és miért gyűlöl. Csak most gyűlölködött.

Aztán megrántotta a vállát, mint aki terhet dob le magáról... A délután biborba hajlott, új színek terültek el a falu fölött s az ég ezekben a pillanatokban roppant alacsony volt.

És szólt önmagához, a lelkéhez:

— Igen, tagadott! Tagadott, mert sok volt a szenvedés, a megvetés! Lépten-nyomon belemartak... hányszor gúnyolták?! Mintha pőrén padra feszítették volna s a gyilkos,

lélektipró szavak ölték, belevágtak, beleszúrtak... Nem bírta, nem bírta és ezért volt minden!

De hányan nem bírták?

*

A házban mozogtak.

Az üzlet ajtaja feletti csengő is megcsendült, valaki bement. Pillanatokig ánizs és fűszer illata csapott ki az ajtón, amint a légvonat kihozta s ez körülfonta, emlékeket csalogatott elő az eldobott multhól...

...Este van. Az apja bezárta a boltot. Már mindenki vacsorázott. Hanem itt van Stern bácsi, a terményes... Az anyjával beszélget, a huga is hallgatja; két dióbarna szeme fényes, mint a csillag, de olyan, mint két kitárt ablak. Az alsó ajka kissé leesett, annyira hallgatja Stern bácsi szavait... és Stern bácsi beszél, beszél, a hangok, mint álomvirágok a levegőben uszkálnak, zsonganak... és az apja halkan dűnnyög.

Akkor még a faluban nem volt villany, a petróleumlámpa sárga világossága lágyan omlott szét és a szögletekben, sarkokban fekete árnyékok feküdtek, mint lompos szörnyek... És ez ijesztő, félelmetes volt.

Aztán a templomra is emlékezett... A színes ablakok s minden-minden, ami akkor élt, most körülfogta, körültepte.

De a nappalok?!

A gyerekek, az iskolában s kint az utcán... a kövek... Feri, az erős, akit mégis megcsodált... Fáj, még most is fáj, mert mintha kiközösítették volna... És, oh, Isten, mindenki belecsiphetett, mindenki üthetett rajta, mert...

Esténként az ágyban kívánságai, vágyai nőttek. Szeretett volna nagy, hatalmas, erős lenni, mint Feri s a bosszú is felnyúlt benne, mint valami követelődző, makacs kéz... De jöttek az évek, hónapok s a nyers élet és minden-minden kimosódott belőle... minden halomra dőlt s nem látott kiutat; csak szenvedés, türelem, vége-hosszatlan?

Nem érzett a lába alatt biztos talajt, nem bírt semmibe sem fogódzkodni és gyenge volt... és kicsiny... és vézna... és törékeny... és a lelke még kisebb, még gyengébb, még véznább volt.

Most már tudna!

*

Jön az este. A levegő fokozatosan halványodik. Az úton szekér görög, a por felszállt utána... A mező felől új illatok lopakodnak errefelé, mintha az éjjel előre küldte volna az üzenetét: — Jövök már, jövök!

És ő még mindig itt áll a küszöb előtt... Odabent mozognak az öregek, a huga bement a boltból a szobába, hallja a hangját:

— Édes apa!...

Valami megfájdult benne. És úgy állt, mint aki szét akar szakadni... és egy hang sikított a lelkében:

— Mit keres itt?

Pillanatok alatt ezernyi kérdés és ezernyi felelet fogta körül... Apológiai vitatkozások... Mózes és Áron könyvei... Salamon, a bölcs, tézis, antitézis, szintézis... Oh, Isten, mi egy ember élete az Örökkévalóságban?!

A térde gyengül, a lába inog...

Weisz, a tikász tilinkózik át a falun... még él... még fújja örök nótáját... és amott, messze, túl a ház-soron öles lépekkel jön az este... és ő szinte bebukott az ajtón...

*

Mosolygott. Keserűen mosolygott.

Az apja is mosolygott, de fájdalmasan.

Az anyja fején félrecsúszott a háló... a huga zajtalanul tett-vett... a gyertyák különös fényesen égtek...

Már mindenki mindent tudott, de nem beszéltek róla,

mégis, ott érezte a mozdulataikban, a viszontlátás örömeiben és mindenben saját magát, az új énjét.

És az asztal?!

Fehérre terítve, az imakönyv rajta... visszafelé forognak a lapok... de milyen szakadtak a levelek...?!

Az apja szeme könnyes... a kockás zsebkendője ott libeg a szeménél... szegény, öreg zsidó... és ő lehajtotta a fejét...

Később az apja hangosan imádkozott. A hangja megnyult a levegőben... és sikongott... és jajgatott...

— Semá Jiszraél!

*

A horizont széles, a távlat nagy, millió és millió élő-lény küzd a térben az életéért...

— ...De egy sincs, amelyik megtagadná önmagát!

Ma ezt mondta Feri s ő most erre gondol.

Végigment a falun, de ezt a gondolatot magával cipelte... Ha látott valakit, köszönt s kihúzta magát.

A tanítóhoz ment. Mikor a háza udvarán összetalálkozott vele, nagyot nézett; ő, hogy összement, megöregedett és a felesége kövérre szétfolyt, mint a viasz a forró napon!

Kiültek a ház elé, mint vasárnapokon a parasztok. A tanító hosszúszerű pipára gyujtott, bütykös hüvelykujjával belenyomkodta a dohányt s ő elnézte a kezét; nem tudta megérteni, hogy mitől bütykös az ujjja.

Aztán a tanító a városról kérdezgetett.

Üres szavak kopogtak, szinte nem is tudta, hogy mit felel, de ösztönösen érezte a szavak jelentéktelen voltát. Nem, ő, doktor Kondor Ervin nem ezért jött ide s ezt szerette volna már a tanító értésére adni.

Később ennek is elérkezett az ideje. Pillanatnyi szünet lett s ő kurtán, gyorsan, mintha fölösleges tehertől akarna megszabadulni, dobta ki magából:

— Kikeresztelkedtem!

Könnyed szeretett volna lenni, mint a füst, amely felfelé száll, de nem sikerült. A hangja kapkodó és fojtott volt... És látta a tanítón az átalakulást; szemöldökét felvonta, homlokán a bőr redőkbe futott s a szája kinyílt:

— Ááá! — Pillanatok múlva halkan: — És miért?

Megdöbbentőn hatott rá ez a kérdés. S most másodszor hallotta. Feri ugyanezt kérdezte tőle; Ferinek nem tudott mit felelni és most sem... És úgy érezte, ismét pőrén, minden ruha nélkül kiterítve fekszik a padon... a lelkét is kiterítette ez a kérdés és érezte a tanító kíváncsi szemének a pillantásait, benne turkált, boncolta, vájkál a lelkében, az ő mélységeinek a mélységébe akart látni.

Szeretett volna kiáltani, de a torka összeszorult, a hang benne rekedt... Fuldokolt... aztán fölugrott és válasz nélkül elrohant...

*

A zugok, az ismerős szögletek és minden az apja házában idegenül hatott rá. Az anyja simogató, becéző, meghocsátó szavai is... és nem találta a helyét, valami űzte, hajtotta...

Szeretett volna bő könnyekkel fölsírni... és megcsókolta az anyja kezét.

Az apja minden este hosszan, ájtatosan, könyörögve imádkozott...

A Sternék ajtaján kopogott. Úgy kopogott, mint gyermekkorában, az ajkán láthatatlanul ott lebegett:

— Stern bácsi...!

Az ajtó felnyílt. Az öreg Stern nyitotta fel. Sokéves, fekete klott sapka volt a fején; még mindig a régi. És ő rá nézett, idegenül, hidegen, szemét kicsire vonta és azt kérdezte:

— Kit tetszik keresni?

A szavak mellbelökték és csak bámult, bámult vissza az öreg emberre és tompán, alig hallhatón mondta:

— Stern bácsi... én... én... — Többet nem mondhatott, az ajtó becsukódott.

Nehéz volt a napsugár, nehéz volt a levegő és nehéz volt az ég is, ami úgy tetszett, mintha a vállára borulna és nyomná, nyomná lefelé a föld felé...

Weisz jött vele szemben az úton. A sovány feje még mindig sovány volt, két szeme mélyen bentülő a hosszú orra tövében... és hang, szó, köszönés nélkül ment el mellette... a túloldalra nézett.

Küzdött ellene, de hiába, ez is fájt...

A motor puffog, a cséplőgép kattog. Feri a sövény mellett állt, nekidült, liheget és nézte az embereket.

Ingujjban volt, a nyaka erős, eres, vöröses-barna volt, s az izmai is kilátszottak...

Ő arra ment. Hozzá, Ferihez; mintha menekvésben menne, lapult a sövényhez, kívül, az utca felől. És nagy-nagy várakozón ráfüggesztette a tekintetét... mohón, éhesen várt a szavakra; csak egyetlen egyet, nem többet... és akkor Feri elment...

FANNY DESSAU:

UMBERTO STEINDLER KAPITÁNY ÉS TENGERÉSZ

„Kik tengerre szállanak hajókon, munkát végeznek nagy vizeken, ők látták az Örökkévaló tetteit és csodatételeit a mélységben.“ (107. zsoltár.)

Így gondolkodik ő is, mialatt lelke néma párbeszédet folytat Istennel. Közben pedig szilárdan és biztosan áll a parancsnoki hídon, nyugodt, higgadt szemmel követi a hajó mozdulatait, mely az este ismét elhagyta Haifa kikötőjét, hogy elinduljon megszokott útjára Trieszt felé.

A hajón minden nyugodt lett. Az utasok aludni tértek. Ő, Umberto Steindler kapitány még mindig ott áll a parancsnoki hídon, örködve és kémlelve figyeli a gépeknek az emberi szív dobogásához hasonló ritmikus érütését.

Ez az augusztus 1-én zárult év igen jelentőségeltjes volt részére. Egy éve, 1933 augusztus 1-én volt része neki, a Lloyd Triestino tulajdonát képező „Italia“ gőzös parancsnokának azon tiszteletben, hogy a hajfai kikötőt megnyissa. Az ő hajója volt az első, mely a még alig kész kikötőbe befutott. Az angol tengerészet díszszázada, a kerület-parancsnok, az olasz konzul és a mérnökök, kik a kikötői munkálatokat vezették, fogadták megérkezésekor. Öröm és ujjongás uralkodott az országban; a zsidók beiktatták őt, büszkeségüket, szeretetük tárgyát, a zsidó kapitányt a Nemzeti Alap aranykönyvébe.

Később, március 12-én futott be századszor a haifai kikötőbe. Ez volt a századik tengeri útja Erec Jisráelbe. Diesengoff, Tel-Aviv polgármestere, a „tavaszváros“ ajándékaiként az „Énekek éneké“-nek, a zsidó nép ezen keleti dalának egy illusztrált példányát adta át neki csodás kiállításban és annak a kívánságnak adott kifejezést, hogy lehessen minél előbb parancsnoka egy olyan hajónak, mely a Tel-Aviv nevet hordja a tengeren.

40 éve, 1894 aug. 4-én hagyta el atyai városát, Triesztet, alig 16 éves korában. Valami egészen szokatlan és rendkívüli dolog volt, hogy egy jómódu bankárcsaládból származó zsidó szakítva a hagyományokkal, melyek neki is bankár- vagy kereskedő-pályát szántak, magát a tengerészetre adja. Ő maga sem tudott volna magának számot adni arról, hogy mik a mély, ismeretlen okai ennek a messziségbe, idegenbe való törtetésnek. Nem volt az pusztá ka-

Valami összedőlt benne. Valami meghalt benne. Üres lett, mint valami báb. Lélektelen... és érezte, sehol sincs... sehol... sehol... az ég és föld között libeg; az ég végtelen magas, nem ér fel odáig s a föld nem fogadja be...

És most, ezekben a pillanatokban hörgő hang tört utat a torkából:

— Óh, Isten! Te Irgalmas! Te Könyörületes! Te Megbocsátó!

Döngve verte a mellét...

A hold szeliden ragyogott a csillagok miriádjai között... a lápos rejtelmes volt... és egyre jobban elmerült benne.

Jajgatva imádkozott:

— Semá Jisráél...

Aztán végtelen csend lett.

*

A házbán, a szobában is riadt csend volt... és a falu mélységesen aludt.

landvágy, mely az ifjúságot egy kedélyizgató indián- vagy kalóztörténet elolvasása után az apai házból elűzi. A távoli ősök vándorörsztöne volt ez, az ereiben csörgő nyughatatlan zsidó vér, mely őt, ki alig tudott valamit a zsidóságról, a tengereken keresztül arra a Keletre űzte, amerre fordulva, testvéreinek ezrei és tízezrei hajoltak imáikban és ahova ő biztos hajóján a jámboran imádkozó, boldogan éneklő és táncoló testvéreinek ezreit és tízezreit kísérte.

Az első évek nélkülözései és veszélyei imbolgó vitorlásokon, a Japánba és Indiába vívő végnélküli utak sorozatának csöndes zárkózottsága, az önfegyelem, a bátorság és elszántság, melyekkel, teljes tudatában a zsidóságával járó felelősségének, a tengerészi hivatás változó eseményeiben megállotta a helyét, mindez edzette és acélozta őt és kiegyensúlyozott, nemes nyugodtságú személyiséget faragott belőle, ki mindig tiszta biztonsággal értette, hogy kell az összes nehézségeket, személyieket és technikaiakat kiküszöbölni; megadták neki azokat az élettapasztalatokat, melyek őt mindenféle fajú és vallású emberekkel való érintkezésben jóságossá és szilárdná, komollyá és szeliddé, megértővé és szolgálatkészsé tették. Ő, a hű olasz, a lelkes trieszti már akkor, tudta nélkül elindul, hogy zsidó lelkét keresse és hogy azt az életben harmonikusan köthesse össze az olasz szellemmel. És ez Isten segítségével sikerült is neki.

Fent az árbocon, a csillagokhoz közel, ott lengett az olasz és trieszti lobogó; középen, a hajó szívében ott állottak a frigylárában a szent Tóratekercesek. A szentföldi jámbor asszonyok adományozták és az ő nevét himezték a parochetre. És így kísérve és őrizve siklottak a tengeren vágyaik országa felé az erőteljes munkakedvvel teli chalucok; az élénk turisták, a jámbor zarándokok. Így kísérte röviddel ezelőtt pihenésre a Honba a zsidó nemzeti költőt, Bialikot is.

A csillagokat nézte. Késő éjszaka volt. Hosszasan álmódzott, majd kabinjába ment. A küszöbön Mezuza, a falon az Aranykönyvbe való beiktatásról szóló díszoklevél, feleségének, fiainak képei. Az idősebbik olasz tiszt egyenruhában; a másik Palesztinában dolgozik.

Így köti össze családjában bensőségesen a zsidóság és Itália iránti szeretetét.

Fordította: DUSCHINSZKY JENŐ

HORVÁT HENRIK : ÚJ TÖREKVÉSEK A ZSIDÓ NEMZETI ZENE TERÉN

A zsidó zene története fővonásaiban ugyanazt az evolúciót mutatja, mint maga a zsidó nép története. E zene első virágzási korszakát az ókorban találjuk. A Biblia számos helyéből kitűnik, hogy ez a művészet milyen nagy szerepet játszott az ókori zsidók rítusaiban és magánéletében is, mely teljesen át volt szöve zenével. (Lásd Mózes I. 4. 21, Mózes I. XXXI. 26—27, Mózes IV. 1—10, Jezsajás V. 12, Sámuel I. 18. Ámosz VI. stb.) Ha Josephus Flavius adatait, melyek a Salamon templomának felavatásánál közreműködött 40.000 hárfáról, 40.000 szirtusról és 20.000 ezüst trombitáról beszélnek, lehetetlen túlzásoknak is kell tekintenünk, mégis pozitíveknek fogadhatjuk el a második templom korára vonatkozó Ezra könyvében (II. 65), valamint Nehemia könyvében (VII. 67) található, megegyező adatokat, melyek 200—245 énekes és énekesnőből álló vegyes karokról tudósítanak. Az ilyen monstre-hangtestek betanítása és fegyelmezése mindenesetre fejlett zenei intelligenciára vall. Ilyet joggal fel is tételezhetünk egy olyan népnél, melynél a lírai költészet bölcsője állott és melynek nyelve a maga tökéletes vokalizmusával éneklésre predesztináltnak látszik. A régi zsidó állam megszűnésével megszűnik a zsidó nemzeti művészet is. A diaszporában élő zsidóság természetesen el volt zárva a XVII. század derekáig csaknem kizárólag uralkodó keresztény-egyházi zenével, sőt a vendéglátó népek egész kulturális életével való kontaktustól. Kivételt csak Olaszország képez bizonyos tekintetben, ahol az olasz renaissance szellemének hatása alatt az egyéni érték és tehetség szabadabban érvényesülhetett. Ehhez még az is járult, hogy a XVI. és XVII. században az olasz uralkodó hercegeknek egész sora (I. Vincenzo, Francesco, Ferdinando, II. Vincenzo, Ferdinando di Guastalla) zsidóbarát hajlamokat mutatott és hogy az egyház, illetve a szentszék tradíciószerűleg nem viseltetett ellenséges érzülettel a zsidók iránt. Főleg a Gonzagák mantuai udvarában kedvelték a zsidó zenészeket. A zene-történet a mantuai zsidó zenészeknek: zeneszerzőknek, hangszerjátszóknak, énekeseknek, hangszerkészítőknek egész sorát jegyzi fel. Köztük van Salomone Rossi, „Il Ebreo”, az egyetemes zenetörténelemben is kiváló szerepet játszó alkotó zenész — a legnagyobb zsidó komponista Mendelssohn fellépéséig. Azonban bármilyen kimagasló művészi jelenség is volt Rossi — a specifikus zsidó zene fejlődésében nem jut szerepe ennek a zeneszerzőnek, aki teljesen az olasz madrigal alapján áll és zsidó egyházi énekeket is ennek az olasz renaissance formának zenei nyelvéhez idomítja. Európa többi részeiben a zsidók ebben a korszakban távolról sem vettek annyira részt a zene fejlődésében, mint Olaszországban. Zsidó komponisták itt nincsenek, a zsidóság zenéjével szigorúan a gettó falai közé van zárva és a sajátos, nemzeti zenei életük a zsinagógai énekekre és a népdalra szorítkozik. A zsinagógai ének pedig konzervatív és mint ilyen fejlődésellenes, nemcsak mert nincs kifejezett kottairása és mert kizárólag a tradícióra van utalva, hanem vallási okokból is. A régi melódiák megőrzése tekintetében nagy szolgálatot tettek a visszatérő hangsúly és dallamképletek, a „neginák”, amelyekről e sorokban még szó lesz. Az ezekre támaszkodó konzervatív tendencia mellett egy ellentétes áramlat is érvényesül a középkori zsidó zenei életben. Ez az európai melopöának befolyása a zsinagógai énekekre, főleg az askenázi zsidóságnál. Birnbaum Eduard „Über den Ursprung der Traditionen im Synagogengesang” c. munkájában több régi német népdalmelódiát jelöl meg, mely a zsinagógai énekbe behatolt. Szá-

mosak az ilyen nemzsidó befolyások az askenazok, főleg a német zsidók vallásos zenéjében. Így pl. a *chanukamelódia* egy ú. n. vándormelódia, mely a német népdalban különböző variánsokban és egy katolikus liturgiai dalban is fellelhető. A „*Hodu ládonaj kitov*” dallama a „*Rorate coeli*” régi liturgiai melódiája, melyet Liszt Christus-oratóriumába is felvett. Érdekes találkozás, melyet azonban már időrendi okból nem átvételnek, hanem közös európai vándormelódiaforrásból való merítésnek kell tekintenünk a „*L'cho dodi likrasz kallo*” második részében előforduló dallammenetnek teljes azonossága Mozart Figarójának egyik részletével. Ezekben és sok más esetben tehát egy zenei asszimiláló processzusról van szó: a régi zsinagógai dallamoknak idegen modern elemekkel való elvegyüléséről. A zsidók konzervatív liturgiájuk miatt egy zeneileg tehetségtelen nép hírébe jutottak. Már Imanuel ben Salomo (Manuello), a XIII. századbeli kiváló olasz-héber költő, Dante barátja makamáiban arról panaszkodik, hogy a zeneművészettel, melyet a zsidók hajdan oly lelkesen ápoltak, immár kizárólag csak a keresztények foglalkoznak. Mit mond a dal művésze a keresztényeknek? „Elloptak engem a héberek országából.” És az ebben az aforizmában kifejezett állapotnak ellenkezőjéről panaszkodik Leon de Modenának (Jehuda Arje de Modena, a híres velencei és mantuai rabbi) Rossi templomi énekeihez írt előszava: „...Száműzetésünk, üldöztetéseink szükségképpen a művészeteknek hanyatlását és leromlását is maguk után vonták... semmi sem maradt meg szellemi gazdaságunkból. A bő forrás kiapadt. Más népektől kellett kölcsönvennünk a zenét, hogy vallási énekeinkhez idomítsuk azt...”

A zsidó művészi zene európai értelemben csak az emancipációval veszi tulajdonképpeni kezdetét. Innen számíthatjuk a tágabb értelemben vett zsidó (zsidók által produkált) zene harmadik korszakát. Bámulatos tempóban hódítja meg magának a felszabadult zsidóság ezt a művészetet, mely a többi európai népeknél többévszázados hagyományokra támaszkodva fejlődhetett, az egyházi zene alapján. A zsidók, akiknek nem voltak se zenész-tradíciói, se zenész-dinasztiái, akik sem produktív, sem pedig — ami talán még fontosabb — receptív tekintetben nem örökölhettek zenei képességeket, azok a zsidók, akik fajilag, foglalkozásra, gondolkodásmódjukra nézve teljesen különböztek a népektől, melyek közt laktak — egy csapásra hódítják meg a szellemi tevékenységnek e legtitokzatosabb, az ész számára legkevésbé hozzáférhető, mert teljesen az öntudatlanban elhelyezett területét! Szinte megdöbbentő, hogy csaknem közvetlenül az emancipáció után egy olyan művész léphetett fel a zsidók közt, mint Felix Mendelssohn. És utána rövidesen, néhány évtized alatt az alkotó zeneművészetnek olyan kimagasló képviselői, mint Meyerbeer, Halévy, Offenbach, Goldmark, Rubinstein, Mahler, majd Schönberg, Ravel stb., a nagy hangszervirtuózok, énekesek seregéről nem is szólva. Ezt a fenomenális, a művészetek történetében szinte páratlanul álló területhódítást a zsidók esztétikai fogékonyságával, felérző képességével magyarázzák, mely az általános zsidó alkalmazkodóképességnek művészi-esztétikai oldala. De mintha csak azok a művészi erők, melyek az ősi zsidó zenében éltek és melyek a keresztény egyházi zene megtermékenyítői voltak, mintegy lappangva tovább dolgoztak volna a nép művészi szellemében, úgyhogy a megszakított fejlődés által támadt hézag ily rohamosan volt áthidalható.

Az emancipációval előtörő nagy zenei tehetségek nyu-

gati zenét írtak, oly értelemben, hogy amennyiben mutakoztak is faji vonások művészetükben, ezek a vonások nem voltak tudatosan kihangsúlyozva. (Kivéve azokat az eseteket, amikor, mint pl. Goldmarknál, az etnográfiai karakterizáló szándék alkalmazta őket dekoratív rekvizitumként.) Jellemző, hogy pl. Oroszországban, ahol a tizenkilencedik század közepén az ú. n. *Hetek Csoportjával* egy olyan zenei mozgalom indul meg, mely a népi zene elemeit erősen értékesíti a műzenében, a korabeli zsidó-orosz zenészeknél szintén az orosz folklorisztikai elem érvényesül. Csak a tizenkilencedik század végétől kezdve fordulnak a zsidó művészek tudatosan fajuk ősi zenéje felé: ez az a zenei világtendencia, melynek pl. Magyarországon főexponensei Bartók és Kodály.

Ezeknek a törekvéseknek utolsó fejlődési etappeját jelzi az az oroszországi hír, hogy Leningradban most megalakult a „*Nemzeti zsidó zenei iskola*“. Az új zenei iskola magához tartozónak ismeri el Mendelssohnt, Meyerbeert, Halévyt, Rubinstein, sőt még a félzsidó Bizet-t is. Goldmarkot, Mahlert, Schönberget, Korngoldot azonban nem. Az új művészcsoporthoz kétféle célt tűzött ki magának: egyrészt tudományosan meg akarja határozni a zsidó mélosz ősi alakját, másrészt pedig utat akar nyitni a zsidó zeneszerzőknek a kompozíció új formái felé, melyek teljesen önállósítják magukat a germán-európai művészettől és a zsidó zenei őselemeken alapulva, saját magukban hordják specifikus művészi törvényeiket. Mert az európaizált zsidó melódiák — az új iskola szerint — úgy viszonylanak a valódi zsidó templomi énekek ornamentikájához, mint a germán és galíciai területen keletkezett jiddis zsargon a monumentális héber nyelvhez. Helyesen ismerték fel, hogy az európai műzenében a zsidó elem csak alkalmi fűszer szerepét tölti be, amint hogy a zenei romantika kifejlődése óta a német, francia és olasz műzene szívesen alkalmazott exotikus zenei elemeket mint külső cirádákat. Most azonban vannak, hogy az eredeti zsidó zeneelemeket tiszta formájukban kimutassák és ezekből a zsidó népi mélosz eredeti lényét rekonstruálják.

A kutatások megerősítették azt, hogy csak a zsidó zenei szellem tiszta ősképleteinek csak azok a vallási recitáló dallamok „*trop*“-ok és főleg a *neginák* tekintendők, melyek szerint a tóra szakaszai énekeltettek. A *neginák* tudvalevőleg pontosan meghatározott melódiai és ritmikai motívumok, melyek a Szentírás szövegének olvasásánál folytonosan visszatérnek és pedig mindig azzal a vonatkozással, mely első fellépésükkor eredetileg hozzájuk fűződött. Ezek a zenei jelvények azoktól a szavaktól, melyekkel kapcsolatosan használtatnak, bizonyos szimbolikus jelentőséget nyernek, úgyhogy már melódiájuk által felidézik a hallgatóban azokat a helyzeteket, fogalmakat és képzeteket, melyekhez kapcsolva először felléptek. Így a *neginában* a *wagneri vezérmotívum*, a *zenedráma* a *főpillérének* őseit ismerjük fel! A *neginák* melódiai ornamentikája határozza meg a ritmust, mely szimmetriátlan, a változó érzelme hullámhoz igazodó szabad recitálás felé hajló. Innen a zsidó zene egyszólamúsága, a polifónia hiánya, mely az árja és zsidó zene alapvető különbségét adja meg: az árja zene kritériuma lévén az ütemszerinti tagoltság és sokszólamúság.

A legtöbb régi zsidó dallam az ősi ötfokú hanglétrán épült, később azonban szigorúan diatonikusokká lettek a melódiák. A bővített szekundlépés, mely ma oly jellemzően zsidónak tűnik fel előttünk (és amely pl. Goldmark zenéjére oly jellemző), nem speciálisan zsidó, hanem általában keleti eredetű. Így Breslauer téved, mikor a zsinagógai ének melismatikai díszítéseiről azt hiszi, hogy azok a cigányzenéből vannak átvéve, tekintettel arra, hogy a Liszt

által elnevezett cigányhangnem valóban nagy szerepet játszik a zsinagógai ének harmóniai rendszerében. De ezt a skálát jellemző bővített szekundlépéseivel a *török, arab és egyiptomi zenéből is levezethetjük*: tehát *eredeti keleti származású*. Valamint ez a hangköz idegen ázsiai behatás, úgy a durta és mollt és az ütemes tagoltságot idegen európai befolyás ötvözi bele az eredetileg csak egyszólamú, gazdagon ornamentált, recitativszerű zsidó zenébe.

1900 körül indultak meg az ősi etnográfiai anyag felkutatására irányuló zenetudományi munkálatok és innen számíthatjuk a zsidó zene új, negyedik korszakát. Ezeket a munkákat Oroszországban kezdték meg kitűnő oroszok, mint: *Glinka, Musszorgszky és Rimszky-Korszakov* támogatják a mozgalmat. Az első eredményes kutatók közt vannak: *S. Kisselhof, J. Engel* (Pétervár és Moszkva, meghalt Tel-Avivban), *Leo Wintz* (Berlin) és báró *Horatius Günzburg*, aki egy etnográfiai világexpedíciót szervezett meg. Sok melódiát „harmonizálva“ találtak, de megállapítást nyert, hogy *éppen ezek a harmonizálások hamisították meg erősen a melódiák eredeti karakterét*. Harmonizáló feldolgozások régebben mindenfajta népzenenél erősen divatban voltak: így vélték népszerűsíteni ezeket a zenei produktumokat. De a zsidó népzene lényege egyenesen ellentétes a harmoniával. 1908-ban létesült Péterváron egy *Zsidó Népzene Kutató Társaság*, melynek 1913-tól kezdve Moszkvában, Kievvben és Charkovban szekciói alakultak. Mindezeknél jelentősebb *Idlsohn*, aki Európa és Ázsia zsidó zenei kincseit monumentális műbe gyűjtötte össze és dolgozta fel.

Most azonban egy lépéssel tovább mennek az orosz zsidók, akik ezt a folklorisztikai mozgalmat megindították. Legsajátosabb zenei anyagunkból, legsajátosabb zenei szellemükkel művészetet akarnak csinálni. Ez az akarás a huszadik század küszöbén születik meg és a világháború folyamán mindinkább megerősödik. Az elsők *Engel, Skár Efraim, Schalit, Rosofszy* és *Achron* után, akiknek zenéjében még sok az oroszos elem, jönnek az új utakon járók: *Achron, Krejn, Szaminszki, Gnesszin, Weprik* és az Amerikában élő kitűnő *Bloch* Ernő, akikhez újabban *Sitomirszki A., Streicher L.* és *Feinberg* Sámuel csatlakoznak. *Bloch „Salomo“* c. rapszódiaja, *„Baál Sem“* c. zenekölteménye és zsolttára a legmegeragadóbb zsidó nemzeti zenealkotások közé tartoznak. *Weprik, Ausberg* és *Streicher* atonalis színeket visznek zenéjükbe. *Alexander Krejn* Debussy és Ravel tanítványa volt, tökéletesen uralkodott az európai zene technikáján már, mielőtt megírta *„Zsidó vázlatok“* c. kompozícióját, vonósnégyesre és klarinétre, de csak *„Salome“*-szimfóniájában, *„Kaddis“*-kantatéjában is Bjalik és Efrosz szövegeire írott románcaiban érezte fel a nemzeti méloszt és ütötte meg a zsidó művészet sajátos, szenvedélyes és misztikummentes és atragikai érzelmi alaphangját. *Krejn* nagyon újszerű harmonikája impresszionista vonásokat visz a dallamok ornamentikájába. Tartózkodóbb az eszközeiben *Gnesszin Mihály*, kinek legnevezetesebb kompozíciói a *„Románcok“*, egy cselló-szonáta és a *„Rózsa és a kereszt“* és *„Vrubel“* című költeményekhez írott zenéi. *„Ábrahám ifjúsága“* c. operájában a prófétai pátosztól inspirálódik. Közvetlenül a népből jön *Milner Michael*, aki dalokat, humoros genre-jeleneteket és karokat szerzett, *„Asmodai“* c. szvitje erős Musszorgszky-befolyást mutat. A külföldön legismertebb komponisták közül a már említett *Achron József*, kinek hegedűszonátaait a híres Haifetz népszerűsíti. *Achron* kompozícióiban sajátos középhelyzetet foglal el a specifikusan zsidó és a nyugati ízű zene között. *Achron* hajlik a groteszk felé, mint *Prokofieff* és az az előszeretett, melyet a zsidó mélosznak tulajdonképpen meg nem felelő polifónia iránt mutat, *Reger*hez közelíti őt.

Az itt elmondottakból kitünik, hogy a zsidó zene fejlődésfolyamata a legrégebbi időktől kezdve napjainkig bizonyos értelemben crescendót mutat. Tudjuk, hogy a művészetet nem csoportosulások, nem programmszerű célkitűzések viszik előbbre, hanem kiválasztott művészegyének alkotóképessége. De művészettörténeti tény másrészt az is, hogy a zseniális alkotók, azok, akik műveikben a leguniverzálisabbak és minden etnográfiai elkülönüléseknek magasan föléje emelkedtek, mégis mindig egy határozottan nemzeti multtal bíró művészeti talajból nőttek ki és szárnyaltak az univerzalitás magasságaiba. Gondoljunk Bachra, Beethovenre, Wagnerre. Korai volna még az itt vázolt és a nagy fejlődési vonalba beállított új zsidó zenei törekvésektől a zsidó zenének egy eljövendő új fénykorát várni. De az akarás oly komoly, az aktivitás oly élénk és a termés máris oly öröndetes, hogy e törekvésektől és munkálkodástól talán oly műveket remélhetünk a jövőben, melyek a nemzeti talajban gyökerezve, az egyetemes, nagy művészet kincsét is gazdagítani fogják.

BIALIK: HALÁLOM UTÁN

A Pro Palesztina Bialik-emlékünnepeén előadta:
Bartos Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja

*Halálom után így sirassatok:
Volt egy ember — s jaj, nincsen többé,
Időnap előtt halt meg ez az ember,
S élete dala félben megszakadt.
Be kár! Még volt egy éneke,
S im elveszett a dal örökre,
Eltűnt örökre!*

*És kár nagyon! Oh lantja volt,
Beszélő, élő lélek —
S a dalnok hogyha zengve szólt,
Minden szív titka benne szólt,
Minden húrját beszélteté keze,
De egy titkot, egyet, magába zárt,
Körül-körüle pengtek ujjai,
Egy húrja néma, szóttalan maradt,
Némán örökre!*

*És kár nagyon, nagyon! —
Örökkön rezgett ez a húr,
Remegett némán, csendben reszketett,
Meváltó dala, kedvese után,
Epedt szomjan, sóvárgott, vágott,
Mint szív sóvárog Sors-rendeltjeért,
Bár késett, — napról-napra várt, remélt,
Rejtett bűgással hangtalan zenélt,
S ő késett, késett, s el se jött,
El nem jött!*

*S nagy, nagyon nagy a fájdalom!
Volt egy ember — s jaj, nincsen többé,
Élete dala félben megszakadt,
Még egy zsoltáros dala volt,
S im elveszett a dal örökre,
Elveszett örökre!*

PATAI JÓZSEF fordítása

FLEISCHER LIPÓT: NÉPLEGENDÁK ÁBRAHÁM IBN EZRÁRÓL

Egyéniségénél fogva Ábrahám Ibn Ezra nem is tartozna a zsidó nép azon nagyjai közé, akik alkalmasak arra, hogy élettörténetüket a nép legendákkal szőjje körül.

Ibn Ezra élete nem a nagy tömegek körében folyt le, hanem a tanult és egyben gazdag mecénások társaságában. Művei is oly természetűek — tömörek, tudományosak, a profán tudományokban való jártasságot is feltételezők —, hogy csupán a tudósok arisztokráciájához illettek. De még e szűk kört sem mondhatta Ibn Ezra teljesen a magáénak, mert nagy szegénysége ellenére sem tartozott ő a simulékony, alkalmazkodó természetű emberek közé. Ellenkezőleg. Ibn Ezra a keménynyakú népnek megalkuvást nem ismerő sarja volt, aki kritikai szellemét nem volt képes véka alá rejtteni. Éles elméje, tekintélyt nem ismerve, úgyszólván kedvtelésből, sportszerűen űzte a tudományos kritikát. Ily természetű embereknek sok szokott lenni az irigységük, ellenségük és kevés a megértő és megbecsülő barátjuk, akik a nyílt, kiméletlen igazságkeresést értékelni tudják.

Mindezen felül még egy körülmény forgott fenn, amely miatt Ibn Ezra nem nagyon lehetett volna a legendákat szövő köznépnek kedvelt alakja.

A spanyolországi Ibn Ezra a zsidó tudományokon kívül korának — a XII. századnak — egész, virágzó, arab kultúráját is elsajátította. Az akkoriiban kevésbé művelt, keresztény Európába — Olasz-, Francia- és Angolországba — vándorolva, nem egyszer oly nyilatkozatokat is tett, amelyek az ott élő, profán tudományokkal nem foglalkozó és kizárólag a Talmud és a Midras emlőin táplált vallásos zsidóságnak nem voltak inyére. Voltak oly túlbuzgók is, akik őt emiatt eretnekséggel is vádolták!

Ibn Ezra tehát nem volt a tömegek embere.

De mindennek ellenére mégsem mondhatjuk, hogy Ibn Ezrát nem kedvelte a nép. Sőt megállapíthatjuk, hogy személye a nép fantáziáját talán még jobban foglalkoztatta, mint bárki más a zsidóság nagyjai közül.

Még pedig két oknál fogva.

Először is, mivel Ibn Ezra különben is rövid, tömör stílusban írt műveiben gyakran szándékosan, homályosan fejezi ki magát, megjegyezvén, hogy amit ő itt elhallgatott, „titok“. Igaz, hogy ezen „titkok“ leggyakrabban az akkor divott asztrológiában lelik magyarázatukat, de ezt csak kevesen tudták. És így a népnek hő alkalma nyílt arra, hogy a „titkok“ mögött sokkal fantasztikusabb dolgokat is sejtessen. A titokzatos emberek pedig mindig jobban foglalkoztatták a köznép fantáziáját, mint a világosan beszélő egyének.

De nem kevésbé fordult a nép szimpátiája Ibn Ezra felé, ennek rendkívüli szegénysége miatt is. Ibn Ezra, nagy talmudtudásán felül, korának egyik legnagyobb költője, nyelvésze, exegétája, matematikusa, asztronómusa és asztrológusa volt. De sokoldalú, mély tudása dacára nem volt sem rabbi, sem más állása. Országról-országra vándorolt, tanulva és tanítva, életét a legnagyobb nélkülözések közepette tengetve. Ugyanakkor azonban korát és az utókort a legkiválóbb szentírásmagyarázattal ajándékozta meg, amely még ma — 700 év után — sem vesztette el hatalmas vonzerejét s az egész akkori arab kultúrát átplántálta a keresztény Európába.

Úgy érzi tehát a nép, hogy adósa maradt a nagy ván-

dortanítónak, akinek a világ javaiból semmi sem jutott és utólagos szeretetével és bámulatával akarja őt kárpótolni azért, amit tőle a sors megtagadott. Ez az érzés fűtötte a népfantáziát, amelyből aztán a szebbnél-szebb Ibn Ezra-legendák fakadtak.

Az Ibn Ezra-legendák igen régiek. Már a XV. században élt, híres héber krónikás: rabbi Gedalja Ibn Jachia is megjegyzi, hogy sok legendát hallott Ibn Ezráról. Ugyanazt jegyzi fel leghíresebb héber bibliográfusunk, a XVIII. században élt rabbi Chaim József Dávid Azuláy.

Megállapítottam azt is, hogy a legtöbb Ibn Ezra-legendája az egész világon el van terjedve és ezek legfeljebb kisebb variációkban térnek el egymástól. Az általam könyvekből és a nép ajkáról összegyűjtött Ibn Ezra-legendákat a jeruzsálemi „Hahéd“ című héber folyóiratban is leközöltem és íme, a mezopotámiai Arbil és a görögországi Volo városából is arról értesítenek a „Hahéd“ olvasói, hogy a leközölt legendák ott is Ibn Ezrára vonatkoztatva vannak forgalomban.

Ezek után áttérek az összegyűjtött legendák leközlésére, kérvén a tisztelt olvasókat, hogy amennyiben egyéb Ibn Ezra-legendákról is lenne tudomásuk, úgy azokat — gyűjteményem kiegészítése végett — velem közölni szíveskedjenek (Timisoara—Temesvár, IV., Scudier-tér 9).

IBN EZRA MÉLTÓ ELLENFÉLRE TALÁL

Ibn Ezra leánynézőbe ment egy igen szellemes leányhoz, aki azonban korántsem volt szép, mivel rendkívül nagy volt az orra. Ezzel szemben kiemelte a leány atyja, hogy gyermeke fölötté jártas a Szentírásban és diszkrét módon azt is értésére adta, hogy hajlandó a leánnyal nagy hozományt is adni. Ibn Ezrát mégis meglepte a leány óriási orra és annak megpillantásakor elkiáltja magát a Szentírás szavaival: **מה חרי האף הגדול הזה** Amely mondatnak igazi értelme: Miért lobbant fel ezen nagy harag? De a héber **אף** szó orrot is jelent. A leány orrára célozva tehát azt jelentette: Mily bosszantó ezen nagy orr! De a leány nem jött zavarba s a nagy hozományra célozva, nyomban szintén egy szentírási citátummal így válaszolt: **מתן בסתר אף** amely mondatnak értelme: A titkos adomány lefödi a haragot. Itt azonban az **אף** szót szintén orrnak véve, azt jelenti: A titkos hozomány lefödi az orrot.

IBN EZRA

JUDA HALLÉVI LEÁNYÁT VESZI FELESÉGÜL

Juda Hallévi volt a spanyol-zsidó fénykorszaknak legnagyobb költője. Csupán egyetlen leánya volt, akinek férjhezmenetelét nyugodtan várta a nagy költő. Annál türelmetlenebben sürgette a dolgot a költő felesége, aki jó anya módra, félt, hogy egyetlen leánya pártában marad. Emiatt gyakran volt összetűzés a költő és felesége között. Ily összetűzés alkalmával Juda Hallévi annyira felizgult, hogy elhatározta, miszerint nem vár többé, hanem azon fiatalemberhez adja a leányt, aki elsőnek lépi át házának küszöbét.

Nemsokára egy szegény, rosszulöltözött vándor tért be a költőhöz, aki nyomban elhamarkodva tett esküjére gondolt és mindenekelőtt azon kérdéssel fordult a vándorhoz, hogy mi a neve és hogy ha már vagyonnal nem rendelkezik, legalább van-e némi jártassága a héber tudományokban? Mire a vándor kijelentette, hogy ő bizony édeskeveset tanult és a neve: Ábrahám. Juda Hallévi erre nagyon elszomorodott, de esküjéhez mégis hű maradt. A vándorfiú elvette a dúsgazdag és hírneves költő gyönyörű leányát és Juda Hallévi azzal vigasztalta feleségét és önmagát is,

hogy lassan-lassan majd bevezeti tudatlan vejét a zsidó tudományokba.

A költő meg is kezdte veje kiképzését és az egyszerű vándorfiú jókoponyájú tanulónak bizonyult, úgyhogy remény volt reá, hogy idővel csak viszi valamennyire.

Egyszer Juda Hallévi igen későn érkezett dolgozószobájából az étkezéshez. Felesége érdeklődésére elmondta, hogy egy költeményt kezdett írni, de oly zsákutcába jutott, hogy azt semmikép sem képes befejezni, azért jött oly későn. A vándorfiú erre belopódzott apósa dolgozószobájába és ott találván a félbehagyott költeményt, egy pár pillanatig gondolkozott és oly mesteri módon írta hozzá a befejező strófát, hogy senki sem gondolná, hogy az egész költemény nem egy költő agyában fogamzott meg.

Juda Hallévi ámulva olvasta a művésziesen befejezett költeményt és átölelve vejét, így szólt: most már tudom, hogy nem lehetsz más, mint a híres Ábrahám Ibn Ezra!

HOL VAN AZ ISTEN LEGINKÁBB?

Egyszer egy epikoros azt kérdezte Ibn Ezrától: hol van Isten leginkább?

Ibn Ezra nem szólt semmit, hanem vett egy pohár vörös bort, belemártott egy darab friss kenyeret és kérde az epikorustól: „Hol van a kenyérben több a borból?”

A „RIF” (Régi metszet után)

SZÉKELY BÉLA: FREUD ÉS A ZSIDÓKÉRDÉS LÉLEKTANA

„Jewish science, — zsidó tudomány“ — ez az elnevezése Amerikában annak a lélektani elméletnek, amelyhez a zsidóságnak csupán annyi köze van, hogy megalapítója: Sigmund Freud — zsidó. mint ahogyan zsidó a pszichoanalízis két elágazásának mestere is: Alfred Adler, az individualpszichológia megteremtője és Wilhelm Stekel, az aktív analitikus terapia irányzatának vezetője is. Ebben a „zsidó tudomány“ megjelölésben természetesen sok gúny és visszaütés van, — de egyben nagy-nagy elismerés is. Az amerikai nemzeti szocialista mozgalomnak szellemi vezetője, Georges Sylvester Viereck, — aki az „Autobiographie des ewigen Juden“ címen egy valóban pompás regényt írt a zsidóság történeti szerepéről, ragyogó interviói során Freudot is meglátogatta, akinek jelentőségét és szerepét a világ fejlődésében egyenesen Columbus mellé állítja. Freud Amerikája a tudattalan világ, az *Unbewusst*, amelynek feltárása legalább is olyan jelentőségű az emberiség számára — legalább Viereck szerint, ki különben prononszirozzottan antiszemita ma —, mint amilyen Amerika felfedezése volt. A Freuddal történt beszélgetés során természetesen a zsidókérdés is szóba került. Freud a következőket mondotta:

— „A nyelv, amelyen beszélek: német. Kultúrám, tudásom: német. Szellemiekben németnek tartottam magam, amíg az antiszemita előítélet növekedését Németországban és Ausztriában megismertem. Azóta nem tekintem magam többé németnek. Helyesebbnek látom, ha zsidónak nevezem magam.“

Az amerikai író megglepte Freud erélyes állásfoglalása, hiszen úgy gondolta, hogy egy ilyen nagy szellemnek felül kell emelkednie minden faji előítéleten. De Freud olyan „becsületes haraggal“ tett tanubizonyosságot zsidósága mellett, hogy ez emberivé és így még szimpatikusabbá tette előtte a nagy tudóst. Csak egy megjegyzése volt még:

— Egyszerre megértettem, miért van az, hogy Freud olyan elkeseredetten harcol tanítványai ellen, akik elszakadtak tőle; miért van az, hogy nem tudja megbocsátani, ha valaki letért az ortodox pszichoanalízis útjáról. Ez az igazságszeretete elődeinek öröksége. Olyan örökség ez, amelyre épp olyan büszke, akár a fájára.

A tanítványok sorában, akik elszakadtak tőle, van egy aki nemcsak teljesen megtagadta mesterét, de szembe fordult nemcsak a tudóssal, sőt nem is az emberrel, — de a zsidóval is. Ez a tanítvány, korunk egyik legnagyobb pszichoterapeutája, C. G. Jung, akinek antiszemitizmusa körül az utóbbi időben a viták egész sora indult meg. Nem kétséges: ez antiszemitizmus megett a Freud elleni gyűlölet áll s ez fűti azt a tudományos állásfoglalást is, amelylyel Jung a zsidóság pszichológiai képét igyekszik adni.

Az, hogy valaki antiszemita-e, vagy sem, még ha olyan nagy tudós lenne is, legfeljebb érzelmileg érdekel bennünket. De most nem arról van szó, hanem sokkal, sokkal fontosabbról: a zsidókérdés pszichológiájáról. *Milyen hát tulajdonképpen a zsidóság?* — olyan kérdés ez, amelyre eddig főképp a szociológusok adtak feleletet, mint ahogyan a szociológia kereste a választ arra a kérdésre is: *miért gyűlölik úgy a zsidókat?* Alig van kérdés, amely annyira érzelmeiktől átfűtött és meghatározott lenne, mint éppen a zsidókérdés. És mégis: a pszichológiai kutatás, — *talán éppen azért, mert a modern pszichológiának annyi zsidó mestere van* — elhanyagolta ezt a problémát, amely ha más oldalról is — döntően fontos megvilágítását adhatja a zsidóságnak és ezzel is hozzájárulhat a zsidók lelki felszabadulásához.

A zsidóság — a többek között — *neurotikus komplexus*

is! — legfőbb ideje tehát, hogy ennek a terapiájához hozzáfogjunk, hogy a zsidót, éppen zsidóságának lelki sztruktúrájában tegyük egészségessé. Ehhez azonban meg kell ismernünk a zsidó nép lélektanát és itt a tömeglélektannak egészen új útjait kell megnyitnunk. Az antiszemitizmus lélektanát a zsidó lélek torz visszatükrözésén át ismerhetjük meg, mint ahogyan a zsidóság lélektana — kölcsönhatásként visszatükrözi az antiszemitizmus lelkét is.

Természetesen ez a kérdés sokkal mélyebb, semhogy itt még csak vázlatosan is utalhassunk rá. De így is teljes érdeklődésünkre tart számot, hogy éppen Jung, Freud elszakadt keresztény tanítványa az első, aki állást foglal a zsidóság pszichológiai megítélésben. Ez az állásfoglalás teljesen tudományos. Mi sem értékelhetjük másképp. Anynyira már elintéztük ezt a neurozis-számba menő zsidósá-gunkat, hogy el tudjuk viselni minden „antiszemita“ felülhéllyezés nélkül azt, ha valaki velünk foglalkozik. Jung tanulmányában a zsidóságról a következőket írja:

„Eltekintve bizonyos alkotó egyéniségektől, az átlag-zsidó sokkal tudatosabb és differenciáltabb, semhogy egy még meg nem született jövődő feszültségeitől terhesen járhatna. Az árja-tudattalannak nagyobb hatóereje van, mint a zsidónak; ez az előnye és a hátránya a barbárságtól még teljesen el nem szakadt fiatalságnak. Az én véleményem szerint az eddigi orvosi pszichológiának nagy hibája, hogy a zsidó-kategóriákat, melyek még csak nem is minden zsidóra érvényesek, minden tekintet nélkül a keresztény germánokra és szlávokra is alkalmazta.“

Jungnak ez a megállapítása tulajdonképpen azt jelenti, hogy a pszichoanalízis valóban „jewish science“ — zsidó tudomány, amelynek kategóriáit zsidók — a zsidókra nézve, sőt „még csak nem is minden zsidóra nézve“ — alapították meg. Egyszóval: *a pszichoanalízis csak a zsidókra érvényes.*

Jung megállapítja a zsidóságról, hogy izoláltságra és negációra hajlamos, túlságosan mély hajlamossága van az emberi gyengék irányában és szereti az élet árnyoldalait. Még súlyosabb vád: „a zsidók nem teremtettek meg semmiféle önálló kultúrformát.“ *Formáról* van szó és nem kultúráról, mert ezt Jung se vonja kétségbe.

Ezek után annál különösebb az a kísérlet, amely Jung pszichológiai rendszerét a zsidóságra kísérli meg alkalmazni. Hugó Rosenthal: „Der Typengegensatz in der jüdischen Religionsgeschichte“ címmel egy tanulmányt ír a C. Jung szerkesztésében megjelent „Wirklichkeit der Seele“ című gyűjteményben, amely ezzel a kérdéssel foglalkozik.

Rosenthal természetesen a Jung által bevezetett karaktertípusokból indul ki: *extravertált* és *intravertált* karakterek vannak. Az *extravertált* lelkiélete kifelé irányul, annak tárgya rajta kívül fekszik, érdekei ott csoportosulnak, sorsát ott éli át. Az *intravertált* a „befelé fordult“ ember. Rosenthal szembeállítja a „zsidót és a nemzsidót“. A zsidóság legfőbb tulajdonsága az, hogy Isten kiválasztott népének tekinti magát, tehát nem olyan, mint a föld többi népe, akikkel a maga kiválasztottságának tudatában — szembenáll. Ez tehát az intravertált típusnak felel meg. Ugyanakkor természetesen a világ felé fordulás is meghatározza a zsidóság sorsát s így történelme ennek a két pszichológiai formának állandó összeütközése és harca. Extravertált-intravertált ellentétének azonosságát Rosenthal a „rabbi és próféta“ — „halacha és aggada“ polaritásában látja, vagy az újabb zsidó történelemben a rabbinizmus és chassidizmus harcában. Mi hozzá tehetjük: az asszimiláció és a cionizmus szembeállása is így értékelhető pszichológiailag.

A zsidókérdés lélektanának egy kis irodalmi aktualitását adtuk most. De így is — azt reméljük — sikerült felkelteni olvasóink figyelmét egy olyan kérdésre, amelyet nagyon is elhanyagoltunk. Azt hisszük, hogy minden olyan törekvés, amely a modern lélektani kutatás eszközeivel a zsidó lelket akarja közelebb megismerni és feltárni — szükségképpen egyik — jelezzük: *egyik* — eszköze lesz annak, hogy végre a zsidóság önmagát megtalálja és Buber nagyszerű szójátékával élve — ne csak Heimatslosigkeit-já szünjön meg, de az az „*Unheimlichkeit*“-ja, amelybe a zsidó lélek mindmáig magát rejtve rejtegette.

A ZSIDÓ NŐK SZÓRAKOZÁSA

R. STEIN M. MIKSA HÁTRAHAGYOTT KÉZIRATAIBÓL

A koedukáció korában a játék bifurkációja bizonyára érthetetlennek és értelmetlennek tetszik. Akik pedig az ókort úgy ismerik, mint a női jogok eltipróját, amikor a nők még a rabszolgáknál is nyomorúságosabb sorban sínylödtek, amikor még mozgási szabadságukat is önkényesen korlátozhatta a „zsarnok“ férfi, azok csodálkozva kérdik: hát voltak akkor is nőket szórakoztató játékok, sőt csakis nőket mulattató szórakozások? Hát a nő akkor nemcsak a férfi célját szolgálta? Lehetek privát szórakozásai is?

A valóság pedig az, hogy a leányzók az ókorban az ártatlan szórakoztató játékok közül többet ismertek, mint ma és többet is játszottak.

A leányzók legfőbb szórakozása az *ének és tánc* volt. Táncoltak és énekeltek nemcsak a szűk családi körben, hanem nyilvánosan is szórakoztak táncsal és énekkel. Hazafias lelkesedésüknek is ez volt a megnyilatkozása.

Mirjám, a prófétanő dobot vett a kezébe, az asszonyok élére állott és így lejtettek körtáncot, miközben énekeltek a férfiak által megkezdett dalt Isten dicsőségére, aki kimentette Izráelt Fáraó és népe kezéből. — Jiftocht, a híres hőst, amikor diadalmas harc után hazatér, dobbal és táncsal fogadja leánya Izráel lelkes leányzói kíséretében. Dávid dicsőségét az asszonyok zengik a hatalmas Góliáton aratott győzelme után: „Saul ezeket, Dávid tízezreket ütött le.“ És úgylátszik, a nők dicsérete, elismerése nemcsak buzditólag hatott, hanem az irigységet is felkeltette, mert Saul király ettől kezdve üldözte vejét, leányának férjét. A babilóniai fogságból visszatérő zsidók 290 énekesnőt vittek magukkal.

Többféle táncot ismertek a zsidó nők. A bibliai kifejezések a táncnak nyolc fajtáját sejtetik. A közönséges táncot a bibliai magyarázók a Sátánnal hozzák nexusba. Táncmester és Sátán azonos. Apropos, táncmester! Feltűnő: az ókorban *csak táncmesterek voltak*, táncmesternőről ma sem igen hallani. Hogy a nők illedelmességet és kecses mozgást a férfaktól tanultak, feltűnő, de igaz!

Férfiak hölgyekkel *nem táncolhattak* már a legrégibb időkben sem a zsidóknál. Nemcsak Mirjám már közölt esetéből következtethető ez, amiből nyilvánvaló, hogy a nők *különváltan* adtak hálájuknak táncsal és énekkel kifejezést a Mindenható iránt; Jiftoch esetéből, amikor a leányzók *külön vonultak* fel. De ezt bizonyítja Benjámin törzsének esete is. Vétkezett Benjámin. Miért is Izráel 11 törzse azzal büntette, hogy megfogadta: Benjámin törzséből származó férfúnak nem adnak közülük leányzót feleségül. Sőt, átkot mondtak arra, aki leányát *feleségül adná* Benjámin törzséből származó férfiúhoz.

Könnyű volt a határozatot meghozni, de nehéz volt egy hozzátartozó törzset Izráel népének vérkeringéséből kikapcsolni. Ezt a tanácsot kapták és követték tehát: a zarándok-ünnep alkalmával Siló városába mennek Izráel

törzsének leányzói is és ott a szőlőkben *körben táncolnak* — Benjámin törzsének házasulandó ifjai ólálkodjanak a szőlők körül és ha a lányok már majd javában táncolnak, ragadjanak meg egy-egy leányzót és rabolják el, vigyék haza és *vegyék feleségül*. És ha a leányzók szülei az átokra hivatkoznak, mondják: nem ti *adtátok*, mi *vittük* őket. A lányok tehát nem táncoltak férfakkal.

Áv hó 15-én és Jomkippur napján táncoltak a hajadonok a szőlőkben azzal a nem is rejtett szándékkal, hogy valamelyik házasulandó ifjú tetszését megnyerik. Három csoportra oszoltak: szépek, előkelők és csunyak. (De vajon melyik leányzó ismerte be, hogy — nem szép?) A szépek így kellették magukat az ifjaknak: *vessétek szemeiteket a szépségre, mert ez teszi kellemessé az asszonyt*. Az előkelők: *előkelő származás biztosítja az előkelő modort és gondolkodást*.

Arra, hogy a férfiak és nők nem táncoltak, együtt van a contrario bizonyítékunk is. Egy héttel a fentebb leírt leányzó-ünnepély után a *férfiak* tartottak ünnepélyt, amikor is a hölgyközönség — *karzatról* nézte a férfiak táncát.

Táncot lejtettek az asszonyok a menyasszony előtt, amikor a menyegzői baldachin (chüpe) elé lépett, miközben ezt énekeltek: szép menyasszony, kedves és jámbor.

A tánc és ének mellett *labdával* is szórakoztak a zsidó hajadonok. Miként játszottak a labdával? A Midrásból következtethetünk erre is. Bölcs Salamon király mondását: a bölcsök szava olyan, mint a labda, — így értelmezik: mint a labda, *kézről-kézre* jár, míg végre *egy kézben megmarad*, így száll az ige szájról-szájra. Ebből így rekonstruálhatjuk a labdajátékot: bizonyos számú játékos meghatározott távolságban áll fel egymástól és a labdát az egyik a másiknak dobja, míg a legszélsőbb megtartja. — Egy másik nézet szerint a bölcsök szava azért hasonlít a labdajátékhoz, mert: amint a labdának nem szabad játék közben a földre esni, úgy a tanítók sem ejthették el a tant. A leányzó ügyessége tehát a labda megfogásában, elkapásában állott.

Hovell J. amerikai szobrász új mellszobra Spinozáról

HAJDU MIKLÓS: HIRESSÉGEK AZ ÉN KILEMBEN

(JÓBELI EMLÉKEIM A TEMPLOMUDVARRÓL)

Csodavilágnak csupa világcsodája, ami megelevenedik előttünk, ha az ötven esztendő előtt épült kis templomunk Kilejének filmjét visszafelé való nézésünknek kissé mélabús, kissé fájdalmas nosztalgiájának könnyektől fátyolos fehér vásznára vetítjük. Tündérszép meséket mesél nekem ez a kis templom. Vasrácsos előudvaráról, domb tetejéről lenéztünk a völgybe, alattunk szaladt a távol nagyvilágba, túl Kaposváron és túl Gyékényesen át a vonat és kéklő messzeségben intettek felénk a baranyai hegyek.

Bejött a nagyünnepekre a mi temetőnkől módos fekete ruhájában, zsinóros dolmányban Gyenei bácsi, temetőnk őre, akinek régi-régi tiszte, hogy az udvarban ő tartsa fenn a rendet a hancurozó gyerekek között. Nem nagyon féltünk Gyenei bácsitól. Mert hiszen köznapokon békés, szelíd ábrázatában láttuk, amint két kis csacsi-jával kocogott Mágocs és Dombóvár között, hogy elhozza a mágocsi nagytrafikból a dohányt, meg a szivart és Purimkor a hábostól az Avdólet.

Hogy csendet, rendet tartson az udvarban Gyenei bácsi, hát elmesélte nekünk, hogy Kercseligeten a holdnak fényességében egy alvajáró kisasszony sétált a házak tetején, odalibbent a nagy granárium villámhárítójára is, aztán lekúszott a dróton és nem történt semmi-semmi baja, visszament csukott szemmel a szobájába és aludt szépen reggelig. Tudomásul vettük ezt a nagy csodát, mint ahogy tudomásul vettük a másikat is, hogy a cirkuszban szombaton este először és utoljára piros és sárga léghajó repül a csillagos égbe. De mi ez a léghajó a még nagyobb csodához képest! A cirkuszi némajáték után Rinaldó Rinaldini kerül színre a harminchat haramiának és a milánói Scala balletkarának főballerinájának közreműködésével. Dombóváron a vásártéren, belépőjegy I. hely 40 krajcár, II. hely 20 krajcár, állóhely 10 krajcár. És pont a milánói Scala-színház primabellerinája.

Van azonban valaki a faluban, aki új csudáknak álmodója: semper novarum rerum cupidus! Egy ember, aki két keze munkájával, így tessék érteni, ahogy mondom: két keze munkájával emeletes házat épít. Mialatt hancurozunk a kertek alján, a vasút mentén, a szignál átellenében, a Hóndl Herman bőrszárító góréja mellett, íme, kimagaslik egy ház, alul is van ablaka, felül is van ablaka, fából az erkélye, emeletes ez bizony! Maga tömte, maga vályogozta, maga fedte Hartung mester.

Mi lakik ebben az emberben?

Cipész, lakatos, asztalos, azt mondják, ért ez mindennez: tud németül, taliánul, horvátul, bejárta ez már az egész világot, volt már Marburgban, Grácban, Klagenfurtban, volt már Wienerneustadthban is. Kicsit féltünk tőle és megriadva szaladtunk el apacsolásból, golyózásból, ha hangos szavát hallottuk. Ma azt hiszem, hogy Hartung mester a dombóvári Leonardo da Vinci. Biztosan festett is titokban. Vagy Paracelsus, csodadoktor, Goclenius bűvész-mester. Mágus, felfedező, alchimista, aranycsináló? Ha rajta áll, ez az ember ötven esztendővel ezelőtt bizonyára röntgenapparátust, repülőgépet és rádiót is konstruált volna.

Márciusi olvadásra kiöntött a Kapos, egész nagy tenger Atalától—Pulától a rét, a berek Szekcsőig és Hartung mester fiaival mosóteknőben szeli a nagy tengert. Ma sem értem: hogyan hogy propellert, hidroplánt, vagy perpetuum mobilet, örökmozgót, vagy gőzhajót nem konstruált a berek tavaszi nagy tengerében?!

Hartung majszter uram a nagyvilágot megjárt tudós

előttünk. A többi tudós-tudományos urakról nem igen tudtam, hogy miből áll a tudományuk. Odajártak közénk a zsidó iskolába keresztény úri familiák gyerekei, a Cséry-gyerekekkel és a Schréter-lányokkal együtt Hőke vasúti főmérnök úr fiai, a papájukról hallottam, hogy tudós ember. Amit Hőke mérnök úr ír, a pesti ujságok nyomtatott betűkkel kinyomtatják és a Vasárnapi Ujságban már az arcképét is megrajzolták! És tudós ember Hartung mester szomszédja, Reb Lébes, Berényi Goldschmied bácsi is. Láttam, nyári délutánokon ott ült a diófa alatt, nagy, hatalmas könyv volt előtte és édesen lágy zümmögéssel énekelte a szent nagy tudomány leckéit. Hazajött az őszi ünnepek előtt messzi Németországból a fia, az offenbachipap, dr. Goldschmied Izrael. Ő is odaült a diófa alá és együtt, egy könyvből tanult nyári délutánon apa és fiú.

És még egy feledhetetlen kép.

Egy őszi éjszakán félreverik a harangokat. Tűzben áll Goldschmiedék zsúpos házikója. Az édesapám odaszalad, én meg utána. Tudós Lébes Goldschmied bácsi rohan el mellettünk. Mit mentett meg az égő ház tűzcsóvjából? Hóna alatt két könyv. Egy vaskos Talmud-kötet és egy kisebb Tilem-könyvecske, Dávidnak, a pásztorkirálynak zsoltárai.

* *

Ez még a régi jóvilág. Egy akol, egy pásztor világa ez. Jósomszédság, atyafiság az egész város. Az édesanyám kávé-t küld a szomszédba a betegnek. És a szomszédban Treszka néni el nem engedné a világ minden kincséért sem, hogy az ünnepre megáldott laskából ne kapjon tőlünk. Odateszi a mestergerenda alá, a kalendárium mellé. Azt mondja, ha beteg a jószág, az imádsággal megáldott pászka, amelyre Hónig szomszéd mondta el az áldást, elriasztja a gonosz szellemet...

A községháza előtt öreg kékmándlisok viszik a szót Barkóczi bíró uram körül. Péterről beszélnek. Hogy Péter ezt mondta, Péter azt tanácsolta, Péter így gondolja.

Ki ez a Péter? A város ügyes-bajos dolgaiban idézett Péter nem más, mint — a státuszkvóhól immár kongresszusivá vált Kile ortodox frontjának kérlelhetetlenje: Weiner P. József divatárkereskedő úr.

Szava van nemcsak a községházán, de a templomban is. Megfellebbezhetetlen a Minhógim értelmezésében. Őrzi szigorúan az új templomban a régi rendet, jaj annak, aki egy Jajcer körül azzal érvel, hogy ezt már régesrég nem mondják Kaposváron, Szekszárdon, vagy Pécsen, de nem mondják már a bonyhádi forszittok sem. És rendíthetetlen ortodoxiájában pártja van Péternek. Ki mer vele kezdeni? El is mondják egész esztendőben hűségesen a Jajcerokat, valamennyit.

Minden gyerek pályáját végigkíséri szeretettel Jusztusz bácsi. Holtanapjáig emlegeti, hogy dolgozik ő bizony még Ábrahám Lajos főjegyző úrnak is és aki csak nagy ember a Kileben, mindenkinek ő csinálta első fekete ruháját. Vagy hogy inkább ő fordította a szalónancugot egy nagymultú ruhadarabból. De nem hiába járt Jusztusz bátyánk legénykorában a császárvárosban, Bécsben, feküdt ő már a Billroth-klinikán is, nem csinálja ő utána a szabóművészet mesterfogásait se a Székely Kaposváron, se a Brust Pesten. Ő csak azt mondja a kuncsaftnak: Gehn Sie paar Schritt auf und ab —, elég neki egy pillantás és már kész a mérték.

Egy akol, egy pásztor világa ez. A katolikus templomban a betegeskedő Király mestert Éry tanító úr helyettesíti. Jönnek aztán aratás után a templomba orgonapróbára, énekpróbára a meghívottak és nagy az izgalom a szomszédságunkban. Az asszonyok kiadják a harcos ultimátumot: a mi mesterünk nem lehet más, csak Éry tanító úr! Nem orgonál és nem énekel senki úgy a megyében, de egész túl a Dunán sem, mint ő, a pécsi püspök úr is megcsodálta bérnálásakor, hogyan tölti be a hangja a templomot. És íme, mi zsidó holtosék, együtt izgulunk a szomszédokkal a mesterválasztás izgalmaiban. És milyen határtalan az öröm, amikor mikulásszakállú Matluka bátyánk módosan jelenti, hogy győzött a mi Éry mesterünk. Ősz Matluka is gyümölcsöt árul, öreg Eichner is, öreg Blum bácsi is, zsidó és keresztény ölelkezik össze a piacon örömeiben, hogy mégis csak győzött az igazság: Éry Ferenc mester orgonál tovább a katolikus templomban...

Egy akol, egy pásztor világa ez. Szallós János gyógyszerész úr, Cséry István postafőnök úr, templombeli szomszédságunk, August uram, Mauk Ádám udvari fodrászunk, meg mind a többiek, jó katolikusok és hívő hívei az akkor még meg nem alakult protestáns egyháznak, valósággal résztvesznek, mondhatnám kólecolnak a státuszkvó gyűlékezet nevezetes közügyeiben.

Az iskolánk meg éppen szívügyük. Velünk ujjonganak, amikor az ötven esztendejét jubiláló, új templom felépítése után, a nyolcvanas évek végén határozathozza, hogy Weisz és Stern tanító urak mellé meghívatik új tanerőként — Misner Róza kisasszony. És Misner Róza kisasszony ifjú léleknek szuggesztivitásával szinte polgáriiskolává fejleszti az ötödik és hatodik osztályt: új stílust, új színt, új örömet hoz a régi falak közé, ahol immáraron Weisz Mayer anyakönyvvezető rabbi helyettes úrral és Frey Izráel ének-mesterünkkel együtt, akkor öt tanerő tanította az ifjú nemzedéket. (Ma egyetlenegy tanító buzgólkodik a zsidó iskolában!) Hej, akkor régen még száz-kétszáz kis színes gyertyácskát osztott szét az Édesapám szimchasz tóra estjén a gyerekek között. Ma elegendő volna néhány tucat a kis gyertyákból. De lobognak-e még ezek a gyertyácskák olyan tündéri káprázathat minden Tórák szent vigalmának estjén?

* *

Ahogy felépül az új templom, jóbarátaink, szomszédaink velünk együtt izgulnak, hogy ki legyen a nyájnak a pásztor. Izgalmas, nagy probléma ez. Messzire mennek az igényeink. Azt akarjuk, hogy ha Pécsen Perls Ármán doktornak, Fehérváron Steinherz Jakabnak, Kaposváron a fiatal Herzog Manónak és Veszprémben Hochmuth Ábrahámnak járnak a csodájára, akkor a dombóvári új templomban is Izrael fáklyája világítson. Elnegy hát Pestre a rabbiszeminárium nagy rektorához, ősz Bloch Mózes professzorhoz a küldöttség, hogy jelöljön ki számunkra egy fiatal tehetséget.

— De úgy szeretnénk, mondotta vala a deputáció vezére, ha a jelölt úr a szeminárium legjelesebb tanítványa volna, nagy talmudista, buzgó bűvára, tekintélye az Írás és Tan tengerének. Szeretnénk, ha ékesen, zengzetesen beszélne magyarul, de tudjon persze ezenfelül hochdeutsch is szónokolni. Azt szeretnénk, ha magas ember volna, megjelenésében lenyűgöző, megnyerő és ellenállhatatlan. És nagyon szeretnénk, ha tudna franciául is. Kohutról, a volt pécsi főrabbi-ról hallottuk, hogy jól tud angolul és franciául is. Meg aztán a sásdi Hónigékhez jár az Illustration. A mi fiatal rabbink szép ember legyen, lelkes ember, költői szárnyalású szónok. Tetszik tudni, a tűzoltó-főparancsnok úr, a gyógyszerész úr, a fűtőházi főnök úr és a csend-

őrség is megjelenik ám az új templomban. És jó volna, ha jóhangú volna a rabbi úr, hogy nagyünnepeken rábízhassuk majd a sachsriszt, vagy a minchet...

Öreg Bloch professzor végighallgatta a deputáció mondókáját és megkérdezte, hogy mi a fizetsége a rabbi úrnak.

— Kap nálunk a rabbi úr évi 600 forintot és persze ehhez jár az übliche Nebenmulomente!

Mire tudós Bloch professzor rájuk vetette bölcs filozófus pillantását és mintha talmudot tanulna, lágyan és melegen zümmögte:

— Hát a legjobb tanítványunk legyen, nagy talmudista, szép legyen, lenyűgöző, ellenállhatatlan. És ékesen szónokoljon magyarul, hochdeutsch beszéljen németül, franciául tudjon, énekelni tudjon, világfi legyen...

És most feltekintett a küldöttség szónokára:

— Und sagen Sie meine Herren, soll der Kandidat vielleicht nicht Meschüge auch sein?

A Kile másképp oldotta meg a bonyodalmat. Esztendő múltán új deputáció szállt ki az Alföldre, néhány évig volt papunk, majd lebontották a szószéket. Hogy harminc esztendő múltán újból felépítsék és hogy harminc hosszú esztendő múltán új időknél új levitája, dr. Friedmann Hillél, szárnyaló ékesszólással végezze az igehirdetés miszsióját és tanítsa az örök Tant, amely tej és olaj a gyermeknek, kenyér az ifjúnak és színméz a férfinak...

Regina Mundlak: Ravasz fiú. — *Der schlaue Junge* (1887)
Benjamin Münz (Varsó) gyűjteményéből

ÚJ KÖNYVEK

JOSEF KASTEIN KÖNYVE: SÜSSKIND VON TRIMBERG ODER DIE TRAGÖDIE DER HEIMATLOSIGKEIT. Nem véletlen, hogy a Palesztinában újonnan megalakult „The Palestine Publishing Company L. T. D. Jerusalem” elsőnek Josef Kastein Süsskind von Trimberg-jét adta ki. Félre nem érthető szimbólum ez a könyv a Németországban talajukat vesztett zsidó írók számára és lehet, hogy újra önmaga számára is annak érzi.

Alig néhány hónapja, hogy Kasteinnal együtt utaztunk Palesztinából Trieszt felé. Négy nap a hajón, négy nap az ég és a tenger végtelenségében majdnem annyit jelent, mint négy hét a szárazföldön. A realitások elmaradnak, kikapcsolódnak és sok egymáson fekvő réteg alól előkerül a lényeg: utak, célok, életek lényege.

Kastein életének, útjának fordulóján áll. Ez az író, akinek könyveiért még nem rég — vagy talán mégis régen, nagyon régen — versengtek a német kiadók, akinek „Sabbataj Zewi”-je, „Eine Geschichte der Juden”-ja a legtöbb kiadást megért német-zsidó könyvek közé tartozik, most ki van közösítve Németországból. Ő maga már hosszú évekkel ezelőtt félrevonult asconai magányába, egy hegyi tó átlátszó fénye fölé emelt házába, de bár könyveit sok más nyelvre lefordították, elsősorban Németországnak írt, a tolla alól kristályos tisztán, csodálatos hajlékonyságban és kifejező erőben folyó német nyelven. Félrevonult, hogy zavartalanul dolgozhasson, hogy az élet minden területén

megnyilatkozó politika áramlatai ne vonhassák el az ő megálmodott világától, titkos varázsszavakkal felidézett és megteremtett hőseitől. Ascona nem német terület, nyugodtan ott maradhatna, — de nem tud ottmaradni. Az elvonulás, a szabad álmodás, a mindentől független alkotás ideje lejárt. Vajjon nem önmagának is mondta azt a hatalmas mondatot, új könyvének utolsó mondatát: Heimwärts Süsskind von Trimberg!!! Kastein is „heimwärts” megy. Nem szellemi téren, hisz ott úgyszólván éppen az irányban haladt. De útban van Palesztina felé. A két fiát már előre küldte, a munkáját már előre küldte, az asconai magányát már odaáldozta. Mikor együtt jöttünk vissza Erez Israelból, ő csak, hogy az ismerős szót használjam, „likvidálni” jött, hogy felszámolva mindazzal, ami még Európához fűzi, végkép ott telepedjen meg.

És így útközben írta meg ezt a könyvet a középkor egyetlen zsidó költőjéről, amely finom és mégis világos vonásokban adja az első asszimiláns zsidó író tragédiáját. Süsskind von Trimberg után hosszú sor jön, egyiknél homályosabb, másiknál élesebb az út tragikus vonala... A hosszú sorba tartozik ama Heine is, aki Heinrichből Harry lett és aki nemcsak két vallás, hanem más egyéb kettősségek között hajolt ide-oda és a végén, az élettől való búcsúzás, a számottevés idején keserűen érzi, hogy a halotti misére való jogát éppúgy eljátszotta, mint a kadisra való igényét...

A „heimwärts” hatalmas szó, igaz intés — de nem oly könnyű megfogadni. Az igazi tragédia belül van, belül kell előbb hazatalálni, — csak azután következhet a megpihenés egy otthoni ég alatt. És felidézem Kastein arcát, azt a keményen, élesen megmintázott arcot a világos szemekkel. Ki értheti meg jobban azt a zsidó tragédiát, mint ő, aki mindig úgy érezte, hogy széles területeket átfogó tudása és érdeklődése köréből szabadon választotta a zsidó munkát — most megtudta, hogy ez a fejedelmi gesztus kényszerré vált...

Ami magát Trimberget illeti, kevés nyom maradt utána; néhány vers, néhány halk rigmus, néhány rezignációjában megható sor. És ittmaradt a sorsa, ez az idegen vágyban fellohbanó, hús lemondásban elhaló sors, halványan imbolgó kis fény egy sötétlő háttéren. És visszaneézve, annyi évszázad távlatán át, látjuk útjának ívét a zsidóság körülhatároltságából a lovagvárak fényes termei felé, hogy aztán törten visszahulljon vele, ahol már alig volt hely az ő számára.

Kastein vigyázó ujjakkal érinti ezt az életet, lesöpri róla a ráarakódó rétegeket és megmutatja: mi az asszimiláns zsidó költő sorsa! Nem egyedülálló sors, csak egy a sok közül, nemcsak költőket ér utól, akiknek művében tétova ujjal meghúzzhatjuk vonalát, de utólér kis és névtelen embereket is, akik talán öntudatlanul viselik tragédiáját.

Annyi bizonyos: soha sem volt olyan tág visszhangja, olyan zengő akusztikája ennek a mondatnak: „Heimwärts Süsskind von Trimberg!”

PATAI EDITH

SÜSSKIND V. TRIMBERG: HATTYÚDAL

Művészetem útjain
bolond utat jártam:
Nincs pártfogóm, nem forgok
az urak udvarában.
Hosszú szakállt növesztek,
kóc hajam se nézem,
rég zsidó módra
világomat élem.

Behúzó a süvegem,
földig lóg kabátom,
alázatos görnyedőn
utaimat járom.
De udvarok énekét
többé már nem zengem,
amióta az urak
kegyéből kiestem.

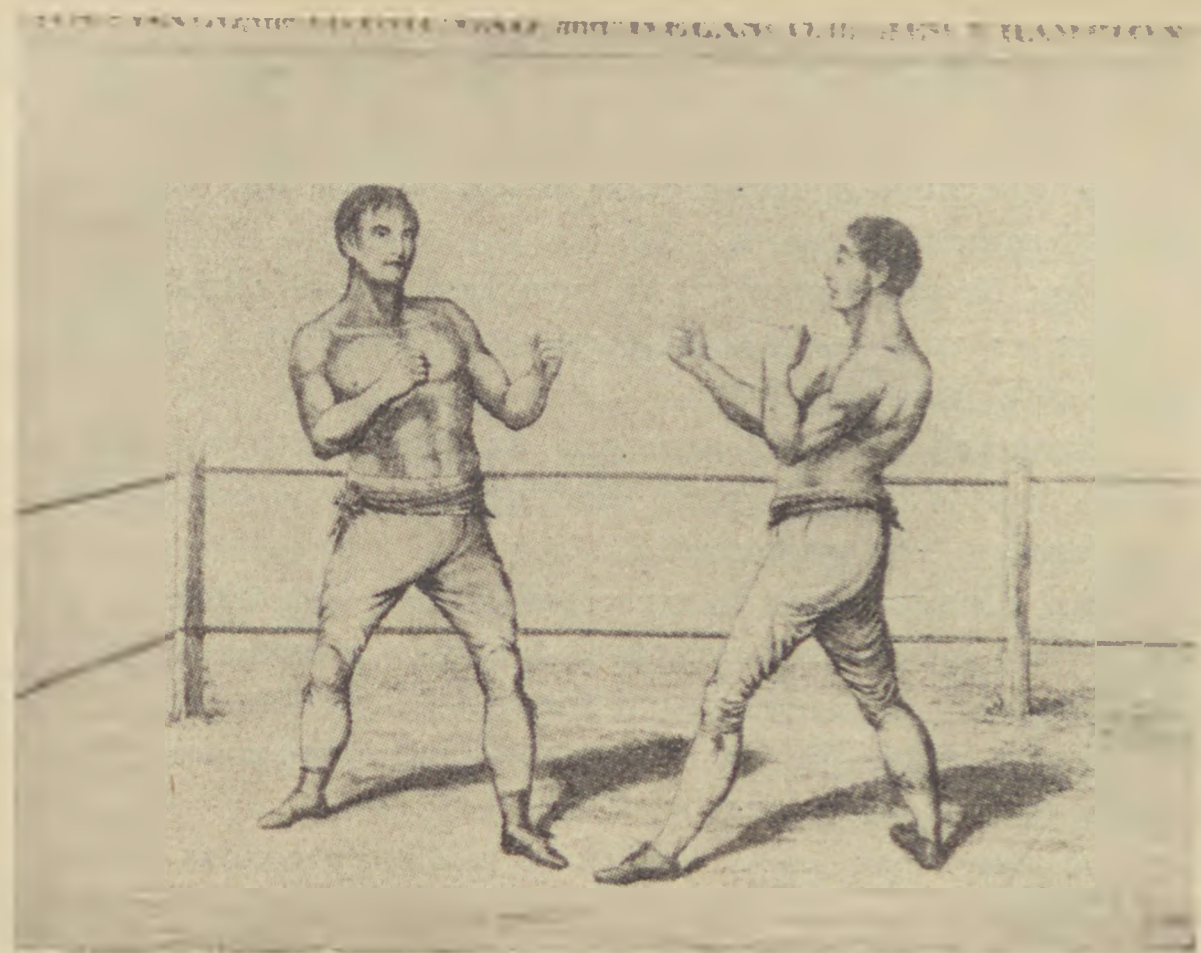
G. GERŐ LÁSZLÓ fordítása

Süsskind von Trimberg képe (Fején hegyes zsidó süveggel)
A 14. századbeli Manesse-kodex illusztrációja (Nürnberg)

*Daniel Mendoza zsidó boxbajnok mérkőzése 1790 szept. 29
A berlini zsidó hitközség gyűjteményéből*

*Belasco zsidó világbajnok mérkőzése 1813 szeptember 30
A berlini zsidó hitközség gyűjteményéből*

ZSIDÓ SPORT

Amikor manapság az egyes fajok magasabb- vagy alacsonyabbrendűségéről beszélnek, gyakran felvetődik a kérdés, hogy egyenértékű-e a zsidóság sportszemponthól a többi fajokkal. Sokan úgy gondolják, hogy a legutolsó nagy zsidó sportteljesítmény Max Baer előtt az volt, amikor Sámson némileg egyenlőtlen meccsen leverte a filiszteusokat, vagy mikor Dávid legyőzte Góliátot. Holott azóta is állandóan szép eredményeket értek el a zsidók. Tacitus dícséri őket, milyen egészséges testűek és mily erősek. Josephus megemlékezik róla, hogy Nagy Sándor seregében egy zsidó katona volt a legjobb lövész. Mindazonáltal a régi görögök fejlett testkultusza csak nehezen tudott Judeában talajra találni. 170-ben Jázon főpap tornaacsarnokot építtetett a templom közelében és később az alexandriai zsidó ifjúság is sokat sportolt, sőt csatlakozott a „Herakles” sportvilágszövetséghez. Abban az időben Juda ben Jehonadab korának egyik legjobb ugrója volt. (Josephus Flavius.) Még a talmudi idők tudósai között is volt egy, aki mint gladiátor indult, R. Simon ben Lakis. A perzsa krónikák szintén sokat beszélnek zsidó hősök erejéről és bátorságáról. A középkorban hanyatlott a testnevelés, egyes rabbik (R. Israel Bruna, R. Isaak Wien, R. Meir Rothenburg) eltiltják a zsidókat a lovaglástól és vadászatól. „Ott, a kitért zsidó” (így nevezték) Ausztria birkózóbajnoka, azért keresztkedett ki, mert a zsidók nem méltányolták eléggé birkózóképességeit, viszont mint zsidót nem is engedték mérkőzni másvallásúakkal.

A 18. században Daniel Mendoza volt az, aki a szabályok szerinti, kesztyűben való boxolást népszerűvé tette. Ő maga Anglia nehézsúlyú bajnoka volt. Kiváló boxoló volt a 19. század elején az amerikai Samuel Elias is, aki könnyűsúlyú létére sorra verte az összes nehézsúlyú bajnokokat. Nagy híre volt még Abraham és Israel Belasco-nak, S. Hurst-nak, Salomon Sodicey-nek, Isak Bittron-nak (XIX. század).

A XX. században annyi a jó zsidó boxoló, hogy csak a legkiválóbbaknak neveit idézhetjük: Benny Leonhard (könnyűsúly, világbajnok), Abe Atell (pehelysúly, világbajnok), Leach Cross, Sam Mandel, Izy Schwarz stb. (légsúlyú világbajnokok), Sam Adler (1910. angol bajnok), Bloomfield ugyancsak angol bajnok, nehézsúlyú, valamint

Ted Kid Lewis és Joe Choyinsky. Ezeken kívül még egész sor zsidó hódította meg a világbajnoki címet, köztük Battling, Busly, Graham, Ruby Goldstein, Phil Kaplan és így tovább, egészen Max Baerig.

A berlini zsidó hitközség gyűjteményében érdekes rézkarcsorozat van, amely a zsidó sportférfaik küzdelmeinek kiemelkedő mozzanatait ábrázolja. Így első képünk Daniel Mendoza mérkőzését mutatja Richard Humpreys-szel. A kép C. R. Riley műve, alatta olvasható: „This boxing match took place at Doncaster, sep. 29. st. 1790. on a twenty four foot stage, and was the third public contest, between the two pugilists. It lasted for about an hour five minutes and was decisive in favour of Mendoza. (Ez a mérkőzés Doncasterben, 1790 szept. 29-én folyt le 24 lábnyi pályán és a két küzdő harmadik nyilvános mérkőzése volt. Egy óra és öt percig tartott, és Mendoza győzelmével végződött.) A másik kép Belasco zsidó bajnokot ábrázolja ellenfelével, Randallal. Érdekes, hogy Belasco a feliraton úgy szerepel és úgy is lépett fel, mint „zsidó bajnok”. Tehát nem eshetett volna meg vele az, ami legutóbb Max Baerrel történt, hogy a német lapok mint „amerikai”, sőt mint „árja bajtársról” emlékeztek meg róla.

De nemcsak a boxban, hanem az összes többi sportágakban is kiváló eredményeket, sőt világrekordokat és világbajnokságokat értek el zsidók. Így a vívásban (a magyar dr. Fuchs kétszeres olimpiai bajnok), tenniszben (Susanne Lenglen, Lacoste, Prenn), távolugrásban (Meyer Prinnstein az 1904. évi olimpián világrekordot állított fel), rövidtávfutásban (Harold M. Abrahams az 1924. évi olimpiai győztes) és így lehetne folytatni tovább a felsorolást, amely már szinte végtelenné válna, ha nemcsak világ- és olimpiai bajnokokat sorolnánk fel, hanem második és harmadik helyezetteket is.

Telaviv új nagy sporttelepén a tenger partján már folynak az előkészületek az 1935. tavaszi „Makkabija”-ra, amelyre a világ minden országából jönnek majd a zsidó sport mesterei és bajvivói, hogy minél szélesebb körben mutassák be az előrehaladást, melyet a makkabeus-szellem felélesztése terén elértek. És a sport minden ágában bemutatásra kerülő játékok és versenyek résztvevői meghajtják zászlajukat egy telavivi sír felé, melyben az a férfiú nyugszik, aki a „Muskeldudentum” szükségyszerűséget hirdette: Nordau Miksa.

— g. f. —

EGY ÓRA AZ ELHAGYOTT ZSIDÓ GYERMEKEK KÖZÖTT

A gyermek a legdrágább érték. Rajta áll, vagy bukik a jövő generáció sorsa.

Egy ország, egy nép kultúrájának első fokmérője mindenkor az volt, miképpen vigyázott, örködött a gyermekre, jövőjének biztosítójára.

Szomorú, nagyon szomorú az elhagyott, árva gyermek sorsa... Hát még a zsidó gyermeké!... A zsidó gyermek kétszeresen érzi árvaságát!

Az elhagyott zsidó gyermek, ha keresztény nevelőszülőkhöz kerül, úgy végképpen elvész a zsidóság számára. Éppen ezért a zsidó gyermekmentés legelsőrendű és legfontosabb munkája az, hogy ezek a gyermekek tisztességes zsidó családi környezetbe kerüljenek.

A napokban benn ültünk a zsidó Patronázs Egyesület irodájában, ahová egymásután kopogtattak be segítségért az elhagyatott zsidó gyermekek és a nyomorral küszködő szülők. Pár megható képet ragadtunk ki a sok szomorú esetből.

AZ „ÁGI-VILLA“ FELÉPÜLT...

Idős házaspár lép be az irodahelyiségbe. Hároméves, rózsásképű, bűbájos csöppséget vezetnek kézenfogva. Ez Ági, akit félévvel ezelőtt örökbefogadtak. Egy szegény leány, egy nevelőnő volt a mamája Áginak... Nem tudott állást kapni a gyermekével, behozta a Patronage-ba, kérve, adják örökbe kislányát, mert nem tud róla gondoskodni. Félév után az anya jobb körülmények közé jutott, vágyódott a kicsije után, de most meg már a nevelőszülők nem akarták visszaadni a gyermeket...

— Nem tudom, hogy élnénk tovább e csöppség nélkül... — így beszél a férfi, míg odaadó szeretettel simogatja Ágika szőke fürtjeit. Az asszony szenvedélyesen ölbekapja, úgy duruzsolja a fülébe:

— Nem adlak oda, dehogyis adlak, édes egy aranyvirágom, nem vehetnek el tőlem sohasem...

Most megérkezik a kislány természetes anyja. A gyermek idegenül néz rá, átkarolja nevelőszüleinek a nyakát.

A titkár úr tanácstalanul néz össze a kisasszonyokkal. Valóban fogas kérdés, salamoni ítélet kellene a megoldásához.

— A gyermekemet akarom!... — jajdul fel szívetépően a leány-anyja.

Most a férfi beszél:

— Hagyja minálunk már ezt a kislányt, ne vegye el tőlünk!... Olyan jó dolga van itt, úgy szeret bennünket... Ha megjövök a hivatalomból, megsimogatja a homlokomat: „dolgoztál, apuka?“ Ha hazajövök a templomból péntek este, már ott áll a gyertyák előtt, fölfelé fordítja ég-kék szemeit és várja az atyai áldást, a kezemet, hogy a fejére simuljon... Az Ég nem áldott meg bennünket gyermekkel... Ez a kislány már olyan, mint a mienk... Most jöttünk meg a Balatonról... az Isten megsegített és én egy kis villát építtettem ott... Őnéki, a gyermeknek... „Ági-lak“, ez a név van felírva a homlokzatra...

Mindenki könnyezik... Ó, mit lehet ilyenkor tenni?...

„...és amikor csak akarja, lelkem, mindannyiszor láthatja a gyermeket...“ De bizony itt marad a nevelőszülőknél tovább is, ez a gyerek érdeke!...

Így szól végül a döntés, amit mindannyian megnyugodva fogadnak. Ágika boldogan tapsikol a két virágszirom kezével...

„ZSIDÓ AKAROK MARADNI!...“

Kopaszra nyírt, menhelyi-ruhás, tizenégyéves fiúcska a következő kliens. Szemét csökönyösen a padlóra irányítja, sapkáját pedig gépiesen gyűrögeti a markában. A menhely

meghízottja kísérte ide. A gyerek megszökött egy dunántúli faluból, ahová gondozásra kiadták. Apátlan, anyátlan zsidógyerek.

— Hát te mit csináltál, Karcsi? — kérdezik tőle jó-ságosan. A gyermek okos szemei megcsillannak és fölbátorodva válaszol:

— Hát csak úgy megszöktem bizony... — feleli.

— Hát aztán miért?

— Mer' nem tudok én ottmaradni, kérem... Nem mondom, a bácsi meg a néni jól bántak velem, nem bántottak soha, dehát én nem tudtam megszokni mégse náluk... Most hiába kérdezik, hogy „miért nem“, megint csak szótlánul a padlóra néz.

— Mégis, miért nem akartál náluk lenni? — firtatják.

Most a gyerek megbátorodik, azután fölemeli szép, okos, lelkes zsidó arcát, a szemei valami különös, eszményi tűzben égnek és csak ennyit mond, csak ennyit, alig hallhatóan, de valami mámoros színezettel a hangjában, ezt a mondatot:

— Mert én zsidó akarok maradni, kéremszépen...

„HETEN VAGYUNK, URAM, HETEN...“

Úgy jött föl, nagynehezen a lépcsőn, a két mankóján vánszorogva. Aprócska, madártestű, púpos ember, zsugorodott lábú, nyomorék... Szakállas, tragikus zsidó arca van. Itt van a felesége is, ez keresztény asszony volt, később tért át a zsidó hitre. Kinéz vagy 54 évesnek, pedig amint később kiderül, alig harminc. Hajlott a háta ennek az asszonynak a sok mosástól, meg a szüléstől, Istenem, hét gyerek, hét apróság jön a nyomukba, mint az orgonasíp... Ó, lám a félszemére is vak ez az asszony, a marólúg égette ki tavaly...

A két szegény emberroncs veszekedik, pörölnék... Itt, az irodában is kemény szóval illetik egymást, a nyomorúság csúf szavai perdülnek ki az ajkukról, szegény, együgyű, roskadt emberek, mit akartok egymástól?!...

A legnagyobb leány tizenégyéves, tündöklő szőke hajkorona övezi hófehér, ártatlan homlokát... Ezt a kislányt nemrégiben csavargásért állították a gyermekbíróság elé...

Az utánakövetkező két leány, meg két fiúcska koldulni szokott... Szegénykék, piszkos kis kezük, mint néma segélykiáltás nyúlt ki az emberek felé... A többi gyermekek még igen aprók, ezek csak sírni és éhezni tudnak, ha kell... Bizony, gyakran kell...

Most az egyesület igyekszik mindegyik gyermeket elhelyezni derék zsidó családoknál. Vigasztalják a szülőket:

— Nem kell félni, majd jóra fordul minden...

A szűkös pénztárból némi segély is kerül. Nem sok, de pillanatnyilag mégis segítve van rajtuk.

Megbékélten megy el a család. És szól a telefon és kopog az írógép, hogy mennél hamarább biztos helyre kerüljenek ezek az ártatlan gyermekek.

Kopog az írógép, csöng a telefon, míg egyre-másra jönnek a nyomortól szorongatott, hánattól sujtott, tanácstalan emberek, hámész-szemű apróságok, egyre jönnek, ó, de sokan is vannak...

Nagy szeretettel, megértéssel fogadnak itt mindenkit és odaadó munkával igyekeznek valamennyi szegény zsidó gyermek segítségére lenni.

Lázás munkájuk ütemén az örök zsidó szív dobban meg... A jótékony zsidó szív, melyben mindörökre bent lüktet, varázsos fénnel bent világol a parancsolat, zsidó hitünk nagy tanítása: „Szeresd felebarátodat, mint ten-magadat!“

BARÁT ENDRE

DR FISCHER BENJÁMIN: TEMPLOMOT AZ EGYETEMNEK!

Egyszerre hozta a posta Budapestről és Hatvanból az alábbi két cikket, mely a jeruzsálemi héber Egyetem templomának felépítésére szólítja fel az áldozatkész híveket. A két cikk maga legszebb tanúsága annak, hogy a Szentföldön járt testvéreink érző lelkéből szól ez az óhajlás, mely kétségtelenül visszhangra fog találni a megértő, nemes szívekben. A Mult és Jövő készsággel engedi át hasábjait ennek a szép gondolatnak, melynek megvalósításában mindenki résztvehet, világfelfogásra való tekintet nélkül. (Szerk.)

Szentföldi zárandoklatomnak egyik legfelemelőbb epizódja volt az, amikor a jeruzsálemi héber egyetem falai között egy félnapot időzhettem. Már meglátogattam a szent város szent helyeit, a zsidó léleknek oly drága, évezredek zsidó könnyeitől áztatott, zsidó kezektől simogatott Szentfalat, ott állottam, kimondhatatlan lelki emóciók között, az óváros és környékének többi szent helyein és történelmi emlékei mellett, megnéztem számos imaházait, tanházait, bejártam a serényen épülő új zsidó negyedeket, a forgalmas főutakat, benéztem az iskolákba, a jesivákba, az új zsidó élet központi intézményeinek hivatalos helyiségeibe — amikor régi barátom és egykori paptársam, Klein Sámuel professzor egy félnapot szánt arra, hogy megmutassa nekem a Skopushegyen épült héber egyetemet. Ma már minden érdeklődő tudja, hogy nincs az egész világon olyan gyönyörű egyetemi épület, mint a jeruzsálemi, mégis leírhatatlan volt az a hatás, melyet a héber egyetem úgy monumentális külsejével, mint modern belső felszerelésével reám gyakorolt. Auditoriumai, laboratóriumai, dolgozótermei és olvasótermei meglepően modernnek és tökéletesek. És a hatalmas kert, melyet az épülettömbök és a háttérben épült amphitheatrum átfognak, páratlan szépségű. Az egésznek legkiemelkedőbb része azonban a hatalmas könyvtárárpület százezrekre menő példányaival, a legmodernebbül felszerelve.

Nagy lelki élmény volt számomra, végighallgatni Klein professzor két óráját, az egyik előadás volt, a másik gyakorlatok. Felejthetetlen benyomást hagyott lelkemben különösen az a szoros kapcsolat, mely a tanár és a tanítványsereg között fennáll, és amelyet ki kellett érezni az előadó szavaiból és meg kellett látni a hallgatók szemeiben. Az a kedves és patriarkális hang, mely a modern külsőségek mellett is felismerhető volt és amelynek érvényesülését előmozdítja a héber nyelv természetessége kifejezéseiben és bensőségessége által, elárulta, hogy itt nem csupán egy professzor beszél katedra-tudományos tárgyilagossággal vizsgákra készülő, figyelő jelöltek előtt — hanem a Mester szól tanítványaihoz, kiket gyermekeinek tud. Az egyetemi tanítás tudományos tárgyilagosságot követel, de Klein professzorban van még más is, tudományos készségén kívül, amit nem volt szabad megtagadnia és nem is tagadott meg az egyetem falai között sem: a zsidó vallásos hűség, a tradíció iránt való ragaszkodás, a zsidó vallás élettörvényei érvényességének nyílt és vallomásszerű elismerése. Mellette működik ugyanily szellemben Fränkl professzor, a matematika tanára, különben hámulatos képzettségű talmid chacham. Klein professzor szerencsés formát talált arra is, hogy életfelfogásával hasson tanítványai között. Kezdeményezésére megalakult a tradícióhű vallásos hallgatók „Jabne“ egyetemi köre. Ezen kicsiny jelenségnek határozottan nagy hatása van és lesz a tradícióhű zsidó intelligencia kialakulására a Szentföldön.

Most csak egy vágya van Klein professzornak: az ifjúságnak, mely oly méltó keretek között élhet a tudományos munkájának, táplálhatja és képezheti szellemét, lelki élete számára, vallási szükségleteinek kielégítésére méltó helyet biztosítani az egyetem falai között. Templomot kell adni az ifjúságnak az egyetem falai között, hol Isten elé léphet áhitattal, mielőtt a tudomány csarnokába indul és oda visszavonulhasson, ha szellemi szükségleteit kielégítette, hogy lelke újra felfrissüljön Istenimádatban és vallásos kötelmei hűséges teljesítésében. Gyönyörű gondolat és méltó, Istennek tetsző célkitűzés, mely minden finomérzésű, nemesen gondolkodó zsidó lelket megragad. *Istenházát a héber egyetemnek! Szimbólum* ez, és emlékeztetés meg figyelmeztetés, egyszersmind pedig útmutatás az ifjúság számára. Nem tudok szebb gondolatot, mely méltóbb a megvalósításra. Fel kell karolnunk ezt a gyönyörű ideát és a magyar zsidóknak kell ezt megvalósítaniok. Fogjon össze a főváros és az országnak szépért, nemesért, zsidó célért megértően lelkesedő zsidósága és építse meg a héber egyetem számára az egyetemi templomot! Néhány megértő kedves hívem, élén a rombachutcai templom előjáróival, már készek beállani a szép és nemes, hozzánk méltó cél megvalósításának munkájába. Kövessük a példát és épüljön fel mihamarabb Jeruzsálemben az ifjú zsidó intelligencia első egyetemi temploma!

ÉPÍTSÜNK TEMPLOMOT AZ EGYETEM HEGYÉN!

Klein Sámuel professzorral, a jeruzsálemi Egyetem tanárával különféle aktuális palesztinai témákról beszélgettünk és ennek során az egyetemi templom kérdése került szóba.

Ma is érvényes régi igazság, hogy emberek teremtenek intézményeket, de sokszor még inkább teremtik meg az intézmények az azokhoz ragaszkodó híveket. A keresztény egyházak ezt az igazságot felismerve, már akkor létesítették Ereben azokat a grandiózus templomokat, kolostorokat, internátusokat és otthonokat, amikor még nem rendelkeztek a keresztény hívők tízezreivel. Ott állnak ezek a nagyszerű intézmények, megtelnek hívőkkel és hívekkel, akik minden időben hívek a keresztény hagyományokhoz és ezen hagyományokhoz fűződő sokszor nagyon fontos egyéb életérdekekhez. Ezek a propagandának leghatalmasabb eszközei. *Építsük fel az Egyetem hegyén az egyetlen héber Egyetem egyetlen nagy és szép zsinagógáját*, amely a galut minden árnyalatú zsidóságának közös nagy imaháza legyen, előcsarnoka annak a szentélynek, melyet ismét az Úr fog felépíteni az arra érdemesítendő hívei által. Legyen ez a templom a zsidó tradíciók egységes otthona. A magyar zsidóság részére nagyszerű palesztina-munkaterület kínálkozik. Itt nincs és nem lehet párt és felekezeti árnyalati különbség, itt nyilatkozzék meg az összetartásnak és egységnek nagyszerűsége, mely annyira kívánatos, ha átérezzük, hogy vannak feladatok, melyeket betölteni kötelességünk és melyeknek teljesítésével nagyszerű nemzetnevelő munkát végeztünk.

DR. FODOR LAJOS

TOLLHEGYRŐL

ISMERJÜK A MÓDSZERT...

Ismerjük a módszert, amellyel most már Amerikában is egyre erősebben dolgoznak az antiszemita izgatók. A legújabb vád, hogy a zsidók a kommunizmus megalapítói és terjesztői Amerikában. A — mondani sem kell — teljesen alaptalan vádat Louis Rittenberg, az American Hebrew című nagy zsidó hetilap főszerkesztője, hiteles adatokkal cáfolja. Megállapítja, hogy Newyork 2,000.000 zsidójából csak 2000 tagja a kommunista pártnak, amelynek 35 főnyi vezetőségében négy zsidó van. Általában az amerikai kommunista pártban a zsidó tagok létszáma 3 százalékon alul marad. A sok abszurd vádból az egyik legszembetűnőbbet ragadja ki Rittenberg, amely szerint (jobbmondva az amerikai náciik szerint) a zsidó kapitalisták financirozzák azt a kommunista propagandát, mely éppen a kapitalista rendszer letörését tüzi ki célul. Ezzel szemben Rittenberg megállapítja, hogy éppen a zsidóság a legerősebb hástya a kommunizmus ellen, mert hiszen az amerikai zsidók nagyrésze a középosztályhoz tartozik, amelyet a kommunista uralom elsősorban söpörne el. — g. f. —

MUSSOLINI FÖLÉNYES SAJNÁLKOZÁSA.

A napisajtó megemlékezett a barii mintavásár megnyitásáról, melynek ünnepségén Mussolini háromszázezer ember jelenlétében azt mondotta többek között, hogy „*harminc évszázad történelme alapján fölényes sajnálkozással figyelhetik az olaszok az Alpokon túl keletkező bizonyos elméleteket azoknál a népeknél, amelyeknek ősei abban az időben, amikor Rómának Caesarja és Augustusa*

אימרע מאדאטש:

די טראגעדיע פונעם מענטשן

אימרע מאדאטש, איינער פון די גרעסטע אינגאלישע קלאסיקער (געבוירן 1823) האט אנגעטויבן זיין דאזיקער פאנעם: „די טראגעדיע פונעם מענטשן אין יאר 60—1859. כאטש דאס הערשט איז ענדלעך אין דער פארם צי „מחסי“ און „קוין“, איז מאדאטש צוגעטרעטן צו דעם איינציקן פראבלעם פון גאט, מענטש און טיורל אויף אן אריגינעלן אופן. די פארם פון דער „טראגעדיע“ איז א מער רעאליסטישע, אייך די פיגורן זיינען מי דער באשטימטער פערסענלעכער ליצנער און סיי דער אירעאליסטישער פערסענלעכער אהט, ריידן אויף א פארשטענדלעכן, מענטשלעכן קשור, דעם מילך וואפשיטן. די „טראגעדיע“ איז נישט גאר איבערזעצט געווארן אין אלע קולטורישע שפראכן, נאר ו איז אויך א „בעקאנטער פון גרויסער באדייטונג, העלכעס הערשט געשטעלט יעדעס מאל אין גייע אונסערירונגען. — מיר ברענגען היינט די ערשטע סצענע פון דער „טראגעדיע“ אויך דער איבערזעצונג פון יוסף האלדער, בראדעסט, העלכער האט געטריי אפגעזיט סיי די פארם ווי אויך דעם אינהאלט פונעם אריגינעל, העלכער גרייט דאס דורך א פולשטענדיקע איינפאכע פון דעם אריגינעל הערשט.

פֿרשטע סצענע:
ווען די האל. גאט וועט גיין צווישן כסא-הכבוד וואסנעמען מיט בליקט-
שנין, מאכט-איהלוד קניין פאר גאט, די מיר שריי-הקנים שטייען
לעבן כסא-הכבוד, שטערן-גלאקן.
פֿלאקס-כאָר:
גלייכעס וועל זיין דער האל אין דעם די הייבן.
גלייכעס וועל זיין פון די האל שריי, פון דער ערד.
האָל פֿון דער האל מיט בלוז אין וואָס באשאטן.
ווען מיט זיין בליק צו ווען דעם טאָג באשעפֿט.
ער איז די קלאָס, די שריי און אין די חכמה.
און מיר א טייל פון שטען זיינעם בלויז.
א ליב צו גאט, א דאָס מיט פאר זיין חסד.
צו זיין אין ליבט זיינע אייגנע-היילעס און גרויס.
פֿאַרשטענדיק דעם דער אייביק-גרויסער רעדן.
פֿאַרשטענדיק שטייט די גרויסע שטערן שוין.
דער האָל איז דאָס האָל, א דער וועל וועל זיין.
ווען ס'פֿאַר זיינע מיט דערפֿאר א ליין.
1887
די דאָס גרויסע פֿרוק שוין פֿאַרשטענדיק שטייט.
דער באשעפֿער דאָס, די פֿאַרשטענדיק זיין ווען.
די ווען פֿרוק ווען פֿליקענען ווען.
די פֿאַרשטענדיק מ'דאָרף אין דעם א צו.
ווען שוין פון מ'זינגט לעבן, הייבט.
ווען זיך איינער אומגעווענלעכן העג.
ווען חיל א שטען פון גאט פון איין.
בעס אומגעווענלעכן מיט פֿאַר ברויט פֿרוק.
לוי שוין פון די שטערן צעלען זיין, אומגעווענלעכן פֿאַרביי גיין
כסא-הכבוד, קיינענדיק זיינעפֿאַר אן אומגעווענלעכן שטערן-קוילן אן
פֿאַרשטענדיק גרויסן און קלאָר, קאָסען און געל-שטערן, שטילע
— פֿאַרשטענדיק.
פֿלאקס-כאָר:
האָל קאָס ווען שטערן א פֿאַרשטענדיק קוילן ווען.
קאָס ווען מיט גלאקן צו ווען ווען גרויס.

Madách: Az ember tragédiája jidis nyelven Holder József fordításában. A S. A. Soffer szerkesztésében megjelenő „Czernovitzer Blätter“ c. nagy napilap közli folytatásokban és a newyorki jidis színházak megszerezték előadásra

volt, még az írást sem ismerték, hogy létezésük emlékét megörökíthették volna.“ Ez a csipős megjegyzés a németek felé volt irányítva. De egy neves matematikus professzorunk kis leánya mindjárt alkalmazásba vette a gondolatot egy iskolai gyerekvitában a zsidósággal kapcsolatban, mondván: „A zsidók már „weekendeztek“ Mózes és a Biblia előírása szerint, mikor más népek még a nyereg alatt puhított nyers húst kapkodták ki egymás szájából.“

KIK PARLAMENTOZNAK

ÉS KIK NEM PARLAMENTOZNAK ?

A felekezeti sajtó sokat foglalkozott az utóbbi időben azzal a súlyos, életbevágó kérdéssel, hogy mely izraeliták parlamentoznak majdan és melyek nem parlamentoznak? Komolyabb formában, kiket választottak be az úgynevezett „izraelita parlament“ felsőházába és kiket nem választottak be. „Bameh madlikin ubameh én madlikin?“ — szól a péntekesti fejezet. És a „zsidó parlament“ 90 százaléka számára talán meg is kell magyarázni, hogy ez annyit jelent: „mivel gyujtanak és mivel nem gyujtanak?“ Vagyis mivel szabad péntekesti „gyertyát“ gyujtani? Egyes bölcsek szerint mindenfajta pótanyagokkal, retokolajjal, naptával, csukamájolajjal, míg Rabbi Tarfon szerint csak tiszta olajhogyóolajjal. Szóval az ilyen viták hagyományosan a zsidóságban. Ezúttal azonban úgy véljük, mégis kár a disputáért. „De gustibus non est disputandum.“ Hogy a pesti zsidóság nem tisztelte meg önmagát azzal, hogy beválassza világhírű honfitársait: Blau Lajos rektort, Heller Bernát professzort, Mahler Ede egyetemi tanárt, Donáth Gyula egyetemi tanárt, Fehér Lipót egyetemi tanárt, vagy Török Lajos egyetemi tanárt, akiről Pollatschek Elemér professzor mindjárt, ott a választógyűlés után kijelentette, hogy „kihagyták a listából a legelőkelőbb magyar zsidót“, — annak humánus okai is lehettek. Elvégre nem foglalhatlak le minden számbajöhető erőt a „kólecolás“ és paragrafus-pepecselés részére. Kellett hagyni zsidókat, akik tovább végzik a munkájukat, hogy a világ rendje fel ne forduljon. No meg tisztában voltak azzal, hogy ezek a világhírességek egy cseppet sem veszítenek azzal, hogy nem „parlamentoznak“ és nem nyernének semmit azzal, hogy világszerte jólhangzó névjegyükre rányomhatnák, hogy „KKK“, azaz „Kilek Konferenciájának Képviselője“.

ÚJ AKTUÁLIS ÚJÉVI ÜDVÖZLETEK

A SZENTFÖLDRŐL.

Az Erec Jisraelhől érkezett újévi üdvözlések az idén új sztereotíp-szövegeket tartalmaznak. Szinte valamennyi arról tanuskodik, mennyire kívánják Palesztina kapuinak feltárását, a szélesebbkörű, tömegesebb bevándorlást. Vagy 50.000 lélekre tehető a bevándorlási szám, melyet 1934-ben elérnek, de azért senki se fél a „konkurrenciától“. Csak jöjjenek minél többen, a fő, hogy a jisuv minél erősebbé váljék. Az újévi üdvözlések is spontán ezt az óhajt fejezik ki. Kívánnak:

שנת גאולה ועליה רחבה לעמנו
שנת עליה גדולה והתרחבות ישובנו

Vagyis: „Megváltás-évet és széles Aliját (bevándarlást) népünknek!“ Vagy: „Nagy-Alija-esztendő és Jisuvunk (telepítés) bővülését!“ Talán meghallgatja a sok jó újévi kívánságot az angol kormány is. Klein Sámuel prof. mondotta a Mizrachi ifjúság templomában: Az idén igazán aktuális új értelmet nyer a Neila imája:

פתח לנו שער בעת נעילת שער כי פנה יום

„Nyiss nekünk kaput a kapubezárás idején, mert leszállyt a nap!“ És most ezt lesik azok is, akik, mikor a kapu még nyitva volt, cselekvés és segítség helyett okoskodtak, vagy gúnyolódtak...

ZSIDÓ HUMOR

GOLDZIHHER IGNÁC HUMORÁBÓL.

Együtt ültek a teánál dr. Blau Lajos rektor, dr. Klein Sámuel, a jeruzsálemi egyetem professzora és dr. Patai József. Bibliáról, prófétákról, tudományos ásatások, kutatások eredményeiről folyt a szó. „Csodálatos nép volt a zsidó, — mondja Blau rektor — hogy meghallgatták a prófétákat, akik nyilvánosan fedték, szidalmazták őket a fórumon. És mit hirdettek nekik? Hogy szeressék az idegent, amikor más népnél a „barbár“, az idegen, ember-számba se ment! Vagy hogy segítsék a szegényt, amikor a görögök filozófusa, Plátó, például azt hirdette, hogy a szegényeket ki kell kergetni a városhól! És miért volt olyan hatásuk a zsidó igehirdetőknek, hogy megtéríthették a kereszténység formájában az egész világot? Mert bámulatba ejtette a népeket, hogy valaki prédikál, szó-nokol, aki nem akar semmit. Ha Démosthenes beszélt a néphez, mindenki tudta, a cél hogy beválásszák a parlamentbe, mert mindig voltak kis játékaik a felnőtt gyerekeknek, a zsidó igehirdető pedig beszélt, lángolt, lelkesedett és magának nem akart semmit. Ezt a népek emberfeletti csodának nézték...

Csakhamar reáterelődött a beszélgetés boldogult Goldziher Ignácra, a világhírű orientalistára, aki tudvalevőleg sokáig a pesti hitközség főtitkára volt és kitűnő humoráról is nevezetes. Klein professzor meséli az első kedves történeti anekdotát:

MIT MONDOTT A MINISZTER?

Kállay miniszter, aki kiváló orientalista volt, meglátogatta Goldziher a hitközségi irodában. Valami tudományos kérdésbe voltak elmélyedve, amikor benyitott az egyik előljáró, akinek fogalma se volt, hogy kicsoda Goldziher vendége. Kissé hangosan kezdett érdeklődni valami akta iránt, hogy miért nincs még előkészítve, stb. Goldziher leintette a hangos előljárót, hogy most nem ér rá vele foglalkozni, jöjjön be később. Az előljáró aztán megtudta, hogy az idegen, akit Goldzihernél talált, a miniszter. Mikor a vendég eltávozott, ismét bement a főtitkárhoz és most már barátságosan kezdett vele diskurálni. Majd kíváncsian kérdezte: „Mit mondott a miniszter az én kifakadásomra?“ Mire Goldziher nyugodtan felelt: „Mikor ön kiment, azt mondotta nekem Kállay: Te, Náci. miért nem vágtad pofon azt a szemtelen zsidót?“

KÉPEK A PESTI ZSIDÓK ÉLETÉRŐL.

Egy külföldi tudós jött Goldziherhez és kérte, hogy szeretne képet kapni a pesti zsidóságról, mikép volna ez lehetséges a legrövidebb úton? Goldziher az előtte fekvő Bibliára tette a kezét és szolt: Itt van. Nem kell messze fáradni. Ússe fel Jesajás próféta első fejezetét. Ott megtalálja a leghűbb képet. (Az Am-haarecok kedvéért: ez a jesajási fejezet a legsötétebb képet és legszigorúbb korholást tartalmazza Izrael bűneiről.)

MINDEN ÖTVENEDIK ÉVBEN.

Patai József beszélt:

Goldziher maga mondotta el nekem a következőket, amikor átadta a Mult és Jövő számára „Tradíció és dogma“ című stockholmi előadásának szövegét. 1913 októberben az upsalai egyetem meghívására sorozatos előadásokat tartott Svédországban és ez alkalmat felhasználta a stockholmi hitközség, hogy egy templomi ünnepi beszéd megtartására kérje fel. A zsidó vallás lényegét kifejtő beszéd után az egyik előkelő hallgató megkérdezte tőle:

— „Gyakran szokott Méltóságod a templomban prédikálni?“

Mire Goldziher azt felelte:

— Ügy ötven évenként egyszer. Legutóbb ötven évvel ezelőtt tartottam a zsinagógában Bar-Micva-beszédemet!...

(A Mult és Jövő legutóbbi számában közölte az erről fennmaradt ritka fényképet a Magyar Zsidó Múzeum gyűjteményéből.)

KÉTEZER ATEISTÁVAL EGYÜTT.

Goldziher a nagyünnepek alatt mindig valamely kisebb, hagyományhű imaházban szokott imádkozni. Egyszer megkérdezték tőle, hogy mint a hitközség főtitkára, miért nem foglal le magának helyet a dohányutcai nagytemplomban. Mire Goldziher így felelt:

— Mert a nagyünnepeken csak nem fogok együtt imádkozni kétezer ateistával?!...

NEM VAGYOK METSZŐ.

Goldziher, mint tanár igen enyhén ítélte meg tanítványait vizsgájuk alkalmával. Egyizben, mikor egy igen gyengén felelő jelöltet is átengedett, megkérdezte tőle valaki: „Miért nem buktatta el?“ Mire Goldziher így felelt: „Mert én csak vizsgáló vagyok és nem metsző“. (A metsző héberben: *sóchéť a-vódék*, azaz metsző és vizsgáló.)

KÖZTÜNK MINDENNEK VÉGE.

Mikor Goldziher kinevezték nyilvános egyetemi tanárnak, lemondott főtitkári állásáról. Amit így jelentett be: Endlich wird die Kile Goldziher los! — A héberben járatos barátai előtt pedig így idézte a péntekesti Vesomrut: „Béni uvén bené Jiszroel aus hie leólam“. „Köztem és Izrael fiai között vége van örökre“.

MAX LIEBERMANN HUMORA

A Tel-Avivban megjelenő „Haarec“ napilap közli a nagy művész 87. születésnapja alkalmából a következő kedves apróságokat:

— Ha valakitől „Liebermann-élcet“ hallok — mondta a mester —, először végighallgatom, ha jól csattan, akkor elismerem, hogy tőlem való, ha nem, akkor egyszerűen letagadom.

Egyszer szóba került egy béna művész, aki egyik kezével csodálatosan tudott játszani. Mire Max Liebermann megjegyezte:

— Mi van ezen csodálnivaló? Én sokszor hallottam asszonyokat énekelni, akiknek semmi hangjuk sem volt.

Egyszer elhívták egy futurista kiállítás megtekintésére. Mire Liebermann mosolyogva felelt:

— Nem, nem megyek. Félek, hogy tetszeni fognak azok a képek.

Liebermann egyszer portrét festett Sauerbruck orvos-professzorról, aki sokat szerepelt legutóbb is Hindenburg betegségével kapcsolatban. A mester megígérte, hogy három ülés alatt elkészül a képpel. De már a hetedik ülésnél tartottak s a portré még mindig nem lett kész. A professzor türelmetlenkedett. Mire Liebermann így szolt:

— Ha Ön téved az Ön művészetében, professzor úr, akkor az illető elköltözik a világhól és senki sem szól róla többé egy szót se. De ha én tévedek művészetemben, az én tévedésem ott fog lógni a falon évszázadokon át.

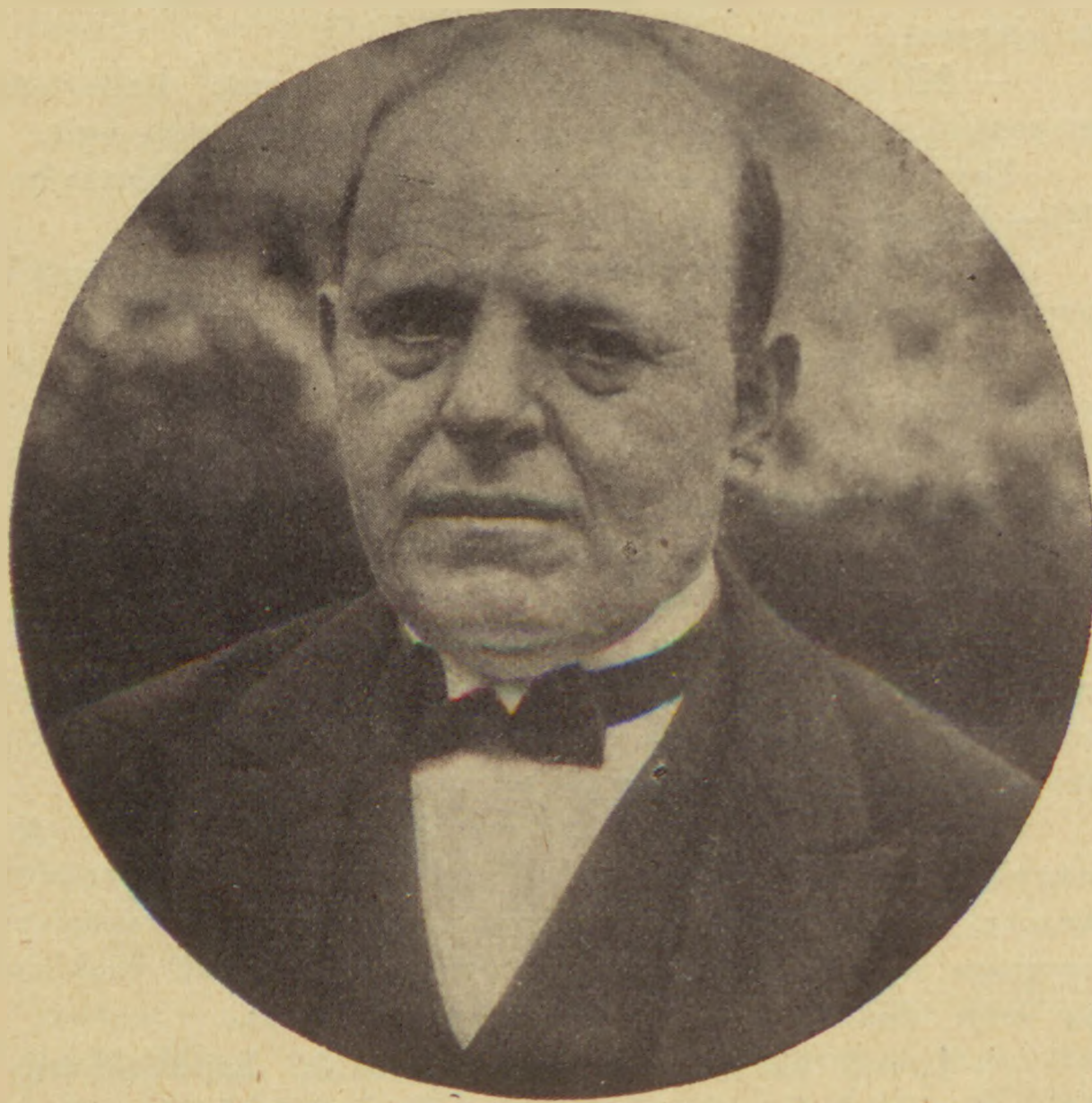
Mikor tavaly kitört Németországban a faji örület, egy nagy műkritikus meglátogatta Liebermann és vigasztalni kezdte, hogy a művész személye működésével és műveivel egymaga nagy megnyugtató és német zsidóságnak ezekben az örült időkben. Max Liebermann így felelt:

— Tudod, barátom, mihez hasonló ez? Egy haldoklóhoz, aki meghalni készül, és meghült és náthát kapott és orvost hívnak, hogy gyógyítsa meg a náthától...

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A PRO PALESZTINA BIALIK-ESTJE zsufolásig megtelt teremben folyt le. Az Aviva-Borissia ifjúsági kórusának Techesakna-éneklése után, amelyet a közönség állva hallgatott végig, dr. Patai József méltatta Bialik költészetének keletkezését és befolyását a diasporában. Utána Szűcs István, a m. kir. Operaház tagja elénekelte nagy hatással Bialiknak Éjjeli ima című balladáját, *Mangold* Rezső megzenésítésében, továbbá Bialik ünnepi gyermekdalát. *Bartos* Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja egész sorozatot mutatott be Bialik legszebb verseiből, Patai József fordításában. A közönség minden egyes szám után meleg tapsokban adott kifejezést hálájának a nemes stílusú nagy művész iránt. R. *Albert* Erzsi, a kiváló operaénekesnő Bialik-gyermekdalából adott elő *Joel Engel* zenéjével, majd a Bialik emlékének dedikált Kelen—Patai kompozíciót és végül a Bialik Oneg Sabbath-jának egyik népszerű chasid-éneket *Kelen* Hugó átírásában. A hallgatóság lelkes ünneplésben részesítette a művésznőt. Az est fénypontja *Klein* Sámuel professzornak, a jeruzsálemi héber Egyetem nagyírú tanárának előadása volt „*Bialik a Szentföldön*” címen. Vázolta azt a mély hatást, melyet Bialik egyéniségével, munkájával, írásaival, előadásaival Palesztinában elért. Legfontosabb műve a zsidó generációk nevelésének szempontjából *Agáda-gyűjteménye*, amely a zsidó szellem legszebb gyöngyeit gyűjti egybe. Bialik másik fontos nevelő műve az „*Oneg Sabbath*”, a Szombat szentségének tudatát vitte bele a palesztinai közvéleménybe. Lelkes híve volt a jeruzsálemi héber Egyetemnek, mely katedrát is ajánlott fel neki. A költő nem akarta ezt a kötöttséget vállalni, de szívvel-lélekkel támogatta az Egyetem minden ügyét. *Klein* professzor előadását Bialik „*Acharé móthi*” (Halálom után) című versének héber eredetiben való felolvasásával fejezte be és a közönség szünni nem akaró tapssal ünnepelte az illusztris vendéget. A Bialik-emlékünnepély a Hatikva éneklésével ért véget.

RENDEZZENEK BIALIK-EMLEKÜNNEPÉLYEKET! A Zsidó Szemle újévi számában dr. Patai József felhívással fordult a rabbikhoz, hogy a nagyünnepek alkalmából emlékezzenek meg templomaikban a zsidó nép nagy halottjáról,

Bialik utolsó fényképe

Bialikról, az ősz és tél folyamán pedig szenteljék első kultúrestjeiket Bialik emlékének. „A mi üres és tartalmatlan magyar zsidó közéletünk közepette — írja — az ifjúságra eltaszítóan és kijózanítóan ható hiúságok vásárának idején, valóban nagy erkölcsi erőforrással gyarapítják híveik lelki-világát, ha megismertetik őket a kor legnagyobb zsidó emberének életével, műveivel, eszméinek gazdag kincseivel. A cionista ifjúság pedig, melynek kötelessége volna Bialikot eredetiben héberül olvasni és ismerni, szívlelje meg legalább Bialik végrendeletét a zsidó kultúra ápolásának mindenek fölött álló nagy fontosságáról, szívlelje meg utolsó szavait a békéről, hogy végre valóban béke legyen legalább a Palesztina-építők és Palesztina-rajongók soraiiban!” Amint a beérkezett jelentésekből látjuk, a felhívásnak megvolt a hatása. Számos templomban történt méltó megemlékezés Bialikról és máris sok helyen vették tervbe Bialik-esték rendezését. Előadásra alkalmas Bialik-versek találhatók Patai József „Héber költők” c. művének ötödik kötetében vagy az első I. M. I. T.-kiadás második kötetében. (A mű elfogyott, de könyvtárakban található.)

BIALIK-GYÁSZÜNNEPÉLY. A petrozsényi zsidóság az elmúlt héten a nagy költő halálának adózott. Az összes cionista szervezetek rendezésében a Royal Mozgó helyiségében gyászünnepséget tartott, melyen ott szorongott a zsúfolt nézőtér a város zsidósága majdnem teljes számában. A műsort Vámos Leó „Bialik...” című alkalmi prólógusa vezette be, melyet Bretter Lili szavalt el érzéssel, nagy hatással. Utána dr. Ábrahám Józsefné ünnepi beszédet mondott a költő életéről, munkásságáról, a héber irodalomban elfoglalt előkelő helyéről. Indig Ábrahám Bialik „El hácipor” c. versét szavalta el eredetiben, mely után Hunyadi Andor szavalóművész a vers magyar fordítását: „A madárhoz...” címmel adta elő. Grossmann Gyuri a költő életrajzát ismertette. Az ünnepségen befolyt adományokat a „Bialik-erdő” javára fordítják.

PATAI JÓZSEF TELAVIVI BESZÉDE DÉLAFRIKÁBAN. A napokban Budapesten át tért haza L. Jaffe, aki az utóbbi hónapokban Szokolow kíséretében végigjárta Délafrika nagy városait óriási sikerű Keren-Hajeszodakcióval kapcsolatban. Délafrika sem maradt mentes a világkrízis bajaitól, mégis páratlan áldozatkészséggel fogadták a palesztinai delegátusokat mindenütt és az eredmény milliós gyűjtés volt a Szentföld építőmunkája céljaira. L. Jaffe budapesti tartózkodása alatt elmondotta, hogy délafrikai előadásaiban mindenütt idézte Patai Józsefnek a telavivi Wizoban mondott avatóbeszédét, amelyet a jeruzsálemi Doar Hayom és a telavivi Haarec napilapok egész terjedelmében közöltek. És különösen nagy hatást tett a palesztinai gyermekek Turista-játékáról elmondott jelenet és az a kép, amely Palesztina gyors fejlődését szimbolizálja: „És minden nő és fejlődik oly csodálatos gyorsasággal, mintha a Legenda angyala ütögetné és biztatná: nőj!”

EGY ZSIDÓ FILOZÓFUS HALÁLA. Ha nem is filozófiája tartalmában, de származásában és némely gondolatmenetében mindenesetre zsidónak mondható Karl Joel, a bölcsész volt tanára a hazeli egyetemen. Tavasszal ünnepelték a 70. születésnapját. A sziléziai Hirschberg tudós rabbijának, Hermann Joelnek volt a fia. A család azonkívül is számos művelőt adott a zsidó tudománynak. Karl Joel más utakon járt. Első nagy műve az *igazi és a xenophoni Sokratesről* szól (1892), ezt követte *Nietzschet, a romantikát tárgyaló könyve*, majd a *természetfilozófia eredetéről és a misztika szelleméről* írt, 1908-ban jelent meg a *Szabad akaratról* szóló műve, a *Lélek és Világ* (1912), *Anti-barbarus* (1914). A háború után megírta az *antik filozófia történetét*.

Saar Erzsébet szobraiból

JOSEF KASTEIN BUDAPESTEN — A PRO PALESZTINA VENDEGE. Josef Kastein, a világhírű író, a „Sabbatai Cwi“, a „Zsidó történet“ és számos nagy standard mű ünnepelt szerzője a napokban Budapestre érkezik, ahol mint a Pro Palesztina vendége előadást fog tartani „Jüdische Neuorientierung“ címen. Az előadás iránt óriási érdeklődés nyilvánul meg. Helyet és pontos időt a napilapok és külön meghívók fogják közölni. Kastein Budapest után Bécsben, Párisban, Londonban tart előadásokat.

JÁNOSII ENGEL GYULA HALÁLA. A magyar zsidó arisztokráciának egyik érdemes tagja költözött el jánosii Engel Gyula halálával. A Mult és Jövő hasábjain jelent meg annakidején Lenkei Henrik tanulmánya a jánosii Engel patricius családról, amelynek szinte minden egyes tagja jelentős szerepet vitt és visz a kulturális és gazdasági élet számos területén. jánosii Engel Gyula alelnöke volt a Pesti Chevra Kadisának, elnöke a Chevra Vakok Otthonának és sokoldalú gazdasági tevékenysége mellett is mindig szakított időt a humanitás szolgálatára. Temetése nagy részvét mellett folyt le. Dr. Hevesi Simon vezető főrabbi, Porges József alelnök, Vida Jenő felsőházi tag és dr. Endrei S. Henrik igazgató-főtitkár méltatták az elhunyt érdemeit. A gyászolók között van szűkebb családján kívül jánosii Engel József udv. tan., a pécsi községkerület elnöke, a Mult és Jövő régi munkatársa.

PROF. A. FREUD CIKKE A NEUE FREIE PRESSE-BEN. Prof. A. Freud érdekes cikket írt a Presse egyik legutóbbi számában „Palestinaeinwanderung und Palestina-politik“ címen. Ismerteti a telepítés legaktuálisabb kérdé-

seit. Palesztina néhány év múlva már kétmillió lakost fog ellátni és feltétlenül meg kell majd nyitni a zsidó telepítés számára Transjordániát is. Ez csak javára fog válni az arab lakosságnak is. Prof. Freud szerint a zsidóknak aktívabb arab politikát kell folytatniok, hogy minden ellentét békés együttműködésben oldódjon fel. Ezt kell elősegítenie az angol kormánynak is.

SAAR ERZSÉBET SZOBRAI legutóbb Jugoszláviában arattak nagy sikert. A fiatal szobrásznő most műveinek budapesti kiállítására készül. Finom portréiból néhányat bemutatunk ez alkalomból a Mult és Jövő olvasóinak.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG MAGYAR ZSIDÓ SZABADEGYETEMI ELŐADÁSSOROZATA harmadik évfolyamának első szemesztere 1934 október 8-án megkezdődik. Beiratkozni lehet szeptember 26-ától kezdve d. e. 9—1-ig és d. u. 5—7-ig a hitközség kulturális ügyosztályában, Síp-utca 12. III. 53. szám alatt. Mind a beiratkozás, mind a tanfolyamok látogatása díjtalan. Előadások tartatnak Talmud, Szentírás, filozófia, történet, jogtudomány, közegészségügy, szociológia, irodalomtörténet és pedagógia köréből. Előadnak: dr. Büchler Sándor, dr. Cseh Arnold, dr. Ehrenthal Aladár, dr. Friedmann Dénes, dr. Frisch Ármán, dr. Groszmann Zsigmond, dr. Guttmann Mihály, Dr. Hahn Dezső, dr. Hegedüs Izidor (francia nyelven), dr. Heller Bernát, dr. Hevesi Simon, dr. Kálmán Ödön, dr. Kandel Sámuel, dr. Kiss Arnold, dr. Löwinger Sámuel, dr. Max Mitnitzky (német nyelven), Nemes Lipót, dr. Patai Ervin György (héber nyelven), dr. Roth Emil, dr. Szabolcsi Lajos, dr. Szemere Samu, dr. Turóczi-Trostler József, dr. Vázsonyi János.

Izléses divatos parókáik

hullámos hajból

Piechnik és Mechtl

IV., Váci ucca 18

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegyszítő és kélmefestő

Gyár és központ :
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

HERZL TIVADARNAK EGY KIADATLAN LEVELE dr. *Friedmann* Ignác gyűjteményéből. Érdekes Herzl-levél jutott birtokába *Friedmann* Ignácnak. A levél 1896 február 20-án kelt, tehát a Judenstaat megjelenésének legelső idejéből való és válaszul íródott a bécsi „*Fremdenblatt*“ (az osztrák-magyar külügyminisztérium szócsöve) szerkesztőjének ama közlésére, hogy a publikum örültnek tartja a Judenstaat szerzőjét. 38 év telt el azóta és Herzl minden realitása beigazolódott.

20. II. 96.

Verehrter und ebenso lieber Freund!

Ihre charmante Mitteilung aus dem Publicum hat mich auf das Angenehmste erheitert. Man hält mich für verrückt. Ich müsste es gewesen sein, wenn ich das nicht vorausgesehen hätte.

Jeder, der für verrückt gehalten wird, behält zwar nicht nach dreissig Jahren Recht; aber um nach dreissig Jahren Recht zu behalten, muss Einer jedenfalls in den ersten Wochen für verrückt gehalten werden. Die Schusterhuden und Pülcher müssen ihm nachlaufen, und gute alte Freunde wie Sie müssen ihn bekümmert ansehen, wenn sie es nicht vorziehen, ihn leise zu frozzeln, etwa durch übertriebene Adressierung eines Briefes oder dgl.

Dass Sie sich aber bei mir selbst erkundigen, verräth eine betrübende Unkenntnis der Umnachtung, von der Sie mich schon befallen glauben. Jeder Tollhäufer hält seine fixe Idee für vernünftig. „And so do I.“

Also: momentan bin ich, wenn ich nicht irre, noch nicht übergesehnapt. Was nicht ist, kann freilich noch werden. Aber dem sind selbst Leute ausgesetzt, die sich nie um arme leidende Mitmenschen kümmern.

Halten Sie mich für was Sie wollen, wenn Sie mich nur nicht für einen schlechten Kerl halten. Dies scheint aber nicht der Fall zu sein, da Sie mich noch immer „aufrichtig lieben“.

Jetzt lesen Sie noch gefälligst die Broschüre aufmerksam durch, über die Sie sich schon lustig gemacht haben. Diese Mühe sind Sie mir jetzt schuldig. Und wenn Sie in Ihrem Spott erschüttert sind, so schämen Sie sich nicht, es mir zu sagen.

Herzlich grüssend

Ihr ergebener

Th. Herzl

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG KÖZGYÜLÉSÉN dr. *Miklós* Gyula elnök tartalmas megnyitóbeszédében ele-

ven képet festett a szövetség működéséről és jövőendő programjáról. Dr. *Fried* Frigyes ügyvezető-elnök és *Berend* Pál főtitkár a részletes jelentéseket terjesztették elő, melyeket a közgyűlés nívós vita tárgyává tett. Dr. *Kahan* Niszon, dr. *Richtmann* Mózes, dr. *Schönfeld* József, *Rappaport* Dávid és mások felszólalásai után egyhangúlag megválasztották a tisztikart. Elnök lett újból ifj. dr. *Miklós* Gyula, ügyvezető-elnök dr. *Fried* Frigyes, társelnök dr. *Izsák* Ede, alelnök dr. *Lantos* Tivadar, titkár *Epstein* Ákos, pénztáros *Braun* Albert, háznagy *Pollák* Ernő, ellenőr *Marer* Arnold és dr. *Rajka* Ödön, ügyész dr. *Jordán* Lajos.

A SZLOVENSZKÓI ZSIDÓK SZOCIÁLIS SEGÉLYEZŐ EGYESÜLETE (JOINT) jelentést adott ki az elhunyt Matzner Sámuelné elnökasszony emlékének megörökítésére 1934 május 6-án tartott gyász-emlékünnepekről és az Egyesület 1932—33. évi működéséről. A jelentés magában foglalja dr. Weinberger Józsefnek az ünnepélyen tartott emlékbeszédét, az egyesülethez beérkezett részvéttáviratokat, valamint az 1933 április 23-án megtartott 12. évi rendes közgyűlés jegyzőkönyvét és Matzner Sámuelné elnökasszony akkor megtartott elnöki megnyitóbeszédét. Ezenkívül az 1934 júl. 1-én tartott 13. évi rendes közgyűlés jegyzőkönyvét és dr. Weinberger József megnyitóbeszédét.

Bakfis-ruhák és cipők

16 éves korig
nagy választékban

SZÉKELY JENŐ

cégénél, Petőfi Sándor-u. 9.

Első forrásból kaphat
ezüst tórafelszerelést, szé-
dertálat, gyertyatartót,
menórát, arany, ezüst és
brilláns ékszereket, órákat

HEIDEN LEÓ

é k s z e r é s z n é l

Saját üzem. Szombaton
zárva. Gyári árák

BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 21. TELEFON: 38-1-10

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

POLGÁRI ÁRAK

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómosto-
rek sírkőraktára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95

„JUDAICA“. Bettelheim Sámuel ismert zsidó publicista új folyóiratot indított meg „Judacia“ Zeitschrift für Geschichte, Literatur, Kunst und Bibliographie címen. Megjelenési idő nincsen meghatározva. Az első szám igen dús tartalommal és szép kiállításban jelent meg. Az előfizetési díj egész évre, 6 füzetért 50 Kc. Szerkesztőség címe: Bratislava, Spitalska 18. (Alkalay) Budapest, VII., Damjanich-u. 33.

KATONA NÁNDOR-KÉPEK A TELAVIVI ZSIDÓ MÚZEUMBAN. A telavivi zsidó múzeum vezetősége meleghangú levélben fejezi ki köszönetét a Mult és Jövőnek a két pompás Katona Nándor-képért, amely Langer Árpád (Poprád) áldozatkészségéből most már az értékes palesztinai gyűjteményt díszíti. A telavivi múzeum igazgatósága egyszersmind arra is kéri a Mult és Jövő útján művészeit: *ajándékozzanak egy-egy képet a múzeum számára.* Amint már kiemeltük, a múzeum nem speciális zsidótárgyú képet gyűjt, hanem általános fogalmat akar nyújtani a különböző népek művészetének fejlődéséről. A Mult és Jövő szívesen fogja a hozzájuttatott képeket és tárgyakat a telavivi múzeumnak továbbítani.

A SÁTORALJAUJHELYI ORTHODOX HITKÖZSÉG nagy ünnepséggel iktatta be új főabbiját, Klein Bernát volt csornai rabbist. Blumenfeld József hitközségi elnök szívhezszóló szavakkal üdvözölte a hitközség új lelki vezetőjét.

SZÓZAT AZ IRGALMAS ZSIDÓ SZÍVEKHEZ. *Vészi* Józsefné, a Pesti Izr. Nőegylet elnökasszonya meleghangú felhívást tesz közzé a Pesti Nőegylet Országos Leányárvaháza (VII., Hungária-középkörút 149) érdekében. *Adjanak naponta 2 fillért és az egyetlen zsidó leányárvaház sok lelket menthet meg!* A felhívást a legmelegebben ajánljuk olvasóink jóindulatába.

KÖZGAZDASÁG

PHÖNIX ÉLETBIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG Európa 23 államában, továbbá Kis-Ázsiában és Észak-Afrikában dolgozik és így érthető, ha üzleti jelentését és mult évi mérlegét a nemzetközi gazdasági élet is nagy érdeklődéssel várta és fogadta. A társaság hatalmas nemzetközi hálózatának keretében a valutáris ingadozás ellenére úgy tökérejt, mint biztosítási állományát még *növelte is.* Érdekes, hogy a társaság a *f. év első felében is már több mint 100.000 új kötvényt állított ki 212 millió schillingnél nagyobb összegben.* Lejárt és egyéb biztosítások címén 72 millió schillinget fizettek ki a feleknek, míg díjtartalékra e befolyt díjaknak több mint 60 százalékát fordították. A biztosítási alapok 679.71 millió schillinget tesznek. A jelentésből kitűnik, hogy a társaság élénk üzleti összeköttetést tart fenn a „Metropolitan Life Insurance Company“ newyorki és a „Prudential Assurance Company Ltd.“ londoni biztosító intézettel. Viszontbiztosításait a Phönix a „Müncheni Viszontbiztosító Társaság“-nál, a párizsi „Compagnie d'Assurances Générales“-nál és a zürichi „Schweizerische Rückversicherungs Gesellschaft“-nál helyezi el.

A biztosítási állomány 1933 végén 879.522 darab kötvény után 3.06 milliárd schilling biztosítási és 4.7 millió schilling évi járadék biztosítási összegre emelkedett. A díjbevétele 176.92 millió schilling volt. A csoportbiztosítási ágazatban (melyet a társaság a newyorki Metropolitan Life Insurance Company közreműködésével ápol) 40.617 alkalmazott és munkás van biztosítva 90 millió schilling biztosítási tőke erejéig. A mérlegszerű nyereség 757.704 schilling, melyből 5 százalékos osztalék fejében 200.000 schillinget fizetnek ki, 190.343 schillinget új számlára vezetnek, a többit pedig a tőketartalékszámra javára fordítják.

HÁZASSÁG.

Kovács Sándor (Budapest) és Berkovics Bözsike (Gyöngyös) házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS.

Özv. Wolf Lajosné szül. Krausz Jozefa elhunyt 82-ik évében. Gyászolják: Wolf Mihály, Wolf Hermann, Wolf Vilma férj. Spitzer Sándorné gyermekei; ifj. Spitzer Sándor veje, Steinhart Róza férj. Wolf Mihályné, Grünhut Rezsín férj. Wolf Hermanné menyei; dr. Wolf Ferenc, dr. Wolf Lajos, Wolf Zsófia, Spitzer Ilona férj. Léhner Dezsőné, Spitzer Erzsébet férj. Weltner Vilmosné unokái, Léhner György és Wolf János dédunokái. Az elhunytban zsidóságunk egy olyan matrónát veszített el, aki életét a jótékonyagnak és a vallásosságnak szentelte.

Rottmann Adolf ny. MÁV főfelügyelő (Szolnok) 61 éves korában elhunyt. Nagy részvét mellett temették el Budapesten.

A MAGYAR IZRAELITA FŐISKOLAI EGYETEMI HALLGATÓK ORSZÁGOS EGYESÜLETE, MIEFHÖE-nak tanulmányaikban kitűntetett jóelőmenetelű tagjai elemi, polgári, reál, gimnázium és másfokú iskolák növendékeinek tanítását vállalják. (Nyelvszakok: angol, francia, német. Rajzolás. Festészet. Iparművészet.) Jelentkezés: Rákóczi-út 61. sz. I. em. Telefon: 41-5-65, mindennap, vasárnap is, reggel 8-tól este 8-ig a Jegykezelőségben és a déli órák alatt IV., Királyi Pál-u. 9. I. em.

AZ IZR. NÉMETNYELVŰ JÁTSZÓOTTHON újonnan felszerelve, Emmi néni vezetése alatt VIII., Vay Ádám-utca 8., II. 8. alatt van.

Pénz lehet kevés, pénz lehet sok, de elég sohasem!

Sokezer ember töpreng azon, hogyan lehetne kevés befektetéssel nagy vagyont szert tenni? Eközben figyelmen kívül hagyja azon ismert tényt, hogy mily sok millió pengőt nyernek évtizedek óta a m. kir. osztálysorsjátékon. De nyerni csak annak lehet, kinek sorsjegye van! Ezért rendeljen Ön is még ma sorsjegyet akármelyik főárusítónál. Saját érdekében ne mulassza el a váratlan meggazdagodás lehetőségét, a kiszámíthatatlan véletlen esélyét és a páratlan szerencsés alkalmat! Fizetni van ideje legkésőbb az október 20-án kezdődő húzás előtt.

Új sorsjáték — új reménység!
A szerencse útja mindenkinek nyitva áll!

LÖW-FESTSCHRIFT. A Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums a Löw Immanuel 80. születésnapjára megjelent ünnepi iratot 4 (négy) pengőért bocsátja az érdeklődők rendelkezésére. Megrendelhető e címen: dr. Fridman Dénes, Újpest, Beniczki-u. 8.

KÉRJEN MINTAFÜZETET a Grosz Ernő és Mannheim Mór által szerkesztett *héber-magyar szótár*-ból. Kb. 16—17.000 szó, 40 íven (64 oldal), utasításokkal, ragozási táblázatokkal és több gyakorlati újítással. Cím: Mannheim, Debrecen, Rákosi Jenő-u. 6.

ERŐNKÖN FELÜL is vennünk kell egy osztálysorsjegyet, mert havonta 3—6—12—24 pengőt érdemes áldozni azért, hogy alapos kilátásunk, reménységünk legyen 10.000, 15.000, 20.000, 25.000, 30.000, 40.000, 50.000, sőt 100.000, 200.000, 300.000 pengő nyeresemény érhesse bennünket. Az emberek élni akarnak, mégpedig reményteljesen. Hinni, bízni szeretnek a jobb, boldogabb jövőben, de annak is elébe kell menni, a szerencsét keresni kell! Most itt az alkalom! Október 20-án kezdődik az új osztálysorsjáték. Miért ne nyerhetne Ön is?... Rendeljen még ma egy sorsjegyet bármelyik főárusítónál, fizetni van ideje a húzás előtt.

A PESTI CHEVRA KADISA ELŐLJÁRÓSÁGA, VÁLASZTMÁNYA ÉS KÉPVISELŐTESTÜLETE mély fájdalommal jelenti, hogy

JÁNOSI ENGEL GYULA

M. KIR. UDVARI TANÁCSOS ÚR,
A PESTI CHEVRA KADISA KIVÁLÓ ALELNÖKE
ÉS A FELNÖTT VAKOK OTTHONA ELNÖKE

felekezete és a köz javának szentelt élete 78-ik évében rövid szenvedés után elhunyt.

A megdicsőült férfiú — akit saját halottunknak tekintünk — több, mint egy évtizeden keresztül önfeláldozó szeretettel, fáradhatatlan munkával és igaz odaadással szolgálta a Chevra Kadisánkat és annak intézményeit. Halála pótolhatatlan veszteséget jelent emberbaráti és szent munkánkban.

Chevra Kadisánk és intézményei hálás kegyelettel fogják dicső emlékét megőrizni.

A megholdogult férfiú tetemeit e hó 17-én, hétfőn, délután 3 órakor helyezték a rákoskeresztúri izr. temetőben örök nyugalomra.

ÁLDÁS ÉS BÉKE HAMVAIRA!

3 szó csupán

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK
a legolcsóbb áron II, Zárda-utca 3
Margit-kr. sarok

1600 méter tiszta gyapjuszövetből

Ön is válasszon és rendeljen elegáns
95 P-ért férfiruhát

FEHÉR M. MIKSA

világvárosi férfiruha-áruházában

Károly-körut 12. szám

Divatos átmeneti kabátok nagy választékban!

PAPLAN BIZALOM DOLGA

Sok ezer állandó vevőm bizonyítja, hogy nálam bizalommal és olcsón vásárolhat.

DORSCHOVITZ
paplangyár
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53.
Alapítva 1910.

Klot doubl	P 8-101
Műselyem brocat paplan fehér kártolt vattával . . .	P 20 ..
Műselyem brocat pehely paplan Ia min.	P 65 ..
60% selyem brocat, mindkét oldalán legprimább higiénikus pehellyel . . .	P 85 ..
Damast matrac 3 részes prima afrikkal	P 24 ..

Herbert

**lakásberendező
ipar**

Semmelweis ucca 7.
Külön javító és bőrfestő műhely

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelen * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

A legszebb ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—
Pro Palesztina kiadás

REMÉNY

•
ZSIDÓ IFJUSÁGI LAP

SZERKESZTI
DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

SIRKŐ
ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

Minden kalapban ez a márka

nyakkendő, fehérnemű, pyjama

és a férfidivatok minden cikkét a
legjobban és legolcsóbban **KOZMÁ-nál** kapja.

VII., Károly király ut 3, a sarkon

Pollák Sarolta
kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-
irtás. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése uta-
sítással. „Miracle“ szépségápoló-
szerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

SIREMLÉKEK

legolcsóbb áron

EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER
SIRKÖRAKTÁRÁBAN

V., Rudolf tér 3. (Pozsonyi út 1-3. sz. melletti ház)

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

Márványdiszmutárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39
Telefon: 31-4-66

Kisipari termék
dömping árak
garantált minőség
figyelfen címlünkre

**Nagymező-utca
36**
Telefon: 18-4-77

BUDAPEST, V., FALK MIKSA U. 3
TELEFON: 12-5-84

Flóközlet: VI., Teréz körút 24/a
TELEFON: 17-1-94

TELEFONRENDELÉSEKET HÁZHOZ SZÁLLÍTUNK
ÁLLANDÓAN FRISS PÖRKÖLÉSŰ KÁVÉK.

Ami a szülöket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON“

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)
nagy választékban, kedvező fize-
tési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9
ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86
Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRÜGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

Olesón és jól vásárolhatunk

**KLEIN
ANTAL**

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

Legszebb fedőlapos siremlékek

márványból — gránitból

TELEFON: 41-4-92

BOROS ÉS KOHN sírkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház